

Ekspertyza
Warszawa, 09.2021

Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich

Adrianna Czarnecka (red.)
Wioleta Krupowicz (red.)
Leszek Leśniak
Bartłomiej Białobrzeski

Prezentowana ekspertyza przedstawia zakres działań, możliwych do podjęcia w ramach prac zmieniających strukturę przestrzenną obszarów wiejskich, przez społeczności lokalne zainteresowane budowaniem poczucia lokalnej tożsamości i przynależności do miejsca zamieszkania, będące efektem badań realizowanych w ramach operacji pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”.

Za przedstawione treści odpowiada Politechnika Warszawska.

**Politechnika
Warszawska**

Autorzy opracowania:

Dr hab. inż. Adrianna Czarnecka, prof. uczelni (red.)

Dr inż. Wioleta Krupowicz (red.)

*Zakład Gospodarki Przestrzennej i Nauk o Środowisku Przyrodniczym,
Wydział Geodezji i Kartografii, Politechnika Warszawska*

Dr Leszek Leśniak

Bartłomiej Białobrzeski

ESRI Polska

Pragniemy złożyć serdeczne podziękowania:

Pani Magdalenie Borowskiej - Dyrektor
Wojewódzkiego Biura Geodezji w Białymstoku

Panu Krzysztofowi Goleniowskiemu - Dyrektorowi
Dolnośląskiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych we Wrocławiu

Panu Rafałowi Jakimowi - p.o. Dyrektora
Podkarpackiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Rzeszowie

Panu Robertowi Łosiowi - Dyrektorowi
Krakowskiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Krakowie

Panu Jarosławowi Taszakowskiemu - Z-cy Dyrektora ds. Technicznych
Krakowskiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Krakowie

oraz

Pani Joannie Tarasik-Krasce - Specjalistce ds. scaleń i wymian gruntów,
z Podkarpackiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Rzeszowie

Panu Jackowi Chmurze - Wójtowi Gminy Grodzisko Dolne

za wszechstronną pomoc w organizacji warsztatów i pozyskaniu materiałów do badań

Spis treści

1. WPROWADZENIE	5
2. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH	7
3. SPOSOBY ANGAŻOWANIA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ W KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI OBSZARÓW WIEJSKICH.....	10
4. CHARAKTERYSTYKA OBIEKTÓW SCALENIOWYCH W CZTERECH BADANYCH WOJEWÓDZTWACH Z UWZGLĘDNIENIEM UWARUNKOWAŃ PRZYRODNICZYCH I KULTUROWYCH.....	15
4.1 WOJEWÓDZTWO PODLASKIE.....	19
4.1.1 <i>Warunki do produkcji rolnej</i>	<i>21</i>
4.1.2 <i>Walory środowiskowo-krajobrazowe.....</i>	<i>22</i>
4.1.3 <i>Założenia do projektu scalenia gruntów.....</i>	<i>22</i>
4.2 WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE	24
4.2.1 <i>Warunki do produkcji rolnej</i>	<i>25</i>
4.2.2 <i>Walory środowiskowo-krajobrazowe.....</i>	<i>27</i>
4.2.3 <i>Założenia do projektu scalenia gruntów.....</i>	<i>30</i>
4.3 WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE.....	33
4.3.1 <i>Warunki do produkcji rolnej</i>	<i>35</i>
4.3.2 <i>Walory środowiskowo-krajobrazowe.....</i>	<i>38</i>
4.3.3 <i>Założenia do projektu scalenia gruntów.....</i>	<i>39</i>
4.4 WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE.....	41
4.4.1 <i>Warunki do produkcji rolnej</i>	<i>42</i>
4.4.2 <i>Walory środowiskowo-krajobrazowe.....</i>	<i>43</i>
4.4.3 <i>Założenia do projektu scalenia gruntów.....</i>	<i>44</i>
5. WARSZTATY JAKO FORMA NAWIĄZANIA DIALOGU ZE SPOŁECZNOŚCIĄ LOKALNĄ.....	45
6. WYNIKI Z WYKORZYSTANIA APLIKACJI LC-CAPP	89
6.1 TECHNOLOGIA TWORZENIA APLIKACJI.....	89
6.2 STRUKTURA APLIKACJI.....	90
6.3 TESTOWANIE APLIKACJI W TERENIE.....	107
7. PODSUMOWANIE I WNIOSKI	111
8. BIBLIOGRAFIA.....	115
9. SPIS RYSUNKÓW, TABEL I WYKRESÓW	119

1. WPROWADZENIE

Obszary wiejskie w Polsce stoją przed wieloma wyzwaniami w zakresie rozwoju zrównoważonego rolnictwa i gospodarki leśnej, kształtowania struktury przestrzennej gospodarstw, zachowania wartości krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego.

W Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020), zwrócono uwagę na potrzebę aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich oraz wykorzystania potencjałów endogenicznych w celu rozwoju lokalnego. Proces planowania przestrzennego na obszarach wiejskich w Polsce wymaga podjęcia działań promujących twórcze postawy wśród mieszkańców tych obszarów i umożliwiających ich zaangażowanie we wspólne przedsięwzięcia.

Jednym z działań związanych z przeobrażaniem struktury przestrzennej obszarów wiejskich są scalenia i wymiany gruntów, realizowane w ramach PROW 2014-2020. Współczesne scalenia gruntów, nazywane kompleksowymi, są jednym z instrumentów, wykorzystywanych w ramach rozwoju obszarów wiejskich. Scalenie gruntów jest procesem kształtującym strukturę przestrzenną obszaru. Dlatego też, przy realizacji scaleń (ale również przy tworzeniu dokumentów mających wpływ na strukturę funkcjonalno-przestrzenną obszarów wiejskich, jak np. strategia rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wiejskich, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plany urządzeniowo-rolne), istotne jest podejmowanie działań angażujących mieszkańców obszarów wiejskich w przedsięwzięcia związane z tworzeniem koncepcji rozwoju obszaru.

Celem projektu pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej „Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich” na lata 2014-2020, była poprawa wykorzystania potencjału społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich poprzez pozyskiwanie informacji od mieszkańców wsi na temat uwarunkowań przyrodniczo-kulturowych, przy wykorzystaniu innowacyjnych rozwiązań.

W ramach realizacji projektu przeprowadzone zostały warsztaty pt.: „Wykorzystanie potencjału społeczności lokalnej w scaleniach gruntów”, z udziałem mieszkańców obszarów wiejskich. Badania zostały przeprowadzone w okresie od 21 czerwca do 20 lipca 2021 roku.

Warsztaty zrealizowano na obiektach scaleniowych położonych w czterech województwach: w woj. podlaskim (obiekt ‘Szpakowo i inne’), w woj. podkarpackim (obiekt ‘Grodzisko Dolne’), w woj. małopolskim (obiekty ‘Przeginia’ i ‘Czubrowice’) oraz w woj. dolnośląskim (obiekt ‘Niedźwiedzice’). Taki dobór lokalizacji obiektów badań miał na celu uwzględnienie specyfiki regionalnej obszarów wiejskich w Polsce.

W trakcie przeprowadzonych warsztatów ich uczestnicy podzielili się swoją wiedzą na temat obszaru i rozwiązań przyjętych w ramach założeń do projektu scalenia gruntów. Obecni

na warsztatach przedstawiciele społeczności lokalnej mieli okazję zapoznać się z zagadnieniami obejmującymi kwestie:

- optymalizacji wykorzystania przez mieszkańców obszarów wiejskich zasobów środowiska naturalnego;
- promocji jakości życia na wsi oraz promocję wsi jako miejsca do życia i rozwoju zawodowego oraz
- planowania rozwoju lokalnego z uwzględnieniem potencjału ekonomicznego, społecznego i środowiskowego obszarów wiejskich.

Warsztaty obejmowały również badania społeczne (wykorzystujące technikę Zogniskowanych Wywiadów Grupowych ZWG) przeprowadzone z 10 osobowymi grupami „lokalnych liderów” wybranych spośród osób zainteresowanych problematyką zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (mieszkańców wsi objętych scaleniami gruntów, w tym uczestników scaleń, przedstawiciele organizacji pozarządowych działających na tym obszarze, których działalność wiąże się z zagadnieniami zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich), którzy zainteresowani są budowaniem poczucia lokalnej tożsamości i przynależności do miejsca zamieszkania.

Ponadto, uczestnicy warsztatów zapoznali się z obsługą mobilnej aplikacji LC-CApp (ang. *Land Consolidation Crowdsourcing Application*) opartej na idei crowdsourcingu, a następnie przy jej użyciu wprowadzili na mapę cyfrową szczegółowe informacje o obszarze mające istotne znaczenie dla przyszłych prac projektowych.

Informacje zebrane podczas warsztatów pozwoliły na wymianę myśli i spostrzeżeń na temat wyników badań między decydentami, ekspertami i mieszkańcami oraz zaproponowanie optymalnych rozwiązań mających na celu zachowanie i wypromowanie walorów środowiskowych i kulturowych badanego obszaru.

Niniejsze opracowanie jest podsumowaniem przeprowadzonych badań.

2. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Założenia zrównoważonego rozwoju mają istotny wpływ na pojmowanie, interpretację i kształtowanie przestrzeni obszarów wiejskich. Przestrzeń tych obszarów, jest dobrem ograniczonym ilościowo i potrzeby współczesnego człowieka muszą być zaspokajane z wykorzystaniem istniejących zasobów przestrzennych, poprzez zrównoważone nimi gospodarowanie (Kupidura i in., 2011). Takie podejście do zasobów przestrzennych, zaowocowało zmianą myślenia o obszarach wiejskich wyłącznie w kategoriach miejsca produkcji żywności.

Współcześnie obszary wiejskie w Unii Europejskiej rozwijają się zgodnie z koncepcją rozwoju wielofunkcyjnego, która polega na wprowadzaniu na te obszary funkcji pozarolniczych (jak mieszkalnictwo, turystyka, ochrona środowiska, ochrona krajobrazu i inne). Przestrzeń wiejska, wcześniej kształtowana głównie przez rolnictwo, zmienia swój charakter.

Ustawa Prawo ochrony środowiska (art. 3 pkt. 50), definiuje rozwój zrównoważony jako taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń.

Zrównoważony rozwój terenów wiejskich powinien uwzględniać ich funkcje jako nośników różnorodnych wartości. Można tu wymienić wartości przyrodnicze, historyczne, kulturowe, estetyczne, ale również wartości symboliczne.

Ważne jest inicjowanie działań mających na celu budowanie świadomości mieszkańców wsi o kapitale, który mają w swoim posiadaniu. Kapitałem tym jest wiejska przestrzeń, wiejski krajobraz (Kupidura, 2013).

Tylko takie podejście do zarządzania przestrzenią obszarów wiejskich, jest w stanie zapewnić realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju i wywodzącej się z niej koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju wsi.

Cele nowej Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) (zob. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej. Projekt., 2020) zorientowane są na rentowność i dochody gospodarstw rolnych, bardziej skuteczną realizację polityki w zakresie ochrony środowiska i klimatu, a także na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Przekrojowym celem jest wspieranie wiedzy, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich.

Nowa WPR ma dążyć do realizacji dziewięciu celów szczegółowych:

- 1) wspieranie godziwych dochodów gospodarstw rolnych i ich odporności w całej Unii w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego,
- 2) zwiększenie zorientowania na rynek i konkurencyjności, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację,

- 3) poprawa pozycji rolników w łańcuchu wartości,
- 4) przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, a także do zrównoważonej produkcji energii,
- 5) wspieranie zrównoważonego rozwoju i wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze,
- 6) przyczynianie się do ochrony różnorodności biologicznej, wzmacnianie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazu,
- 7) przyciąganie młodych rolników i ułatwianie rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich,
- 8) promowanie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa,
- 9) poprawa reakcji rolnictwa UE na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i zrównoważonej żywności, jak też dobrostanu zwierząt,

oraz celu przekrojowego modernizacja sektora poprzez wspieranie i dzielenie się wiedzą, innowacjami i cyfryzacją w rolnictwie i na obszarach wiejskich oraz zachęcanie do ich wykorzystywania.

Wśród mocnych stron polskich obszarów wiejskich, sprzyjających realizacji powyższych celów związanych z rozwojem przestrzennym (szczególnie celu 5 i 6), wymienia się m. in. duży udział terenów rolniczych o znacznych walorach przyrodniczych i krajobrazowych – jako efekt rozdrobnienia agrarnego i ekstensywnej produkcji rolniczej; znaczą powierzchnię i dobrą kondycję siedlisk naturalnych i półnaturalnych; duży potencjał w zakresie odtwarzania ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa i związanych z nimi usług ekosystemowych; duży udział, w ogólnej powierzchni Polski, obszarów prawnie chronionych ze względu na wartości przyrodnicze (w 2019 r. łącznie formy ochrony przyrody zajmowały ok. 32% ogólnej powierzchni kraju¹); rosnącą wiedzę, świadomość, aktywność i oczekiwania społeczne (w tym wśród rolników) w zakresie kwestii środowiskowych, w tym bioróżnorodności i krajobrazu.

Jako szanse, które będą sprzyjać realizacji tych celów, wymienia się m. in.: wdrażanie modelu rozwoju zrównoważonego, w tym upowszechnianie rolnictwa ekologicznego i integrowanej produkcji roślin, a także wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w oparciu o jakość i walory środowiska (zob. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej. Projekt., 2020).

Ważnym zagadnieniem jest konieczność stymulowania prac nad rozwojem narzędzi, metod i procedur, wykorzystujących nowoczesne technologie w zakresie inwentaryzacji obiektów i walorów przyrodniczych i kulturowych, które miałyby na celu włączanie w realizację prac społeczności lokalnej (w tym rolników).

¹ <https://bdl.stat.gov.pl/>

Procesy i działania związane z rozwojem przestrzeni na obszarach wiejskich w Polsce, wymagają podjęcia działań promujących twórcze postawy wśród mieszkańców tych obszarów i umożliwiających ich zaangażowanie we wspólne przedsięwzięcia.

Dlatego też, przy tworzeniu dokumentów mających wpływ na strukturę funkcjonalno-przestrzenną obszarów wiejskich, jak np. strategia rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wiejskich, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plany urządzeniowo-rolne, założenia do projektów scaleń i wymian gruntów), istotne jest podejmowanie działań angażujących mieszkańców obszarów wiejskich w przedsięwzięcia związane z tworzeniem koncepcji rozwoju obszaru.

Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich nie jest możliwy bez szeroko rozumianej partycypacji społecznej.

3. SPOSOBY ANGAŻOWANIA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ W KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI OBSZARÓW WIEJSKICH

Partycypacja jest istotnym elementem wielu procesów planowania i podejmowania decyzji. Wśród deklarowanych korzyści z niej płynących jest wzmocnienie potencjału poparcia społecznego i zaangażowania. Partycypacja nieuchronnie wiąże się z (Turnhout i in., 2010):

- decyzjami o tym, kto powinien być zaangażowany i jaka powinna być przestrzeń do negocjacji,
- kwestią, która jest przedmiotem zainteresowania,
- oczekiwaniami dotyczącymi tego, jaki powinien być wynik partycypacji i jak uczestnicy powinni się zachowywać.

Stopień zaangażowania społecznego w planowaniu przestrzennym najczęściej jest obrazowany za pomocą metafory „drabiny partycypacyjnej” opisanej przez Arnstein (1969), w której wyróżniła ona osiem poziomów uczestnictwa publicznego, uszeregowanych według władzy przyznanej społeczności, tj. od ‘braku uczestnictwa’ (ang. *‘non-participation’*) do ‘kontroli obywatelskiej’ (ang. *‘citizen control’*). Dwa pierwsze: (1) manipulacja i (2) terapia określane są łącznie jako „brak uczestnictwa”. Ich założeniem nie jest umożliwienie ludziom udziału w procesach partycypacyjnych, lecz umożliwienie posiadającym władzę na edukowanie osoby partycypujące. Kolejne trzy szczeble: (3) ‘informowanie’, (4) ‘konsultowanie’ i (5) ‘pacyfikacja’ to ‘tokenizm’, który umożliwia ludziom pozbawionym możliwości rządzenia - słuchanie, bycie wysłuchiwanym oraz udzielanie porad, ale bez możliwości podejmowania decyzji. Wyżej na drabinie znajdują się stopnie władzy obywatelskiej ze wzrastającą siłą decyzyjną. Szczebel szósty stanowi ‘partnerstwo’ (6), które umożliwia społeczeństwu prowadzenie negocjacji i zachęca do rozmów z zarządzającymi. Z kolei na najwyższych poziomach znajdują się: (7) ‘delegowana władza’ i (8) ‘kontrola obywatelska’, odpowiadające sytuacji, w której mniejszości zachowują większość głosów podczas podejmowania decyzji bądź posiadają pełną władzę decyzyjną. Najwyższe stopnie drabiny odpowiadają więc za współdziałanie i współdecydowanie. Współdziałanie zapewnia mieszkańcom udział w dyskusji jako jednej ze stron, czyli możliwość przekonywania innych uczestników do preferowanych rozwiązań. Społeczność lokalna aktywnie angażuje się w działania prowadzone w procesie decyzyjnym, dzięki czemu powstają więzi sąsiedzkie, a cały proces staje się trwalszy i skuteczniejszy. Natomiast wspólne podejmowanie decyzji jest najwyższym poziomem partycypacji publicznej ze względu na pełne partnerstwo między władzą a obywatelami, które polega na przekazaniu społeczeństwu części kompetencji (ale i odpowiedzialności) dotyczących podejmowanych działań i decyzji. W ten sposób obywatele mają realny wpływ na decyzje, które (pośrednio lub bezpośrednio) ich dotyczą. Analiza trendów obserwowanych w polityce europejskiej (takich jak projekty typu Collective

Awareness Platforms for Sustainability and Social Innovation (CAPS)) wykazała, że aktywny udział obywateli w procesie podejmowania decyzji jest zarówno pożądanym, jak i ważnym. Udział społeczeństwa jest niezbędny w planowaniu przestrzennym, ponieważ uważa się, że jest to dobry sposób na zaangażowanie obywateli i ułatwienie otwartego dialogu pomiędzy obywatelami a planistami przestrzennymi, którzy często są częścią organów rządowych odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne.

Podobnie jak planowanie przestrzenne, złożony i dynamiczny charakter scalania gruntów wymaga elastycznego i przejrzystego procesu podejmowania decyzji, który obejmuje różnorodność wiedzy i wartości (Veršinskas i in., 2020). W przeszłości, tak zwane podejście odgórne (ang. *'top-down approach'*), w którym projekty scalania gruntów były często wymuszane lub przynajmniej zaangażowanie właścicieli gruntów w proces decyzyjny było ograniczone, spowodowało negatywne skojarzenia z tym istotnym instrumentem rozwoju obszarów wiejskich. Aktywny udział właścicieli ziemskich i innych istotnych interesariuszy w procesie scalania gruntów zajmuje ważne miejsce od lat 70. w Europie Zachodniej, a od lat 90. w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, a także na całym świecie (Hartvigsen, 2014; Lisec i in., 2014). Nie tylko z perspektywy partycypacji społecznej, w tych ostatnich dekadach, ale również kontekst scalania gruntów uległ znacznej zmianie (Hartvigsen, 2014; Janus i Markuszewska, 2017). Poza wysiłkami zmierzającymi do zwiększenia konkurencyjności rolnictwa i leśnictwa poprzez poprawę rozłogu gruntów gospodarstw rolnych, stanu dróg (Krupowicz i in., 2017) i sieci melioracyjnych (Stańczuk-Gałwiazek i in., 2018), to kształtowanie krajobrazu (Kupidura i in., 2014; Wilkowski i Pułeczka, 2002), racjonalne zarządzanie środowiskiem (Guo i in., 2020; Wójcik-Leń i in., 2018), ochrona przyrody (Lisec i in., 2005) i inne działania mogą być realizowane we współczesnych scaleniach gruntów. Rola scalania gruntów w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich ma swoje wyraźne źródło w międzynarodowych aktach prawnych i dokumentach określających jego poszczególne cele i zasady, takich jak Agenda 2030 (ONZ, 2015) czy VGGT - *Voluntary Guidelines of the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forestry* (FAO, 2012). Zrównoważony rozwój powinien być zapewniony zarówno na poziomie założeń, jak i projektu scalania gruntów.

Jest zatem jasne, że dzisiaj to nie tylko zarejestrowani właściciele gruntów i posiadacze praw do gruntów powinni decydować o kierunkach rozwoju obszarów wiejskich, na których zderzają się różne interesy gospodarcze, środowiskowe, społeczne czy związane z rekreacją i wypoczynkiem, ale także inne osoby i podmioty, takie jak lokalne grupy działania, organizacje rolników, koła gospodyń wiejskich, inwestorzy, organizacje i stowarzyszenia ekologiczne i inne. Zapewnienie włączenia w konsultacje i uczestnictwo w projekcie jest bardzo ważne, aby różne prawa i interesy były zabezpieczone i reprezentowane poprzez zagwarantowanie równych praw kobiet i mężczyzn oraz równości płci (FAO, 2013; FAO 2018; zob. też FAO, 2012: VGGT - Paragraf 3B.4). Jednym z rozwiązań promujących równość płci może być

ustalenie minimalnych progów procentowych przedstawicieli obu płci, którzy powinni być wybierani do organów decyzyjnych itp. (Veršinskas i in., 2020).

Z tych wszystkich powodów coraz częściej zabiega się o udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących scalania gruntów i włącza się go do programów zawodowych i polityk krajowych.

Oprócz uczestnictwa wymaganego przez ustawę z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (Dz. U. z 2018 r. poz. 908 ze zm.) zalecane są również inne, pozaustawowe techniki partycypacyjne. Odejście od ustawowego minimum, przejście do modelu działania opartego na prawdziwym dialogu i uczestnictwie wydaje się właściwym kierunkiem dla scalania gruntów, kierunkiem, który umożliwi wzrost kapitału społecznego. Jeśli uczestnicy doświadczają prawdziwej interakcji i wymiany wartości, zainteresowań i doświadczeń, poziom ich zaangażowania wzrasta (zob. też *Public Participation in Europe*, 2009; ECNL, 2016) i przyczynia się do wzrostu ich poczucia lokalnej tożsamości i przynależności (Krupowicz i in., 2020). Rozwój technologiczny i zmiany społeczne przyniosły nowe formy i praktyki partycypacji publicznej, które obiecują podnieść poziom dyskursu publicznego, zapewniając jednocześnie interaktywne środowisko dla partycypacyjnego podejmowania decyzji (Brown i Kytä, 2014).

Istnieje wiele dostępnych narzędzi partycypacji społecznej, które dają możliwość ujawnienia różnych poglądów, poznania lokalnego kontekstu, identyfikacji potencjalnych konfliktów i wsparcia procesu decyzyjnego. Każde z tych narzędzi ma różne zastosowania i pozwala na osiągnięcie różnych celów, takich jak: diagnoza potrzeb, wymiana wiedzy i doświadczeń, rozwiązywanie problemów, podejmowanie decyzji, tworzenie planów działania, tworzenie innowacyjnych rozwiązań, ocena projektów, rozwiązywanie konfliktów, edukacja. Jak podkreślała Arnstein (1969), partycypacja społeczna to spektrum, od nieuczestniczenia i niskiego poziomu zaangażowania, np. informowanie opinii publicznej, do wysokiego poziomu zaangażowania, np. współpraca z interesariuszami przy podejmowaniu decyzji. Odpowiedni dobór narzędzi zależy od docelowego poziomu zaangażowania społeczeństwa (tab. 3.1).

Tab. 3.1. Poziomy zaangażowania społecznego, spektrum uczestnictwa i zestaw narzędzi (Lisec, Louwsma, Krupowicz - w przygotowaniu)

Poziom zaangażowania społeczeństwa	Spektrum udziału społeczeństwa	Zestaw narzędzi - przykłady	
	Poziom niski	Informowanie	
	Poziom średni	Konsultacje	Edukacja społeczności, uczenie się od siebie nawzajem, strony internetowe, media społecznościowe, materiały drukowane, ogłoszenia, sesje informacyjne, spotkania publiczne itp.
		Dialog	Kwestionariusz, debata otwarta
		Współtworzenie	Spotkania indywidualne lub grupowe, wywiady, przesłuchania publiczne
Poziom wysoki	Podjęcie decyzji	Warsztaty, grupy fokusowe, koła naukowe, aplikacja/platforma crowdsourcingowa Negocjacje, warsztaty konsensualne, głosowania, komitety doradcze	

Wykorzystanie crowdsourcingu na etapie planowania prac scaleniowych, rekomendowane przez autorów opracowania, jest działaniem, które umożliwia aktywny i efektywny udział społeczności lokalnej w kształtowaniu swojego otoczenia, a także przyczynia się do zwiększenia poczucia lokalnej tożsamości i przynależności. W konsekwencji społeczność przyjmuje współodpowiedzialność za wdrażane działania i decyzje, dzięki czemu cały proces staje się bardziej trwały i efektywny (Krupowicz i in., 2020).

Przegląd literatury wskazuje na szeroki zakres pojęcia crowdsourcing. Estellés-Arolas i González-Ladrón-de-Guevara (2012) przeanalizowali 32 definicje crowdsourcingu i przedstawili następującą zintegrowaną definicję:

*"Crowdsourcing jest rodzajem partycypacyjnej aktywności online, w której osoba fizyczna, instytucja, organizacja non-profit lub firma proponuje grupie osób o różnej wiedzy, heterogeniczności i liczebności, poprzez elastyczne, otwarte zaproszenie, dobrowolne podjęcie się jakiegoś zadania. Podjęcie się zadania, o zmiennej złożoności i modularności, w którym tłum powinien uczestniczyć wnosząc swoją pracę, pieniądze, wiedzę i/lub doświadczenie, zawsze wiąże się z obopólną korzyścią. Użytkownik otrzyma zaspokojenie określonego rodzaju potrzeby, czy to ekonomicznej, uznania społecznego, poczucia własnej wartości, czy też rozwoju indywidualnych umiejętności, natomiast crowdsourcer uzyska i wykorzysta na swoją korzyść to, co użytkownik wniósł do przedsięwzięcia, którego forma będzie zależała od rodzaju podejmowanej aktywności."*²

Brabham (2008) dodał, że jest to również *"model rozproszonego rozwiązywania problemów, (który) nie jest jednak praktyką open-source... i może być wyjaśniony poprzez teorię mądrości tłumu, ćwiczenie zbiorowej inteligencji... model zdolny do agregacji talentów, wykorzystujący pomysłowość... możliwy tylko dzięki technologii usług www."*³

Definicje te podkreślają partycypacyjny, internetowy charakter działania. W projektach obywatelskich, które są popularnym rodzajem działań crowdsourcingowych, dane mogą być również zbierane w terenie. Co więcej, nie wszystkie projekty crowdsourcingowe muszą być

² Własne tłumaczenie autora.

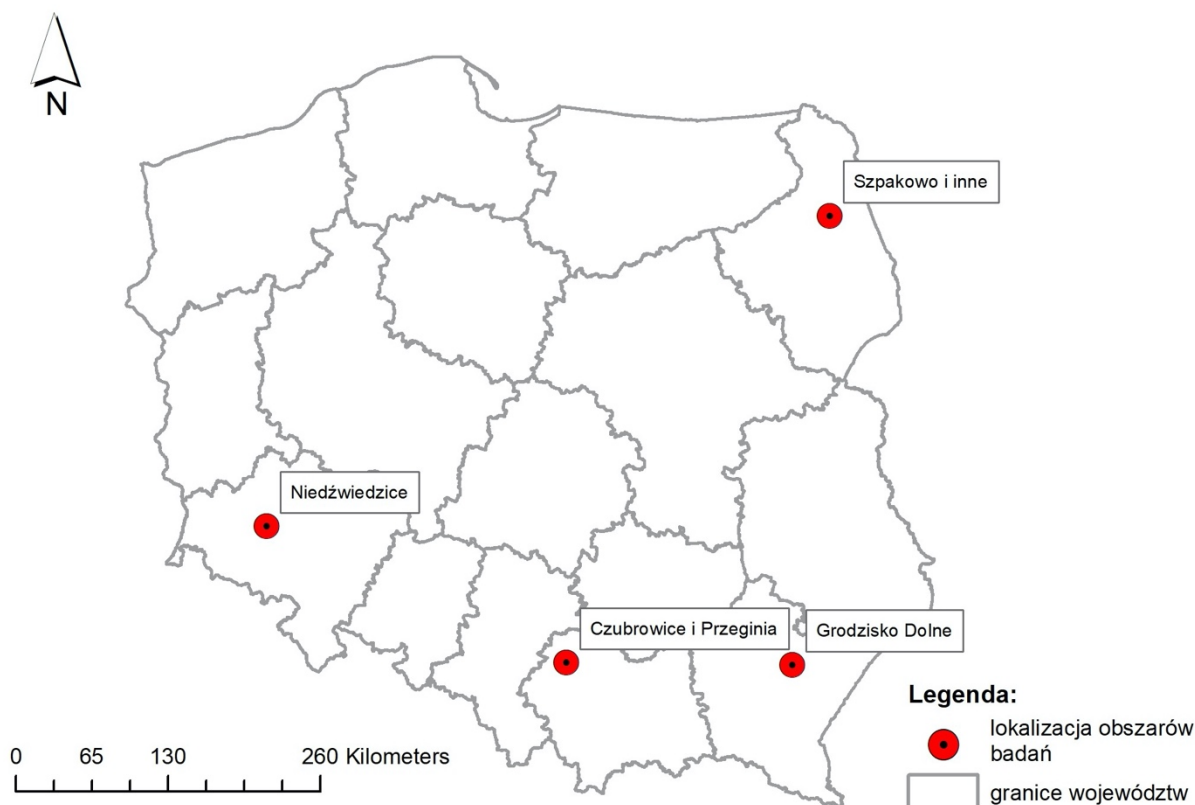
³ Ibidem.

otwarte dla ogółu społeczeństwa, ale mogą być ograniczone geograficznie lub obejmować tylko grupy o określonej wiedzy specjalistycznej. Przepaść cyfrowa i edukacyjna również nakłada bariery na uczestnictwo, ponieważ możliwość wnoszenia wkładu i korzystania z danych i informacji w ramach wolontariatu jest zarezerwowana głównie dla tych, którzy mają dostęp do Internetu - w szczególności dla tych, którzy dysponują łączem szerokopasmowym. Podczas gdy liczba osób z dostępem do Internetu rośnie, wraz z użytkownikami, którzy posiadają urządzenia mobilne (ITU, 2021), brak dostępu do szybkiego Internetu jest nadal problemem na obszarach wiejskich (według Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich - ENRD, w 2017 r. tylko 47% wiejskich gospodarstw domowych posiada szybkie łącze szerokopasmowe do Internetu, w porównaniu do 80% wszystkich gospodarstw domowych w UE). Kolejną barierą jest brak niezbędnych umiejętności cyfrowych utrudniających korzystanie z technologii cyfrowych w wielu populacjach wiejskich, których wykorzystanie jest nadal niższe na obszarach wiejskich niż na obszarach miejskich (ENRD, 2018). Wreszcie, crowdsourcing nie zawsze może wiązać się z obopólnymi korzyściami, jeśli zebrane dane są następnie wykorzystywane do celów innych niż te, do których były pierwotnie przeznaczone.

4. CHARAKTERYSTYKA OBIEKTÓW SCALENIOWYCH W CZTERECH BADANYCH WOJEWÓDZTWACH Z UWZGLĘDNIENIEM UWARUNKOWAŃ PRZYRODNICZYCH I KULTUROWYCH

W ramach operacji przeprowadzono warsztaty pt. „Wykorzystanie potencjału społeczności lokalnej w scaleniach gruntów” dla mieszkańców obszarów wiejskich, obiektów na których przeprowadzane są scalenia gruntów, zainteresowanych budowaniem poczucia lokalnej tożsamości i przynależności do miejsca zamieszkania. Warsztaty, miały na celu zapoznanie uczestników z ideą zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich wraz ze sposobami angażowania społeczności lokalnej w kształtowanie otaczającej ich przestrzeni oraz pozyskanie wiedzy od mieszkańców na temat badanego obszaru.

Warsztaty zrealizowano na obiektach scaleniovych położonych w czterech województwach w celu uwzględnienia specyfiki regionalnej obszarów wiejskich w Polsce, tj. (rys. 4.1): (1) obiekt ‘Szpakowo i inne’ w woj. podlaskim, (2) obiekt ‘Grodzisko Dolne’ w woj. podkarpackim, (3) obiekt ‘Przeginia i Czubrowice’ w woj. małopolskim, (4) obiekt ‘Niedźwiedzice’ w woj. dolnośląskim.

Rys. 4.1. Lokalizacja obszarów badań (opracowanie własne)

Są to województwa o największej powierzchni scalonych gruntów w ramach PROW 2014-2020 (na podstawie danych z Departamentu Gospodarki Ziemią Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi), dla których ze względu na lokalne uwarunkowania wymagana jest wielokierunkowość prowadzonych działań z zakresu rozwoju obszarów wiejskich. Wybór tak ukierunkowanych obszarów testowych podyktowany był też uwarunkowaniami historyczno-przestrzenno-krajobrazowymi Polski (uwarunkowania przyrodniczo-krajobrazowe, dziedzictwo kulturowe zaborów oraz zmiany granic po II wojnie światowej i związana z tym struktura agrarna).

W trakcie przeprowadzonych warsztatów (rys. 4.2) ich uczestnicy podzielili się swoją wiedzą na temat obszaru i rozwiązań przyjętych w ramach założeń do projektu scalenia gruntów. Dodatkowo, uczestnicy warsztatów zapoznali się z obsługą mobilnej aplikacji LC-CApp opartej na idei crowdsourcingu, a następnie przy jej użyciu wprowadzili na mapę cyfrową szczegółowe informacje o obszarze mające istotne znaczenie dla przyszłych prac projektowych. Informacje zebrane podczas warsztatów pozwoliły na wymianę myśli i spostrzeżeń na temat wyników badań między decydentami, ekspertami i mieszkańcami oraz zaproponowanie optymalnych rozwiązań mających na celu zachowanie i wypromowanie walorów środowiskowych i kulturowych badanego obszaru.

Warsztaty realizowane dn. 21.06.2021 r. w Rutkowskie Duże w prof. podlaskim

Uczestnicy warsztatów

Testowanie aplikacji w terenie

Zogniskowany wywiad grupowy prowadzony przez dr Leszka Leśniaka

Wykład prowadzony przez dr prof. Wioletę Krupowicz

Warsztaty realizowane dn. 16.07.2021 r. w Grodzisku Dolnym w prof. podkarpackim

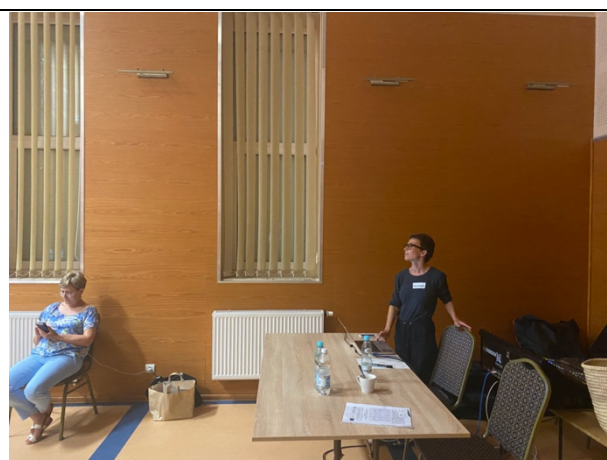
Przywitanie organizatorów warsztatów przez Wójta Gminy Jacka Chmurę

Prezentacja aplikacji LC-Capp przez eksperta z firmy ESRI Bartłomieja Białobrzskiego

Uczestnicy warsztatów podczas zogniskowanego wywiadu grupowego

Wykład prowadzony przez dr prof. prof. Adrianę Czarnecką, prof. uczelni

Warsztaty realizowane dn. 17.07.2021 r. w Przegini w woj. małopolskim

Uczestnicy warsztatów podczas zogniskowanego wywiadu grupowego

Omówienie założeń do projektu scalenia gruntów przez Z-cę Dyrektora ds. Technicznych Krakowskiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Krakowie - dr inż. Jarosława Taszakowskiego

Zogniskowany wywiad grupowy prowadzony przez dr Leszka Leśniaka

Testowanie aplikacji w terenie

Warsztaty realizowane dn. 20.07.2021 r. w Niedzwiedzicach w woj. dolnośląskim

Uczestnicy warsztatów podczas zogniskowanego wywiadu grupowego

Prezentacja aplikacji LC-CApp przez eksperta z firmy ESRI Bartłomieja Białobrzeskiego

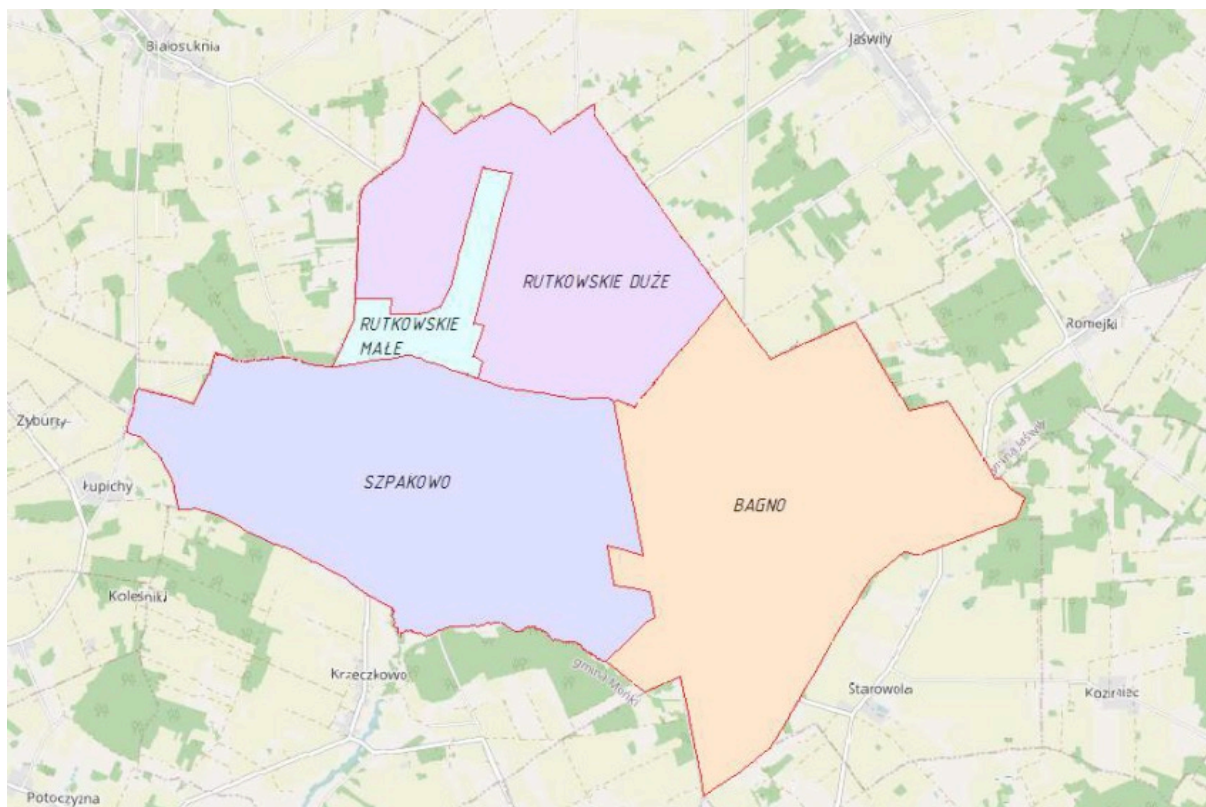
Rys. 4.2. Galeria zdjęć z warsztatów (zdjęcia własnego autorstwa)

W rozdziałach 4.1-4.4 przedstawiono szczegółową charakterystykę obiektów scaleniowych stanowiących obszar badań.

4.1 Województwo podlaskie⁴

Projekt scalenia obiektu ‘Szpakowo i inne’ obejmuje obszar kilku wsi położonych w powiecie monieckim, w województwie podlaskim (rys. 4.3). Są to wsie: Szpakowo, Bagno, Rutkowskie Małe, Mociesze (działki ewidencyjne nr 279/4, 282), Starowola (działki ewidencyjne nr 10, 69), położone w gminie Jaświły oraz działkę ewidencyjną nr 1 położoną w Krzeczku, w gminie Mońki. Scaleniem objęto łącznie 1681 działek, o powierzchni 2362,8326 ha.

⁴ Opracowano na podstawie: Założenia do projektu scalenia gruntów. Obiekt ‘Szpakowo i inne’, gm. Jaświły, pow. moniecki, woj. podlaskie, WBG w Białymstoku, 2020.

Rys. 4.3. Obiekt scalenia 'Szapakowo i inne' (Założenia do projektu scalenia gruntów. Obiekt 'Szapakowo i inne', gm. Jaświły, pow. moniecki, woj. podlaskie, WBG w Białymstoku, 2020)

Gmina Jaświły położona jest w centralnej części województwa podlaskiego, w odległości około 50 km od Białegostoku. Północną część gminy zajmuje dolina rzeki Biebrzy wraz z unikalnym ekosystemem wodno-bagiennym, stanowiąca obszar Biebrzańskiego Parku Narodowego. Obiekt 'Szapakowo i inne' położony jest w południowo-zachodniej części gminy. Południowa i zachodnia część obiektu graniczy z gminą Mońki. Przez obszar przepływa rzeka Nereśl.

Przez obiekt scaleniowy przebiega pięć dróg powiatowych: nr 1361B (03227 przez wieś Szpakowo), nr 1412B (03359 Mońki – Krzczkowo - Rutkowskie Duże - Jaświły), nr 1354B (Rutkowskie Duże – Bagno – Starowola - Jasionóweczka), nr 1407B (Knyszyn - Kalinówka Kościelna – Starowola – Jaświły – Jadeszki - Moniuszki - droga 670), nr 1849B (droga 670 – Białosuknia - droga 1412B) oraz 28 dróg gminnych.

Gmina Jaświły jest położona w obrębie Wysoczyzny Białostockiej, wchodzącej w skład makroregionu Niziny Północnopodlaskiej. Wysoczyzna Białostocka charakteryzuje się dużym urozmaiceniem morfologicznym. Występują tu moreny czołowe i pagóry kemowe. Nieduża, północna część gminy jest położona w obrębie Kotliny Biebrzańskiej. Strefę występowania morem czołowych od Kotliny Biebrzańskiej oddziela pas równiny wodnolodowcowej.

Gminę Jaświły zamieszkują 4943 osoby (dane z roku 2018). Gęstość zaludnienia na tym obszarze wynosi 28 osób na km².

Gmina Jaświły jest gminą typowo rolniczą o dość niskiej lesistości. Użytki rolne zajmują ponad 88%, a lasy jedynie 7,2% powierzchni ogólnej gminy.

4.1.1 Warunki do produkcji rolnej

Użytki rolne stanowią 83,40% powierzchni ogólnej obiektu scaleniowego 'Szpakowo i inne'.

Ponad połowę obszaru scalenia zajmują grunty orne - 1255,3462 ha, co stanowi 53,13% ogólnej powierzchni. Użytki zielone na analizowanym terenie zajmują w sumie 624,3023 ha (26,43% jego powierzchni), w tym pastwiska trwałe – 432,0577 ha (18,29%), łąki – 192,2446 ha (8,14%).

Na analizowanym obszarze przeważają grunty orne średniej jakości klas IVa i IVb. Wśród użytków zielonych przeważają użytki klasy IV.

Obszar scalenia jest użytkowany rolniczo. 96,68% gruntów na obszarze scalenia znajduje się w posiadaniu osób fizycznych. Gospodarstwa rolne zajmują powierzchnię 2284,3135 ha, jest ich 312. Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi 7,3215 ha. Średnia liczba działek w gospodarstwie to 5. Gospodarstwa do 1,00 ha stanowią 22,11% ogólnej liczby gospodarstw.

Według ewidencji gruntów:

- gospodarstwa małe, o powierzchni od 1,01 ha do 4,99 zajmują obszar 199,1706 ha, stanowią 28,85% wszystkich gospodarstw, jest ich 90,
- gospodarstwa średnie, o powierzchni od 5,00 ha do 9,99 ha, zajmują powierzchnię 395,3812 ha, stanowią 16,67% wszystkich gospodarstw, na analizowanym terenie występują 52 takie gospodarstwa,
- gospodarstwa duże, o powierzchni od 9,99 ha do 14,99 ha, zajmują obszar 678,6201 ha i stanowią 17,63 % liczby wszystkich gospodarstw, jest ich 55,
- gospodarstwa bardzo duże, o powierzchni powyżej 15,00 ha, stanowią 14,74% liczby wszystkich gospodarstw, zajmują powierzchnię 979,0525 ha, na analizowanym obszarze jest ich 46.

Aż 72,57% powierzchni wszystkich gospodarstw zajmują gospodarstwa duże i bardzo duże. Średnia powierzchnia gospodarstwa na obszarze planowanego scalenia wynosi 7,3215 ha.

Nadmierne rozdrobnienie i niekorzystny rozłóg stanowią przeszkodę w rozwoju gospodarstw. Na analizowanym obszarze jest dużo działek bardzo małych o powierzchni mniejszej niż 0,3000 ha. Takich działek jest 580, stanowią one 34,50% wszystkich analizowanych działek. Działek o powierzchni od 0,3001 do 1,0000 ha jest 485. Stanowią one 28,85% wszystkich działek. Średnia powierzchnia działki wynosi 1,4056 ha.

Na analizowanym terenie funkcjonują gospodarstwa rolne nastawione na produkcję roślinną i zwierzęcą. Część gospodarstw prowadzi działalność specjalistyczną, ukierunkowaną na konkretny typ produkcji, na przykład we wsi Szpakowo hodowanych jest 1136 sztuk trzody chlewnej i 1306 sztuk bydła. Produkcja roślinna jest zróżnicowana, uprawiany jest m. in. jęczmień jary i ozimy, kukurydza, lucerna, owiec, ziemniaki. Na obszarze występują gospodarstwa ekologiczne oraz gospodarstwa wytwarzające produkty lokalne.

Gospodarstwa są dość dobrze wyposażone w sprzęt mechaniczny. Część gospodarstw (gospodarstwa prowadzące działalność specjalistyczną) korzysta z bardzo nowoczesnego sprzętu.

4.1.2 Walory środowiskowo-krajobrazowe

Obszar scalenia jest typowo rolniczy. Gleby w gminie Jaświły są mało zróżnicowane. Na obszarze dominują gleby brunatne wyługowane i kwaśne. Występują też gleby piaskowe różnych typów genetycznych (bielicowych, rdzawych, brunatnych kwaśnych). Na użytkach zielonych występują głównie czarne ziemie, gleby murszowo-mineralne oraz gleby torfowe i murszowo-torfowe.

Obszar scalenia posiada dość dobrze rozwiniętą sieć dróg. Drogi o nawierzchni bitumicznej mają łączną długość 18,480 km, a drogi o nawierzchni żwirowej mają łączną długość 8,060 km. Drogi zaliczone kategorii dróg powiatowych i gminnych są w dość dobrym stanie. Nawierzchnia części z nich wymaga drobnej naprawy. Na obiekcie 'Szpakowo i inne' 73 działki nie posiadają dostępu do drogi publicznej. Gęstość sieci dróg na terenie obiektu wynosi 3,2 km/100ha.

Pod względem hydrograficznym obszar gminy Jaświły należy do dorzecza Wisły i z wyjątkiem fragmentu południowo zachodniej części gminy (obszaru scalenia) położony jest w obrębie zlewni Biebrzy. Przez analizowany obszar przepływa rzeka Nereśl, będąca prawobrzeżnym dopływem Narwi (zlewnia rzeki Narew).

Lasy na terenie gminy charakteryzują się znacznym rozdrobnieniem, koncentrując się głównie w południowej i środkowej części gminy. Wśród typów siedliskowych lasu dominują siedliska borowe i olszowe w dolinach rzecznych i obniżeniach terenowych. W siedliskach tych występują głównie drzewostany sosnowe z domieszką świerka, brzozy i dębu; brzozowe z domieszkami sosny, świerka i olszy lub olszowe z domieszkami brzozy oraz świerka (Strategia Rozwoju Gminy Jaświły, 2016).

Istniejące drobne kompleksy leśne i zadrzewienia śródpolne stanowią ostoje dla drobnej zwierzyny i ptactwa oraz wzbogacają walory środowiska przyrodniczego i krajobrazu gminy.

Na analizowanym terenie nie występują obszary chronione (Parki Narodowe, rezerваты przyrody, obszary Natura 2000).

Na obszarze scalenia występują naturalne zagłębienia terenu i oczka wodne. Niektóre z nich, jak tzw. 'Moczydło' - dawne miejsce moczenia lnu - położone w obrębie Szpakowo, w są obecne świadomości mieszkańców, jako obiekty lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Na obszarze scalenia występuje dużo kapliczek i krzyży przydrożnych.

4.1.3 Założenia do projektu scalenia gruntów

Głównym kierunkiem rozwoju obszaru scalenia jest produkcja rolna. W ramach założeń do projektu scalenia zaproponowano szereg rozwiązań, mających na celu poprawę użytkowania gruntów i rozłogu gospodarstw. Wskazano na konieczność zmniejszenia liczby działek, co można będzie osiągnąć m. in. poprzez połączenie położonych obok siebie działek należących do jednego gospodarstwa. Ponadto, w celu zmniejszenia liczby działek leśnych i ułatwienia

gospodarowania nimi, zaproponowano wyjście z występujących na obszarze (w obrębie Szpakowo i w obrębie Bagno) szachownic leśnych.

W ramach kształtowania sieci dróg transportu rolnego, projekt założeń przewiduje urządzenie 23,295 km dróg gminnych, położonych na terenie gminy Jaświły. Planowana przebudowa dróg gminnych obejmuje: 14,880 km dróg do urządzenia nawierzchnią asfaltową; 5,390 km dróg do urządzenia nawierzchnią żwirową, 2,275 km dróg do profilowania i podsypki. Projekt zakłada powstanie 0,630 km nowych dróg z nawierzchnią asfaltową oraz profilowanie i podsypkę 0,120 km dróg nowoprojektowanych. Łącznie planuje się zaprojektowanie 3,115 km dróg (w tym 0,750 km do urządzenia). Ponadto, przewidziano zmianę szerokości dla 11,205 km dróg oraz likwidację 4,105 km dróg. Nowoprojektowane drogi zapewnią nowopowstałym działkom dostęp do drogi publicznej.

Prace związane z poprawą warunków wodnych i gospodarki wodnej będą mieć na celu zachowanie w niezmienionym stanie istniejących oczek wodnych i naturalnych zagłębień terenu. Projekt zakłada uregulowanie granic rzeki Nereśl, zgodnie z jej przebiegiem. Występujące na obszarze urządzenia melioracji wodnych są w dobrym stanie, ich konserwacja prowadzona jest na bieżąco.

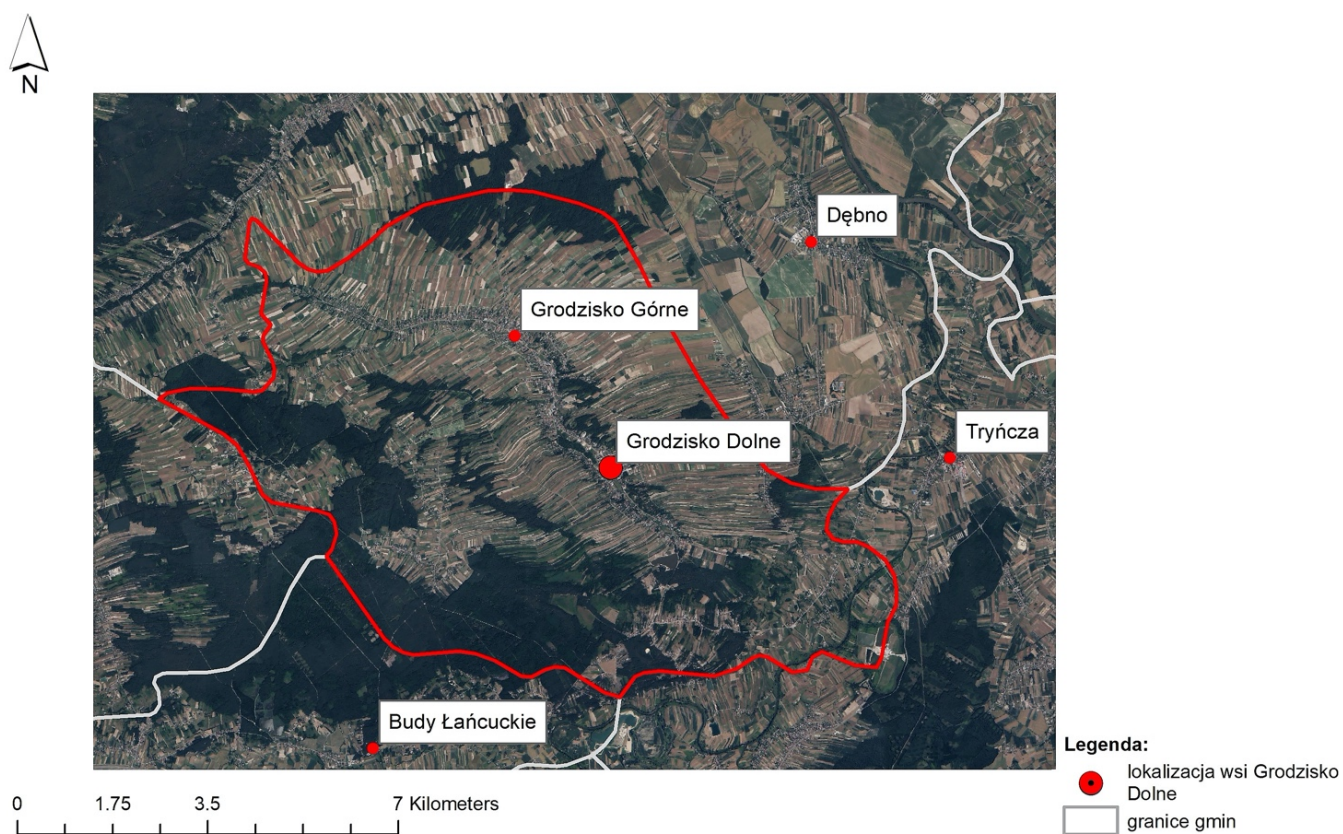
Nowe granice działek mają zostać dostosowane do istniejących w terenie miedz i zakrzewień śródpolnych stanowiących schronienie dla zwierząt. Przewiduje się, że scalenie gruntów nie będzie miało negatywnego wpływu na walory krajobrazowe obiektu scaleniowego.

W ramach założeń do projektu scalenia gruntów planowane jest wydzielenie miejsc użyteczności publicznej. m. in. będzie to, wspomniany w rozdziale 4.1.2, staw 'Moczydło', który jako grunt małej retencji wraz z nowo zagospodarowanym terenem przyległym będzie służyć mieszkańcom wsi Szpakowo jako obiekt o funkcji rekreacyjnej.

4.2 Województwo podkarpackie⁵

Scalaniem gruntów objęty jest obszar całej wsi Grodzisko Dolne tj. 2689,82 ha, zamieszkały przez 3157 osób. Jest to wieś typowo rolnicza, położona w gminie Grodzisko Dolne, w powiecie leżajskim, w północno – wschodniej części województwa podkarpackiego. Zabudowa wsi skupiona jest głównie w centralnej części obrębu wzdłuż drogi gminnej nr G104571R przebiegającej z południa na północ oraz w północno-wschodniej części obrębu wzdłuż drogi powiatowej nr 1273R relacji Chodaczów – Grodzisko Dolne (sołectwo Grodzisko Nowe) i drogi powiatowej nr 1271R relacji Grodzisko Dolne – Chałupki Dębniańskie. Przez północno-wschodnią część obrębu przebiega linia kolejowa dla ruchu towarowo–pasażerskiego Przeworsk – Rozwadów.

Jest to teren pofałdowany, należący do prowincji Zewnętrznych Karpat Zachodnich: wschodnia część obrębu Grodzisko Dolne należy do mezoregionu Dolina Dolnego Sanu, zachodnia część leży w subregionie zwanym Płaskowyż Kolbuszowski, natomiast środkowa część obrębu należy do Pradoliny Podkarpackiej, które leżą w obrębie jednostki wyższego rzędu - makroregionu Kotlina Sandomierska.

Rys. 4.4. Położenie wsi Grodzisko Dolne w gminie Grodzisko Dolne (opracowanie własne)

⁵ Opracowano na podstawie: Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Grodzisko Dolne, gm. Grodzisko Dolne, pow. leżajski, woj. podkarpackie, tom 1, PBGiTR, Rzeszów 2015.

Przeważającą część gruntów wsi Grodzisko Dolne stanowią użytki rolne - 82,6% ogólnej powierzchni obrębu, jednak w faktycznym rolniczym użytkowaniu znajduje się 64,2% gruntów. Wynika to z rozdrobnionej struktury agrarnej gruntów, która w wyniku realizacji prac scaleniowych zostanie znacząco poprawiona.

4.2.1 Warunki do produkcji rolnej

Scalenie gruntów wsi Grodzisko Dolne obejmuje 9031 działek ewidencyjnych oraz 771 gospodarstw rolnych stanowiących 60,4% powierzchni gruntów obrębu (na które składa się 5417 działek ewidencyjnych). Są to w większości gospodarstwa małe których produkcja rolna ma wciąż charakter wszechstronny niewyspecjalizowany.

Według ewidencji gruntów:

- wśród gospodarstw rolnych przeważają gospodarstwa o powierzchni gruntów w przedziale obszarowym 1,00 – 1,99 ha, w liczbie 478 co stanowi 62% wszystkich gospodarstw rolnych. Średnia powierzchnia gospodarstwa w tym przedziale wynosi 1,41 ha.
- Następną grupę stanowią gospodarstwa znajdujące się w przedziale 2,00 – 4,99 ha, w liczbie 274 co stanowi 35% ogółu gospodarstw na omawianym obiekcie. Średnia powierzchnia gospodarstwa w tym przedziale wynosi 2,89 ha.
- Kolejną grupę stanowią gospodarstwa znajdujące się w przedziale 5,00 – 9,99 ha, w liczbie 16 co stanowi 2% ogółu gospodarstw we wsi Grodzisko Dolne. Średnia powierzchnia gospodarstwa w tym przedziale wynosi 6,74 ha.
- W przedziale obszarowym 10,00 – 19,99 ha znajduje się 3 gospodarstwa, co stanowi 1% ogółu gospodarstw na omawianym obiekcie. Średnia powierzchnia gospodarstwa w tym przedziale wynosi 16,28 ha.

Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi 2,10 ha.

Rozdrobnienie gruntów na badanym obszarze potwierdza również średnia powierzchnia działki w obrębie, która wynosi 0,30 ha oraz średnia powierzchnia działki w gospodarstwie, która wynosi 0,30 ha. Natomiast średnia liczba działek w gospodarstwie wynosi 7.

Rozdrobnienie gruntów przekłada się na poziom ich faktycznego rolniczego użytkowania. Zgodnie z tabelą 4.1 jest to 64,2% obszaru wsi. Użytki zielone zajmują 13% powierzchni obrębu, lasy i grunty zadrzewione - 12,9%, grunty PGL w całości włączone do scalenia - 0,2%, pozostałe grunty - 8,9%.

Tab. 4.1. Struktura użytkowania gruntów (dane według ewidencji gruntów – stan na dzień 20.11.2014 r.)

Klasa gruntów	Powierzchnia (ha)	% do powierzchni ogólnej
Grunty orne w tym klasy:	1742,3180	64,7
I	-	-
II	-	-
III a	250,3031	9,3
III b	610,9858	22,7
IV a	503,6303	18,7
IV b	193,4728	7,2
V	132,0331	4,9
VI	51,8928	1,9
Użytki zielone w tym klasy:	357,0460	13,3
I	-	-
II	-	-
III	110,3490	4,1
IV	192,3964	7,1
V	47,5075	1,8
VI	6,7931	0,3
Lasy i grunty zadrzewione (klasa I – IV)	345,6347	12,9
Grunty PGL włączone do scalenia	6,5600	0,2
Pozostałe grunty	238,2664	8,9
Wody i rowy melioracyjne	24,8179	0,9
Tr, Tk, Ti	5,0000	0,2
Nieużytki	7,3138	0,3
B, Ba, Bi, Bp, Bz, Br	136,1832	5,1
Drogi	64,9515	2,4
Ogółem	2689,8250	100,0%

Dominują tu gleby dobrej jakości (tab. 4.1). Najczęściej występującymi typami gleb na obszarze wsi są gleby pseudobielicowe, brunatne wylugowane i kwaśne, mady oraz gleby piaskowe różnych typów genetycznych (bielicowe, brunatne). Przeważającymi kompleksami rolniczej przydatności gleb są kompleksy żytni bardzo dobry i pszenno-dobry stanowiące 64,5% powierzchni użytków rolnych, a w użytkach zielonych kompleksy średnie - 13,1%. Należy zaznaczyć, że terenie wsi nie występują grunty zagrożone degradacją gleb, która nastąpiłaby w wyniku erozji oraz lokalnych osunięć. Sporadycznie występują grunty zdewastowane a powierzchnia całkowita nieużytków nie przekracza 0,3% powierzchni wsi.

Na obszarze badań przeważa produkcja mieszana: roślinno-zwierzęca, w dużej części na własne potrzeby. Dotyczy to 98% gospodarstw, w szczególności tych małych. Większość gospodarstw prowadzi uprawy wieloletnie, głównie czarną porzeczkę (około 68 ha, z czego około 10 ha to uprawa ekologiczna), ale także truskawki i maliny. Warzywa takie jak zielony groszek, kalafior i brokuł uprawiane są sezonowo dla Zakładu Przetwórstwa owocowo – warzywnego Hortino Sp. z.o.o. Przez zachwiany rynek i niskie ceny w skupie, rolnicy w ostatnich latach znacznie zmniejszyli lub całkowicie zrezygnowali z uprawy niektórych gatunków roślin jak np. marchewki, pietruszki. Produkcja trzody chlewnej również uległa

zmniejszeniu ze względu na chorobę ASF (afrykański pomór świń) i związane z tym obostrzenia sanitarne.

Gospodarstwa rolne na terenie wsi Grodzisko Dolne są bardzo dobrze wyposażone w podstawowe składniki infrastruktury technicznej takie jak: sieć gazowa, wodociągowa, telekomunikacyjna, elektryczna, kanalizacji sanitarnej i deszczowej. Dobrze rozwinięta jest również sieć dróg gminnych o łącznej długości 115,9 km, ich stan można określić jako zadowalający. Utwardzone odcinki dróg gminnych posiadają nawierzchnię asfaltową na długości 19,3 km oraz nawierzchnię żwirową 14,1 km. W gorszym stanie znajdują się drogi służące do bezpośredniego transportu rolnego, nieutwardzone o szerokości ok. 3 m, które nie są wystarczająco zaopatrzone w takie urządzenia jak przepusty, czy rowy odwadniające. Odbudowie i konserwacji wymagają rowy melioracyjne o łącznej długości 21,50 km, które są zaniedbane a tym samym nie drożne.

Wieś jest dobrze skomunikowana z siedzibą gminy i siedzibą powiatu. Dodatkowo przez wschodni obszar wsi przebiega linia kolejowa Przeworsk-Rozwadów. Istnieją również dogodne połączenia autobusowe z pobliskimi miejscowościami realizowane przez PKS i linię prywatną.

4.2.2 Walory środowiskowo-krajobrazowe

Krajobraz wsi ma charakter rolniczy, urozmaicony lasami (które zajmują około 20% obszaru), piaszczystymi wzniesieniami i pagórkami wydmowego pochodzenia, o wysokości względnej 5-15 m, z którymi kontrastują często podmokłe doliny i obniżenia. Na obszarze objętym scaleniem występuje Zmysłowski Obszar Chronionego Krajobrazu, który powstał na mocy Rozporządzenia Wojewody Rzeszowskiego Nr 35/92 z dnia 14 lipca 1992 r. w sprawie zasad zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa rzeszowskiego (Dz. Urz. Woj. Rzeszowskiego Nr 7, poz. 74). W granicach Zmysłowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu nakazuje się zachowanie ochrony ekosystemów Obszaru, realizowanej w ramach racjonalnej gospodarki rolnej i leśnej, polegającej na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk przyrodniczych. Na terenie wsi Grodzisko Dolne, gdzie powierzchnia Zmysłowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu wynosi około 1067,13 ha, brak jest zarejestrowanych pomników przyrody.

Lasy państwowe w Grodzisku Dolnym w całości włączone do scalenia zajmują powierzchnię 6,56 ha i zarządzane są przez Nadleśnictwo Leżajsk – Leśnictwo Zmysłówka (wchodzące w skład Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie). Pokrywają południowo-wschodnią i zachodnią część obrębu. Wśród siedlisk dominują lasy mieszane świeże, wilgotne bory mieszane świeże oraz bory świeże.

Pod względem hydrograficznym obszar wsi Grodzisko Dolne należy do zlewni rzeki Wisłok (który jest dopływem Sanu). Sieć wodną na przedmiotowym terenie stanowi potok Leszczyńka (Grodziszczanka), którego regulacja objęła cały odcinek na terenie Grodziska Dolnego (9,3 km). Na terenie wsi zlokalizowany jest zbiornik retencyjny „Czyste” (rys. 4.5)

o powierzchni 9,88 ha, zasilany doprowadzalnikiem z potoku Leszczyńka i rowu melioracyjnego. Zbiornik pełni funkcję retencyjną (utrzymanie poziomu wód gruntowych, zasilenie wód podziemnych, poprawa bilansu wodnego) i rekreacyjną (podnosi atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną terenów przyległych).

Rys. 4.5. Zbiornik retencyjno-rekreacyjny „Czyste” (zdjęcie własnego autorstwa)

Obok zbiornika przebiega 28 kilometrowy „Niebieski” historyczno-przyrodniczy szlak rowerowy, którego trasa obejmuje Zmysłowski Obszar Chronionego Krajobrazu – „Rezerwat Zmysłówka” oraz najważniejsze obiekty dziedzictwa kulturowego wsi, tj.:

- Krzyż na Dziurówce – upamiętnia działającą w okresie II wojny światowej drukarnię Armii Krajowej,
- Krzyż pod Księżą Górą – upamiętnia mszę odprawioną przed akcją oddziału Armii Krajowej,
- Krzyż Grunwaldu (rys. 4.6) – upamiętnia rocznicę bitwy pod Grunwaldem w 1410 r.,

Rys. 4.6. Krzyż Grunwaldu (zdjęcie własnego autorstwa)

- liczne kapliczki i krzyże przydrożne, w tym jedyna w swoim rodzaju Droga Krzyżowa w Zmysłowskim lesie, której wyrzeźbione przez anonimowego artystę stacje Męki Paoskiej umieszczone są na drzewach,
- cmentarz żydowski z obeliskiem (rys. 4.7) – upamiętniający zagładę Żydów, z zachowanymi kilkoma macewami,

Rys. 4.7. Cmentarz Żydowski (zdjęcie własnego autorstwa)

- jedyny w Polsce – pomnik Turka (rys. 4.8), nawiązujący do dawnej tradycji straży grobowej, pielęgnowanej przez Stowarzyszenie Turki Grodziskie.

Rys. 4.8. Pomnik Turka (zdjęcie własnego autorstwa)

4.2.3 Założenia do projektu scalenia gruntów

Proponowane główne kierunki rozwoju wsi to rolnictwo (w tym uprawy ekologiczne), co wynika ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Grodzisko Dolne (uchwała Rady Gminy Grodzisko Dolne nr XLVII/369/2014 z dnia 30 lipca 2014 r.), oraz turystyka. Przedstawione w rozdziale 4.2.2 obszary objęte ochroną, obiekty historyczne, niewątpliwie podwyższają turystyczno-rekreacyjne walory wsi. Znaczący potencjał przyrodniczo-krajobrazowy wsi został uwzględniony w projekcie scalenia gruntów. Należy zaznaczyć, że realizacja tego procesu nie będzie miała żadnego znaczącego oddziaływania na środowisko.

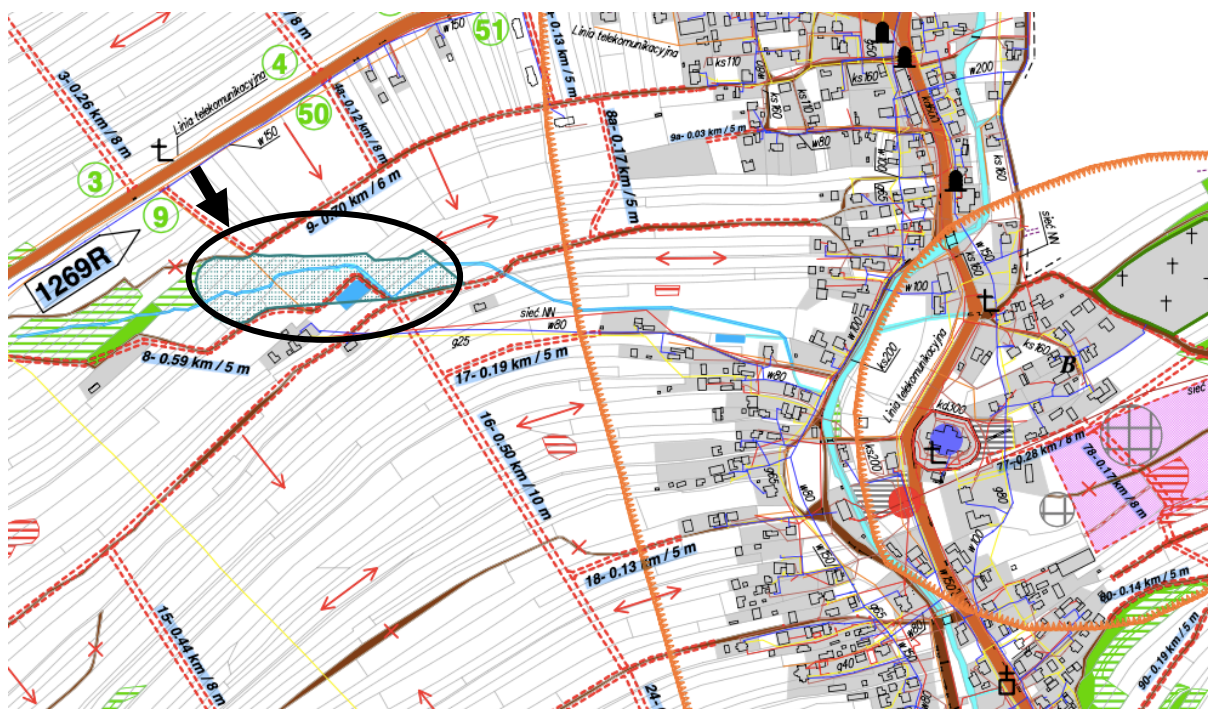
Aby osiągnąć optymalne warunki rozwoju społeczno-gospodarczego wsi niezbędne jest uzupełnienie infrastruktury technicznej, a w szczególności poprawienie i uzupełnienie sieci komunikacyjnej. Do obsługi rolniczej przestrzeni produkcyjnej wsi Grodzisko Dolne, zaprojektowano ogółem 136,68 km dróg transportu rolnego. Sieć ta jest dodatkowo uzupełniana przez 19,3 km istniejących dróg o nawierzchni asfaltowej oraz 14,1 km dróg o nawierzchni żwirowej przebiegających głównie przez tereny zabudowane. Drogi te spełniać będą nadal funkcje dróg transportu rolnego. Pomimo, że są one utwardzone wymagają przystosowania do

potrzeb współczesnych maszyn rolniczych. Nie przewiduje się znaczących zmian przebiegu granic dróg wewnątrzsiedlowych.

Większość zaprojektowanych dróg zbiorczych została zlokalizowana na istniejących drogach gminnych. Drogi poprzeczne kształtują bezpośrednio wielkość zaprojektowanych kompleksów rolniczych, które poprowadzono w takich odległościach między nimi, aby umożliwić zaprojektowanie działek o minimalnej szerokości 20 m. Szerokość projektowanych pasów pod drogi transportu rolnego wynosi 5 – 12 m i uwzględnia rowy przydrożne. Podczas realizacji projektu scalenia przewiduje się zmniejszenie liczby działek z 9031 przed scaleniem do około 5870 po scaleniu.

Korekcie i przebudowie poddano również około 21,50 km otwartych rowów melioracyjnych, które są niezbędne do właściwego użytkowania gruntów. W północnej i południowo-wschodniej części badanego obszaru zaprojektowano dwa zbiorniki wodne małej retencji w celu poprawy gospodarki wodnej (rys. 4.9).

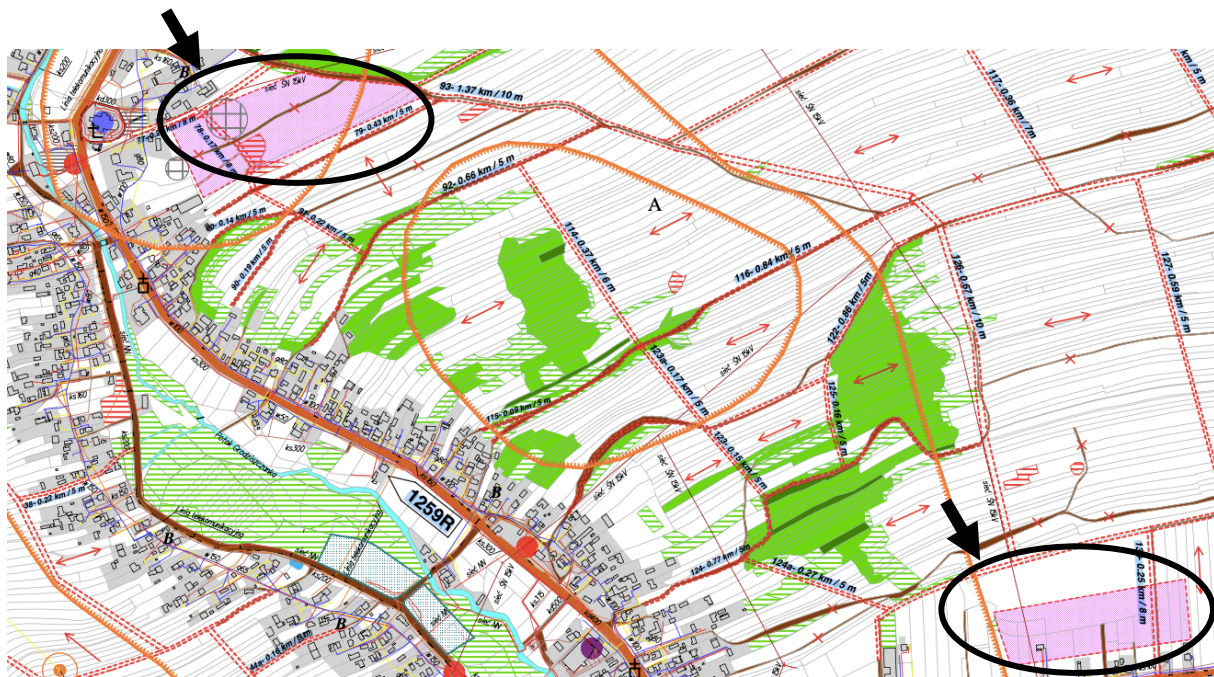
Rekultywacją objętych zostanie około 120 ha gruntów stanowiących głównie istniejące drogi transportu rolnego przeznaczone do zagospodarowania na użytki rolne, grunty zadrzewione i zakrzewione oraz wysokie miedze podlegające wyrównaniu. W zakresie tych prac wprowadzone zostaną również zabezpieczenia przeciwoerozyjne.

Rys. 4.9. Planowana lokalizacja zbiorników wodnych małej retencji (Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Grodzisko Dolne, gm. Grodzisko Dolne, pow. leżajski, woj. podkarpackie, cz. graficzna, PBGiTR, Rzeszów 2015)

W myśl zasady zrównoważonego rozwoju, przewidziano w projekcie zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii (rys. 4.10). W północnej części wsi przy drodze powiatowej nr 1259R oraz w centralnej części wsi przy drodze powiatowej nr 1271R wyznaczono obszary o korzystnych warunkach do lokalizacji farm wiatrowych, na których będzie można również lokalizować instalacje fotowoltaiczne.

Rys. 4.10. Planowana lokalizacja urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii (Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Grodzisko Dolne, gm. Grodzisko Dolne, pow. leżajski, woj. podkarpackie, cz. graficzna, PBGiTR, Rzeszów 2015)

4.3 Województwo małopolskie⁶

Obszar badań w województwie małopolskim obejmuje dwie sąsiadujące ze sobą wsie: Czubrowice i Przeginia.

Czubrowice

Scaleniem gruntów objęto całą wieś Czubrowice o powierzchni 825,6995 ha, na którą składają się 1955 działki ewidencyjne. Wieś położona jest w zachodniej części gminy Jerzmanowice-Przeginia, w powiecie krakowskim (rys. 4.11). Od południa graniczy z miejscowością Raclawice (gmina Jerzmanowice-Przeginia), od wschodu z miejscowością Jerzmanowice (gmina Jerzmanowice-Przeginia), od zachodu z miejscowościami Zawada i Zederman należącymi do sąsiadującej gminy Olkusz, a od północy z miejscowością Przeginia (gmina Jerzmanowice-Przeginia). Zamieszkuje ją 1133 osoby.

Obiekt scaleninowy Czubrowice położony jest na obszarze Wyżyny Olkuskiej, w obrębie Wyżyny Śląsko-Krakowskiej. Jest to obszar wyżynny o wysokości do 500 m n.p.m., rozcięty palczasto rozgałęzioną siecią dolin stanowiącą górną część systemu dolinnego Raclawki. Z tego względu występuje tu istotne zagrożenie zjawiskiem erozji gleb.

Rys. 4.11. Położenie wsi Czubrowice w gminie Jerzmanowice-Przeginia (opracowanie własne na podstawie: Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Czubrowice, gm. Jerzmanowice-Przeginia, pow. krakowski, woj. małopolskie, KBGiTR w Krakowie, Kraków 2018)

⁶ Opracowano na podstawie: Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Czubrowice, gm. Jerzmanowice-Przeginia, pow. krakowski, woj. małopolskie, KBGiTR w Krakowie, Kraków 2018.

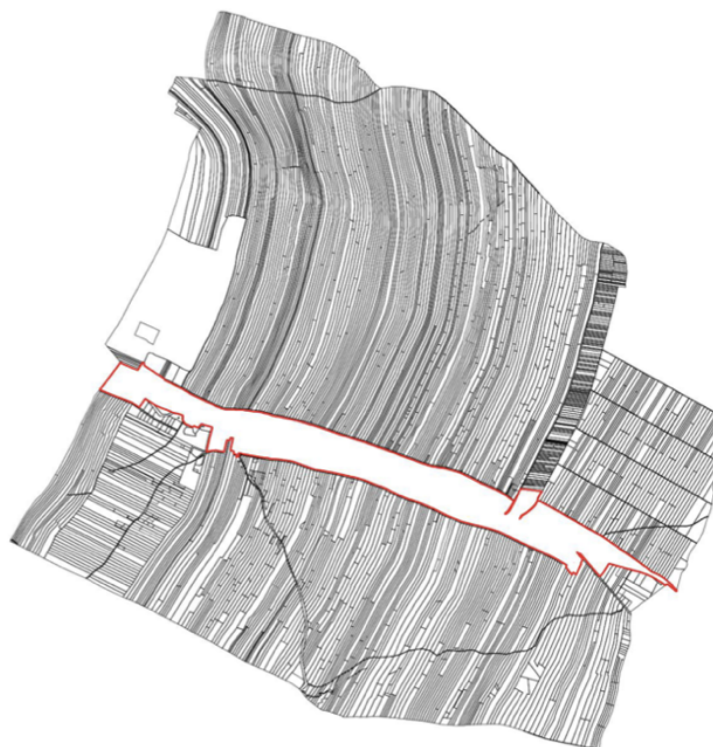
Przeginia

Wieś Przeginia (rys. 4.12) sąsiaduje od południa z miejscowością Czubrowice (gmina Jerzmanowice-Przeginia), od wschodu z miejscowością Jerzmanowice i Gotkowice (gmina Jerzmanowice-Przeginia), od zachodu z miejscowościami Zawada i Zederman (gmina Olkusz), a od północy z miejscowością Sułoszowa i Wola Kalinowska (gmina Sułoszowa). Obejmuje powierzchnię 1265,7179 ha, z czego 1181,6220 ha (2344 działek ewidencyjnych) jest przedmiotem scalenia gruntów. Z postępowania wyłączono grunty zabudowane wzdłuż drogi krajowej pomiędzy drogami „zagumiennymi” - północną i południową (rys. 4.13).

Podobnie jak w przypadku wsi Czubrowice, wieś Przeginia leży na Wyżynie Śląsko-Krakowskiej, w strefie mezoregionu Wyżyny Olkuskiej. Charakterystycznymi elementami dla rzeźby terenu jest płaska lub lekko falista wierzchowina leżąca na wysokości 400 – 480 m n.p.m., ponad którą sterczą ostańce krasowe wykształcone z wapieni skalistych. Obszar wierzchowiny jest rozcięty dolinami o charakterze jarów krasowych. Charakterystyczna dla dolin odwadniających obszar jest wyraźna asymetria zboczy. Wschodnie zbocza są wraz z występującymi formami skałek zboczowych są strome, zaś zbocza zachodnie są łagodniejsze i w większości pokryte lessem. Zbocza dolin rozcięte są licznymi dolinami nieckowatymi.

Rys. 4.12. Położenie wsi Przeginia w gminie Jerzmanowice-Przeginia (opracowanie własne na podstawie: Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Przeginia, gm. Jerzmanowice-Przeginia, pow. krakowski, woj. małopolskie, KBGiTR w Krakowie, Kraków 2018)

Rys. 4.13. Obszar scalenia we wsi Przeginia (Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Przeginia, gm. Jerzmanowice-Przeginia, pow. krakowski, woj. małopolskie, KBGiTR w Krakowie, Kraków 2018)

4.3.1 Warunki do produkcji rolnej

Obszar badań	Czubrowice	Przeginia
Kierunki produkcji rolnej	Przestrzeń rolnicza w Czubrowicach, ale także w całej gminie ma wielki potencjał produkcyjny, który obecnie nie jest wykorzystywany. Pomysłem na wykorzystanie gruntów rolnych jest produkcja biomasy.	We wsi Przeginia nie dominuje żadna znacząca produkcja roślinna ani zwierzęca. Gospodarstwa indywidualne prowadzą tradycyjne uprawy i hodowle zwierząt gospodarczych na własny użytek. Dużo gruntów jest odłogowanych.
Struktura użytkowania gruntów według ewidencji gruntów i budynków	Użytki rolne stanowią ponad 96% powierzchni ogólnej obrębu. Wśród użytków zielonych nie występują łąki. Lasy zajmują powierzchnię 7 ha – co stanowi niespełna 1% powierzchni obrębu. Pozostałą powierzchnię stanowią: <ul style="list-style-type: none"> – nieużytki - 11,9188 ha (1,44%), – grunty zabudowane i zurbanizowane 9,2478 ha (1,12%), – grunty pod wodami powierzchniowymi płynącymi – 1,11 ha (0,13%). 	Przeważają tu użytki rolne, zajmując powierzchnię około 1087 ha (92,01%). Pozostałą powierzchnię stanowią: <ul style="list-style-type: none"> – nieużytki – 22,3200 ha (1,89%), – grunty leśne – 55,2465 ha (4,68%), – grunty zabudowane i zurbanizowane 16,0713 ha (1,36%), – tereny różne – 0,5026 ha (0,04%), – wody: śródlądowe płynące – 0,2312 ha (0,02%) i śródlądowe stojące – 0,0747 ha (0,01%).
Przydatność rolnicza i jakość gleb	Wśród gruntów ornyczych gleby klas IVa i IVb zajmują łącznie ponad 75% powierzchni gruntów ornyczych, przy zdecydowanej dominacji klasy IVa, natomiast wśród użytków zielonych dominują gleby V klasy bonitacyjnej. Największą powierzchnię – ponad 355	Wśród gruntów ornyczych największy obszar obejmują gleby średniej jakości – klasy IVa i IIIb, zajmują łącznie prawie 60% powierzchni gruntów ornyczych. We wsi występuje również ponad 242 ha gruntów ornyczych klasy IVb, co stanowi 22,6% powierzchni użytków rolnych. Wśród

	<p>ha (ponad 44% powierzchni łącznej kompleksów) zajmuje kompleks 2 pszenno dobry. Obejmuje on spłaszczenia wierzchowinowe we wschodniej i zachodniej części wsi.</p> <p>Użytki zielone występują w południowej części wsi, w dnie doliny Raclawki. Są to mady pylaste, zaliczone do kompleksu 2z – użytków zielonych średnich (około 0,3% powierzchni łącznej kompleksów)</p>	<p>gruntów ornych największą powierzchnię – ponad 316 ha (26,82% powierzchni scalenia gruntów) zajmuje kompleks 2 - pszenno dobry. Kompleks tworzą lessy we wschodniej, centralnej i południowej części wsi.</p> <p>Wśród użytków zielonych dominują gleby średniej jakości – klasy IV, zajmują łącznie ponad 61% powierzchni użytków zielonych.</p>
Zagrożenie zjawiskiem erozji gleb	<p>Na ponad 90% powierzchni występują gleby bardzo silnie podatne zarówno na erozję wodną powierzchniową, jak i erozję wietrzną (z wyjątkiem fragmentu wsi w północno-wschodniej części). Wynika to z pylastego składu granulometrycznego gleb (lessy i lessy ilaste) i ukształtowania terenu, w tym dużego udziału bezleśnej wierzchowiny.</p>	<p>Na ponad 56% powierzchni scalenia występują gleby bardzo silnie podatne na erozję wodną powierzchniową - lessy. Ze względu na bezleśny charakter obszaru, 78,61% powierzchni wsi stanowią gleby silnie podatne na erozję wietrzną.</p>
Struktura władania gruntami	<p>Dominują grunty prywatne, zajmują prawie 98% powierzchni obrębu. Wśród osób fizycznych, grunty mieszkańców wsi Czubrowice stanowią 69,41%. We władaniu osób fizycznych mieszkających poza Czubrowicami znajduje się 28,6% tych gruntów. Grunty społeczne i państwowe zajmują niespełna 2%.</p>	<p>Dominują grunty prywatne, które zajmują 94,25% powierzchni obrębu, w tym we władaniu osób fizycznych mieszkających poza Przeginią znajduje się aż 26,97% powierzchni obrębu.</p>
Struktura ilościowa i wielkościowa gruntów gospodarstw indywidualnych	<p>Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi 2,3830 ha, średnia powierzchnia działki w gospodarstwie – 0,5710 ha, a średnia liczba działek w gospodarstwie - 4,17. Najwięcej, bo aż 141, jest gospodarstw o powierzchni od 1,0001 – 2,0000 ha. Równie dużo, bo 138 – jest gospodarstw o powierzchni od 2,0001 – 5,0000 ha. W tej grupie obszarowej gospodarstw znajduje się również najwięcej działek (682 szt.).</p>	<p>Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi 2,2852 ha, średnia wielkość działki w gospodarstwie wynosi 0,7783 ha, a średnia liczba działek w gospodarstwie - 2,94. Największy obszar zajmują gospodarstwa o powierzchni od 2,0001 – 5,0000 ha (562,9131 ha). W tej grupie obszarowej gospodarstw znajduje się również najwięcej działek (577 szt.). Działki są tu wąskie i bardzo długie, czasem nawet o długości powyżej 2,5 km.</p>
Infrastruktura drogowa	<p>Zinwentaryzowano odcinki dróg o łącznej długości 34,479 km, w tym o nawierzchni bitumicznej – 8,889 km, o nawierzchni tłuczniowej – 4,338 km a dróg gruntowych 21,252 km. Stan technicznych tych dróg jest niezadowolający, gdyż ponad 75% wszystkich dróg wymaga przebudowy. Drogi te są w większości bardzo wąskie, utrudniające dojazd do pól. Wszystkie drogi gruntowe wymagają zmiany nawierzchni – utwardzenia, a drogi utwardzone na wielu odcinkach poprawy jakości nawierzchni poprzez ponowne utwardzenie. Znaczna część dróg bitumicznych (2,358 km) wymaga przebudowy lub remontu nawierzchni.</p>	<p>Należy zaznaczyć, że wieś Przeginia posiada jedną z lepiej rozwiniętych sieci drogowych w całej gminie. Sieć drogowa w centralnej części miejscowości jest zdecydowanie lepiej rozwinięta niż na pozostałych obszarach. W północnej oraz południowej części, to jest w rejonach położonych bliżej granic obrębu, sytuacja wygląda zdecydowanie gorzej - dróg jest mniej i są one złej jakości. Drogi o nawierzchni asfaltowej zajmują łącznie 10,700 km, z czego 0,651 km to drogi w złym stanie technicznym. Dróg o nawierzchni utwardzonej jest 2,366 km, zaś drogi gruntowe obejmują 16,796 km, w tym prawie 87% to drogi wymagające modernizacji. Dodatkowo, zdecydowana większość dróg transportu rolniczego nie posiada prawidłowych parametrów w zakresie nośności nawierzchni, szerokości, a także</p>

		odwodnienia, co wpływa niekorzystnie na możliwości wykorzystania współczesnych maszyn rolniczych. W związku z powyższym, sieć dróg na obszarze wsi powinna zostać kompleksowo zmodernizowana.
Gospodarka wodna	<p>W zakresie melioracji podstawowych problemy z gospodarką wodną dotyczą koryta Raławki odwadniającego obszar wsi, które jest zasypywane różnego rodzaju materiałem odpadowym, przez co zawężony zostaje jego przekrój. Wskazano na potrzebę zabezpieczenia, głównie obszaru zabudowanego przed lokalnymi podtopieniami, z uwagi na to, że koryto potoku przebiega na całej długości w strefie zabudowy wsi. Zabezpieczenie to powinno polegać na usunięciu z koryta potoku przeszkód utrudniających spływ wody.</p> <p>Na terenie wsi nie ma większych zbiorników wody stojącej ani rowów. Wody opadowe w spływie powierzchniowym wykorzystują system dróg, co w przypadku gwałtownych opadów powoduje szkody w nawierzchni drogowej, a w przypadku dróg gruntowych erozję podłoża i tworzenie wąwozów drogowych. Stwierdzono potrzeby w zakresie budowy rowów odwadniających jak również poprawy odwodnienia sieci drogowej.</p>	W okresie gwałtownych opadów i roztopów wiosennych znaczna część wody opadowej spływa dnami dolin, powodując szkody w uprawach i infrastrukturze drogowej, a w sąsiedztwie terenów zainwestowanych powodując zagrożenie podtopieniami. Istnieje konieczność wykonania zbiornika retencyjnego - suchego, który spowoduje opóźnienia przepływu wody i poprawi bezpieczeństwo powodziowe.

Na obszarze obydwu wsi występują istotne różnice w sposobie użytkowania gruntów w stosunku do danych z ewidencji gruntów w szczególności w odniesieniu do gruntów ornych. Rozbieżności dowodzą o niskiej aktualności danych z ewidencji gruntów, a tym samym konieczności przeprowadzenia całościowej kontroli użytków gruntowych.

W przypadku Czubrowic, zaobserwowano zmniejszenie się powierzchni gruntów ornych o około 72 ha, na rzecz powiększenia powierzchni pastwisk o około 12 ha. Największy wzrost o 50 ha zanotowano w powierzchni gruntów leśnych, zadrzewionych i zakrzewionych, oraz zalesionych i objętych naturalną sukcesją drzew i krzewów. Inwentaryzacja wykazała także ogromną powierzchnię gruntów odłogowanych – głównie gruntów ornych (prawie 523 ha). Problem gruntów odłogowanych jest najbardziej istotnym problemem rolnictwa w Czubrowicach, gdyż znaczna ich część nie jest corocznie wykaszana i bardzo negatywnie oddziałuje na grunty jeszcze użytkowane.

Z kolei w Przegini, zaobserwowano zmniejszenie się powierzchni gruntów ornych o około 131 ha, głównie na rzecz powiększenia powierzchni objętej naturalną sukcesją drzew oraz gruntów zadrzewionych i zakrzewionych. Problem gruntów odłogowanych jest tak samo istotny w Przegini, jak w Czubrowicach. Na grunty odłogowane stopniowo wkracza naturalna

sukcesja drzew i krzewów. Kontrast w sposobie zagospodarowania gruntów we wsi Przeginia, które nie są użytkowane rolniczo, z sąsiadującymi gruntami rolnymi we wsi Sułoszowa przedstawia rysunek 4.14.

W obydwu wsiach część gruntów objętych sukcesją drzew wymaga uporządkowania poprzez dolesienie szlachetnymi gatunkami drzew i włączenie ich do kompleksów leśnych. Pozostałe będą wymagały rekultywacji w ramach procesu scalenia gruntów - odkrzaczenia, lub pozostawienia w stanie nienaruszonym (zadrzewienia śródpolne) dla zwiększenia bioróżnorodności w kompleksach użytków rolnych.

Rys. 4.14. Porównanie stanu zagospodarowania terenów rolnych wsi Przeginia (na lewo od drogi) ze wsią Sułoszowa (na prawo od drogi) (zdjęcie własnego autorstwa)

4.3.2 Walory środowiskowo-krajobrazowe

Czubrowice

Wieś charakteryzuje się dużym potencjałem turystyczno-rekreacyjnym. Jej wschodnia część objęta jest granicami Jurajskiego Parku Krajobrazowego „Dolinki Krakowskie”. Granica parku przebiega dnem doliny Raclawki, wzdłuż której urządzony jest zielony szlak. Zachodnia część wsi leży w obszarze otuliny tego parku. Na stromym zboczu doliny Raclawki i jej dolin bocznych oraz na wierzchołkach występują wapienne skałki o charakterze ostańcowym, atrakcyjne ze względów turystycznych.

Wśród obiektów zabytkowych występują: młyn drewniany, kapliczka oraz drewniane domy, stodoły i spichlerze z XIX w.

Przeginia

Południowo-wschodnia część obszaru planowanego scalenia leży w części o obszarze Jurajskich Parków Krajobrazowych – Dolinki Krakowskie. Pozostała część wsi leży w obszarze

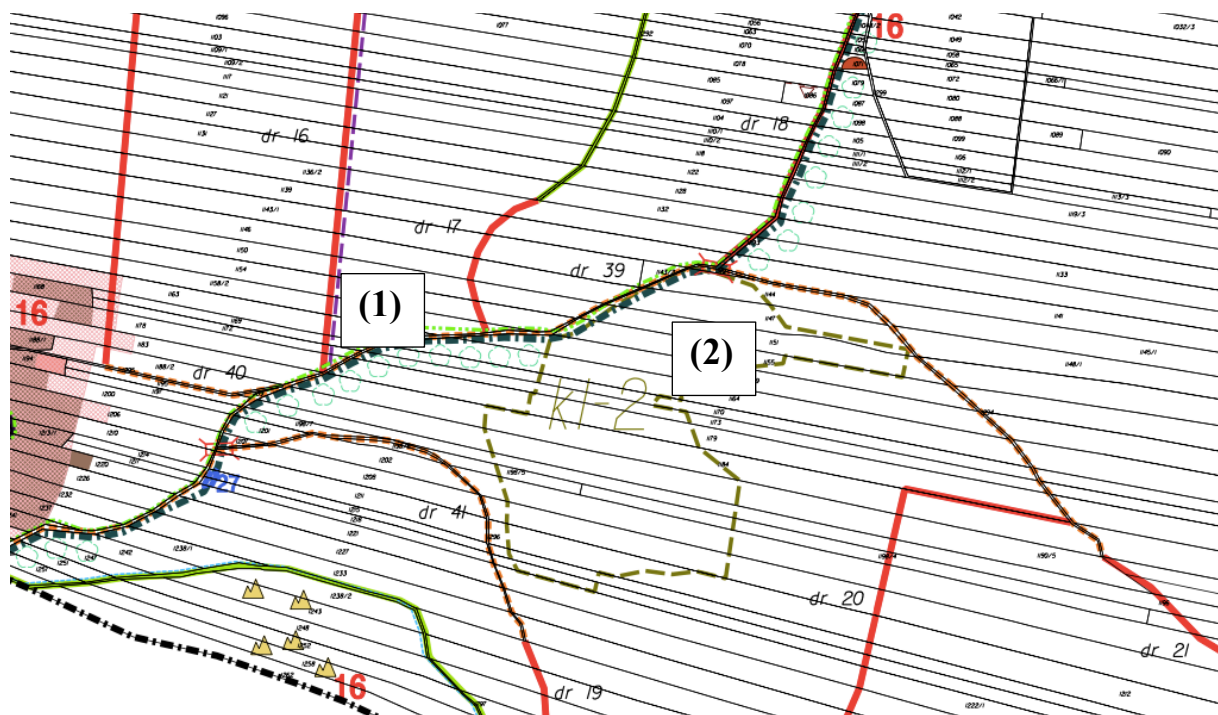
otuliny tego Parku. Park został utworzony w 1981 r., dla ochrony krajobrazu południowej części Wyżyny Krakowskiej w zakresie walorów przyrodniczych, jak też kulturowych.

Na terenie miejscowości występuje niewiele obiektów zabytkowych. Są to: Kościół Parafialny P.W. Zbawiciela i Św. Jana Nepomucena murowany – 1622 r. oraz 3 domy drewniane z okresu XIX i XX w.

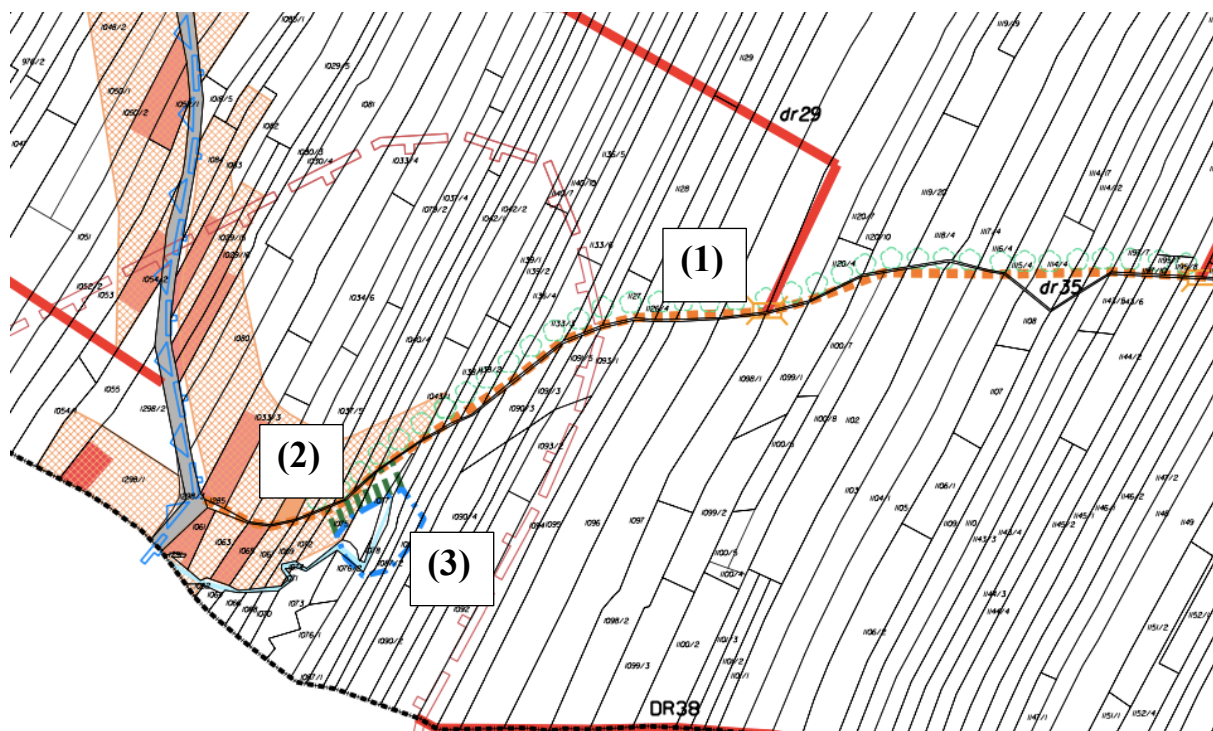
4.3.3 Założenia do projektu scalenia gruntów

Obszar badań	Czubrowice	Przeginia
Poprawa przestrzennego rozmieszczenia gruntów gospodarstw	<ul style="list-style-type: none"> – Poprawa struktury obszarowej gospodarstw na drodze wzajemnych dopłat między uczestnikami. – Koncentracja gruntów własnych i dzierżawionych w korzystnej lokalizacji ze względu na możliwość produkcji biomasy. – Wykonanie zabiegów rekultywacyjnych w ramach zagospodarowania poscaleniowego. 	<ul style="list-style-type: none"> – Poprawa struktury obszarowej gospodarstw na drodze wzajemnych dopłat między uczestnikami. – Wykonanie zabiegów rekultywacyjnych w ramach zagospodarowania poscaleniowego.
Poprawa układu komunikacyjnego	<ul style="list-style-type: none"> – Budowa nowych dróg (utwardzenie nawierzchnią tłuczniową) wraz z odwodnieniem na długości 13,185 km. – Przebudowa istniejących dróg o docelowej nawierzchni tłuczniowej z odwodnieniem na długości 19,544 km. – Budowa mikroziornika na rowie odwadniającym drogę (4 szt.). – Wykonanie nowych przepustów (18 szt.). 	<ul style="list-style-type: none"> – Budowa nowych dróg (utwardzenie nawierzchnią tłuczniową) wraz z odwodnieniem na długości 28,268 km, z możliwością wybudowania w przyszłości chodnika pieszego. – Przebudowa istniejących dróg rolniczych (utwardzenie nawierzchnią tłuczniową) wraz z odwodnieniem na długości 8,491 km. – Wykonanie nowych przepustów (40 szt.).
Poprawa gospodarki wodnej	<ul style="list-style-type: none"> – Wydzielenia niezbędnych gruntów na cele związane z poprawą stosunków wodnych w zakresie retencji wodnej pod mikroziorniki retencyjne w naturalnych zakolach ciekłu Raclawka, mikroziorniki retencyjne na rowach odwadniających drogi oraz gruntów pod nowe rowy wraz z mikroziornikami retencyjnymi. – Dostosowanie granic działki ewidencyjnej ciekłu Raclawka do faktycznego biegu w terenie oraz zabezpieczenie w projekcie szczegółowym gruntu pod zabiegi renaturyzacyjne i retencyjne. – Wykonanie odwodnienia nowych i przebudowywanych dróg transportu rolnego. 	<ul style="list-style-type: none"> – Wydzielenie gruntów pod zbiornik retencyjny (rys. 4.16), który opóźniać będzie przepływ wody i poprawi bezpieczeństwo powodziowe. – Wykonanie odwodnienia nowych i przebudowywanych dróg transportu rolnego.
Kształtowanie krajobrazu oraz ochrona przyrody	<ul style="list-style-type: none"> – W wyniku wydzielenia i urządzenia nowej sieci drogowej rolnicy będą mogli zrezygnować z użytkowania własnych wewnętrznych dróg gospodarczych wzdłuż pól, co przyczyni się do przywrócenia do użytkowania rolniczego około 10% powierzchni użytków rolnych. – Maksymalne wykorzystanie istniejących dróg, co ograniczy przeznaczenie gruntów rolnych, o wysokiej bonitacji na nowe drogi dojazdowe. 	

	<ul style="list-style-type: none"> - Zmianę dotychczasowego kierunku działek rolnych, co spowoduje w znacznej mierze zahamowanie grawitacyjnego spływu wód ograniczając niekorzystne dla rolnictwa i środowiska zjawiska erozyjne. - Zachowanie dotychczasowego układu działek i dróg dojazdowych w terenach budowlanych, co eliminuje w praktyce wycinkę drzew przydomowych. - Utrzymanie w dotychczasowym stanie użytkowania działek zadrzewionych z zachowaniem istniejących ekosystemów (utrzymanie istniejących miedz i zadrzewień śródpolnych). - Likwidacja „dzikich” wysypisk śmieci. 	
<p>Działania z zakresu odnowy i rozwoju wsi</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wprowadzenie zadrzewień wzdłuż dróg transportu rolnego, spełniających rolę fitomelioracyjną i wzbogacających krajobraz na długości 8,360 km (rys. 4.15). - Zwiększenie lesistości – kształtowanie granicy rolno – leśnej (rys. 4.15). 	<ul style="list-style-type: none"> - Nasadzenie szpalerów drzew (lip) wzdłuż drogi transportu rolnego na długości 1,4 km (rys. 4.16).
	<ul style="list-style-type: none"> - Wydzielenia niezbędnych gruntów na cele miejscowej użyteczności publicznej pod: przystanki autobusowe wraz z zielenią urządzoną, boisko sportowe, parking. - Wydzielenie gruntu pod ostańcami skalnymi i towarzyszącymi im elementami infrastruktury turystycznej (wiaty turystyczne, platforma widokowa). - Uzupełnienie istniejącej sieci szlaków o nowe odcinki: szlak rowerowo – pieszy w kierunku „Ostrej Góry” w Gotkowicach, szlak rowerowo – pieszy w kierunku obiektu „Podskale” i „Srokowej Skały” w Raclawicach. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wydzielenie gruntów pod teren rekreacyjny o powierzchni 0,20 ha (rys. 4.16).

Rys. 4.15. Planowane działania we wsi Czubrowice z zakresu poprawy walorów krajobrazowych: (1) projektowane szpalery drzew wzdłuż drogi, (2) proponowana granica rolno-leśna (Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Czubrowice, gm. Jerzmanowice-Przegonia, pow. krakowski, woj. małopolskie, cz. graficzna, KBGiTR w Krakowie, Kraków 2018)

Rys. 4.16. Planowane we wsi Przegonia: (1) zadrzewienia i zakrzewienia wzdłuż drogi, (2) lokalizacja terenów rekreacyjnych, (3) lokalizacja zbiornika retencyjnego (Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Przegonia, gm. Jerzmanowice-Przegonia, pow. krakowski, woj. małopolskie, cz. graficzna, KBGiTR w Krakowie, Kraków 2018)

Należy zaznaczyć, że wszystkie wymienione powyżej przedsięwzięcia przewidziane do realizacji w ramach scalenia gruntów i zagospodarowania poscaleniowego nie są zaliczane do przedsięwzięć mogących znacząco czy potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, i są zgodne z zapisami dokumentów planistycznych obowiązujących na terenach omawianych wsi.

4.4 Województwo dolnośląskie⁷

Scalaniem gruntów objęto obszar wsi Niedźwiedzice. Projektowany obszar scalenia wynosi 1273,76 ha i obejmuje 1404 działki. Na obszarze funkcjonuje 95 gospodarstw rolnych.

Wieś Niedźwiedzice jest położona w środkowej części województwa dolnośląskiego, w powiecie legnickim, w gminie Chojnów. Przez obszar wsi przebiegają dwie drogi powiatowe: droga Nr 2194D relacji Reszotary – Niedźwiedzice – Goliszów – Chojnów i droga Nr 2214D relacji Niedźwiedzice – Miłkowice oraz drogi wewnętrzne.

Obszar wsi przecina linia kolejowa nr 282 E30 relacji Miłkowice – Węgliniec – Jasień. Na terenie wsi urządzono trzy przejazdy kolejowe.

Zabudowa wsi to typ ulicówki. W centrum wsi znajduje się kościół, szkoła podstawowa oraz przeprawa mostowa przez przepływającą przez wieś rzekę Skorę. We wsi znajdują się

⁷ Opracowano na podstawie: Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Niedźwiedzice, gm. Chojnów, pow. legnicki, woj. dolnośląskie, DBGiTR we Wrocławiu, Wrocław 2019.

wybudowany w 1748 roku pałac i towarzyszące mu park krajobrazowy z XVIII-XIX wieku oraz zabudowania folwarczno-gospodarcze. Założenie jest własnością prywatną.

We wsi znajdują się stawy rybne, będące własnością Spółki Rybackiej „Niedźwiedzice”.

Urozmaicony krajobraz wsi jest atrakcyjnym miejscem dla wielu gatunków ptaków, wśród nich bocianów, które licznie występują w tej okolicy. Wieś można zwiedzać spacerując szlakiem bocianich gniazd (rys. 4.17).

Rys. 4.17. Niedźwiedzice - szlak bocianich gniazd. Informacja wizualna na terenie wsi (zdjęcie własnego autorstwa)

W 2017 roku wieś Niedźwiedzice zdobyła pierwsze miejsce w konkursie Najpiękniejsza Wieś Dolnośląska.

Wieś Niedźwiedzice zamieszkuje 570 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 37 osób/km².

4.4.1 Warunki do produkcji rolnej

Powierzchnia gruntów rolnych na obszarze scalenia wynosi 1168,66 ha, grunty leśne zajmują 29,21 ha, co stanowi jedynie 2,3% powierzchni ogólnej obszaru. Użytki rolne stanowią 91,5% powierzchni ogólnej obszaru scalenia. Wśród nich dominują grunty orne o powierzchni 931,95ha (73,1%). Użytki zielone zajmują powierzchnię 172,66ha (13,6%). Grunty pod wodami zajmują 10,41 ha – 0,9% powierzchni ogólnej.

Na scalanym obszarze przeważają gleby słabej jakości (klas V-VI) – zajmują one powierzchnię 586,18 ha (53,1% użytków rolnych). Gleby średniej jakości (klasy IV) zajmują powierzchnię 459,56 ha (41,6% użytków rolnych).

Na obszarze scalenia funkcjonuje 95 gospodarstw rolnych, o łącznej powierzchni 894,30 ha. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi 9,41 ha. Przeważają gospodarstwa małe w przedziale obszarowym 1,01-4,99 ha. W grupie tej znalazło się 57 gospodarstw o średniej powierzchni 2,41 ha, zajmujących łącznie powierzchnię 137,32 ha (15,4%

powierzchni). Gospodarstwa średnie, w przedziale obszarowym 5,00-14,99 ha, zajmują 223,11 ha (24,9% powierzchni). Pozostałe grunty zajęte są przez 11 gospodarstw dużych o powierzchni powyżej 15,00 ha, zajmują one łącznie powierzchnię 533,87 ha (59,7% powierzchni).

Średnia powierzchnia działki wynosi 1,10 ha. Najmniej korzystny rozkład gruntów posiadają gospodarstwa z grup obszarowych: 15,00-19,99 ha, 20,00-49,00 ha, 50,00-99,99 ha i powyżej 100,00 ha. Działki rolne w tych gospodarstwach są od siebie znacznie oddalone, co powoduje wydłużenie drogi dojazdu do poszczególnych kompleksów uprawowych.

67 działek nie posiada dostępu do drogi publicznej.

Na obszarze scalenia znajdują się grunty dwóch różniczan zewnętrznych, którzy łącznie gospodarują na powierzchni 12,87 ha. Różniczanie wewnętrzni, jest ich 11, łącznie posiadają 90,17 ha gruntów w obrębach sąsiadujących z Niedźwiedzicami.

4.4.2 Walory środowiskowo-krajobrazowe

Niedźwiedzice położone są w makroregionie Niziny Śląsko-Łużyckiej i mezoregionie Równiny Legnickiej. Wieś charakteryzuje się płaskorówninną rzeźbą terenu. Przez obszar przepływa pięć cieków naturalnych: Skora, Czarna Woda, Dłużeń, Brochotka II i Karkoszka. Obwałowaną rzekę Skorę można przekraczać pięcioma mostami i kładkami oraz dwoma brodami. Łącznie wody płynące zajmują powierzchnię 9,78 ha. Na obszarze występują rowy melioracyjne o łącznej długości ok. 54 km oraz stawy (rys. 4.18).

Rys. 4.18. Malownicze stawy w Niedźwiedzicach (zdjęcie własnego autorstwa)

Niedźwiedzice położone są częściowo w obszarze Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Czarnej Wody”. Na obszarze wsi znajdują się trzy pomniki przyrody (dwa dęby szypułkowe i lipa drobnolistna).

Na obszarze znajdują się liczne obiekty chronione ze względu na wartości kulturowe, m. in., wpisane do rejestru zabytków: kościół parafialny pw. Św. Antoniego, pałac, park podworski zespół folwarczny z zabudowaniami. Ochronie podlega również układ ruralistyczny wsi.

4.4.3 Założenia do projektu scalenia gruntów

W ramach prac scaleniowych planuje się poprawę struktury obszarowej gospodarstw na wniosek uczestników, przez ich powiększenie za dopłaty w oparciu o grunty innych uczestników scalenia, którzy wnioskowali o pomniejszenie swoich gospodarstw. Pozostałe działania to m. in.: poprawa rozłogu gospodarstw, zmniejszenie liczby działek w gospodarstwach, zapewnienie każdej działce dostępu do drogi publicznej, zapewnienie dojazdu do pól i gruntów leśnych, poprzez wydzielenia gruntów niezbędnych do budowy lub przebudowy dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych przewidzianych do realizacji w ramach zagospodarowania poscaleniowego, wydzielenia gruntów na poszerzenie do szerokości minimum 6 m istniejących dróg przebiegających w terenie rolniczym.

W trakcie przeprowadzanych prac scaleniowych uregulowany zostanie stan prawny wszystkich cieków naturalnych.

Planuje się wydzielenie gruntów na cele miejscowej użyteczności publicznej – planowane miejsca wypoczynku i rekreacji na działkach nr 694 i 949.

W ramach zagospodarowania poscaleniowego planuje się budowę i przebudowę łącznie 7,27 km dróg. W ramach przebudowy dróg przewidywana jest wycinka drzew na niektórych odcinkach. W ramach rekompensaty zaprojektowano 6,26 km jedno- i dwustronnych zadrzewień i zakrzewień zlokalizowanych wzdłuż wszystkich dróg transportu rolnego, planowanych do budowy i przebudowy.

W ramach przebudowy dróg zaplanowano również budowę zbiorników odparowujących, mających na celu przechwytywanie i zatrzymywanie wód opadowych z projektowanych dróg i przyległych gruntów rolnych.

5. WARSZTATY JAKO FORMA NAWIĄZANIA DIALOGU ZE SPOŁECZNOŚCIĄ LOKALNĄ

Badania (wykorzystujące technikę Zogniskowanych Wywiadów Grupowych ZWG) zostały przeprowadzone w trakcie warsztatów zatytułowanych „Wykorzystanie potencjału społeczności lokalnej w scaleniach gruntów”, w dniach od 21 czerwca do 20 lipca 2021 roku w miejscowościach: Szpakowo woj. podlaskie; Grodzisko Dolne woj. podkarpackie; Przegonia woj. małopolskie oraz w miejscowości Niedźwiedzice woj. dolnośląskie.

Wywiady zostały przeprowadzone z 10 osobowymi grupami „lokalnych liderów” wybranych z osób zainteresowanych problematyką zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (mieszkańców wsi objętych scaleniami gruntów, w tym uczestników scaleń, przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na tym obszarze, których działalność wiąże się z zagadnieniami zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich), którzy zainteresowani są budowaniem poczucia lokalnej tożsamości i przynależności do miejsca zamieszkania.

Badania prowadził zespół ekspertów, w tym moderator – do zadań którego należała organizacja dyskusji, wprowadzanie do tematów, zadawanie pytań, dbanie o to by każdy uczestnik mógł się wypowiedzieć, ograniczanie aktywności uczestników „dominujących”, stymulowanie uczestników „milczących”. Po zakończeniu wywiadów moderator sporządził sprawozdania z ich przebiegu.

Analiza uzyskanego materiału poznawczego została przeprowadzona w szesnastu grupach tematycznych.

CZĘŚĆ PIERWSZA – wprowadzająca dotyczyła emocjonalnego stosunku uczestników wywiadów do miejscowości, w których mieszkają oraz określenia motywów wpływających na ten stosunek, a także chęci wpływania na to, jak ich miejscowości będą się zmieniać, jakie będą w przyszłości. Ponadto w części pierwszej uczestnicy wypowiadali się na temat sposobów osobistego zaangażowania w proces scaleń.

1. Emocjonalny stosunek uczestników wywiadów do miejscowości, w których mieszkają

Emocjonalny związek mieszkańców z miejscem zamieszkania został wyrażony przez uczestników ZWG jako zdecydowanie pozytywny. Wsie, w których mieszkają bardzo lubią, zaznaczając jednocześnie, że każdy ma prawo wyboru, może zmieniać swoje miejsce zamieszkania, *może stąd wyjechać, może tu przyjechać*. Czynnikiem wpływającym na pozytywny stosunek do miejsca zamieszkania są, zdaniem respondentów, pozytywne relacje między ludźmi, położenie wsi, jej krajobraz, kontakt z przyrodą, infrastruktura techniczna, możliwość aktywności w organizacjach społecznych, a także fakt, że tu się ktoś urodził.

Dla zilustrowania tych czynników, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Lubimy, bo wszyscy się tu znamy,*
- *Nawet bardzo...*
- *Tutaj zostaliśmy wychowani.*
- *Tutaj mieszkam. Staram się, wszystkim służyć swoim doświadczeniem. Tak to rozumiem.*
- *Oczywiście, że lubię moją wieś. Lubię to ukształtowanie terenu, górki, pagórki. Nie jesteśmy tu zabetonowani. Jesteśmy jak w Zakopanem. Znaczenie ma krajobraz.*
- *Znaczenie ma lokalizacja. Co prawda czasem sąsiad sąsiadowi w okno zagląda, ale się tu wszyscy lubimy. Nie musimy wychodzić daleko, żeby z kimś pogadać, wystarczy okno otworzyć.*
- *Mnie się tu bardzo podoba z tego względu, że jest tu dużo organizacji społecznych, które działają razem. Ja należę do OSP. Mam tu swoich przyjaciół.*
- *Tu się bardzo dobrze mieszka. Wszystko tu mamy, wodociągi, kanalizacja, drogi, sklepy.*
- *Otwieram sobie okno i śpię całą noc przy otwartym oknie, raniutko skoro świt ptaszki zaczynają śpiewać, obudzony przez ptaki... to jest coś pięknego, tego się nie da opisać. Co to jest? Przyroda! Cała przyroda! A po za tym lubię sobie powędkować – rzeka jest bliżutko. A poza tym jest to moja miejscowość rodzinna, którą kocham.*
- *Ja lubię raczej spokój, ale działałam w OSP.*
- *Pani sołtys to na pewno lubi, bo jakby nie lubiła to by sołtysem tutaj nie była.*
- *To prawda, przyszłam tu 23 lata temu, i tę wieś polubiłam, i nie zamieniłabym jej na żadną inną. Ale moje dzieci – tak jak pan tutaj mówi – to raczej tu nie zostaną dlatego, że nie ma tu miejsc pracy, nie ma tu pracy dla nich.*
- *Podajrzewam, że jakby komuś się tu nie podobało to by już uciekł. Jeżeli mi się coś nie podoba, to zmieniam pracę, zmieniam środowisko, zmieniam miejsce do życia.*
- *W OSP jest dużo kobiet, jest zespół ratowniczy, osiem kobiet przeszło szkolenie, wyjeżdżamy do akcji na równi z mężczyznami. I do pożaru i do wypadków. To jest po prostu pasja, bo nikt im za to nie płaci. Swoją czas na to poświęcają, żeby się szkolić, na wyjazdy, pieniądze, to jest ta pasja. I dlatego, że się kocha tę miejscowość – bo inaczej nikt by się nie poświęcał.*
- *Miałam inne plany, ale raczej tutaj wolałam zostać – tu jest spokojnie, fajnie miło, wszyscy są raczej przyjaźnie nastawieni.*
- *Jeśli mogę, jeszcze coś przyszło mi na myśl. Moja synowa gdy przyjechała tu po raz pierwszy z naszym synem, który chciał ją nam przedstawić, tak się zachwyciła wsią, tym*

wszystkim co zobaczyła, że powiedziała, że chce tu pobudować dom. Ona chce tu mieszkać, bo tu jest tak pięknie, że ona stąd nie wyjedzie. Proszę sobie wyobrazić, że posprzedawali obydwoje domy w mieście. Ona swój i on swój, i tu wybudowali swój nowy dom.

- *Nasza miejscowość jest bardzo malowniczo położona wzdłuż rzeki. Mamy stawy na naszym terenie, jest tu mnóstwo ptaków. Organizacji prężnie działających jest w naszej wsi co najmniej dziesięć. Mamy stowarzyszenie przyjaciół naszej wsi, które działa prężnie na naszym terenie. Bardzo lubię, kocham swoją wieś. Jestem od 7. lat sołtysem, i 7. lat radnym gminy. Mieszkańcy mi zaufali i powierzyli mi te dwie funkcje, z czego jestem dumny.*

Nie wszyscy uczestnicy ZWG byli w sposób zdecydowany pozytywnie nastawieni do swoich miejscowości. Zdarzały się wypowiedzi, z których wynikało, że to miejsce, ta wieś ma swoje walory, ale też mieszkanie na jej terenie ma swoje ujemne strony. Należy zaznaczyć, że tych wypowiedzi było znacznie mniej, niż tych wyrażających pozytywny stosunek do miejsca zamieszkania. Czynniki wpływającymi na obojętny lub negatywny stosunek do miejsca zamieszkania są, zdaniem respondentów, zła struktura komunikacyjna, brak miejsc pracy, a także brak perspektywy na wzrost liczby nowych miejsc pracy. Czynnikiem negatywnie wpływającym na stosunek mieszkańców do wsi jest bardzo rozdrobniona struktura gospodarstw oraz niska kultura rolna, przejawiająca się w dużym areale nieużytków.

Dla zilustrowania tych czynników, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Dzisiaj człowiek ma wybór. Ale musi mieć kasę, żeby zamieszkać tam, gdzie by chciał. A jak nie ma tej kasy, to musi mieszkać, na przykład u teściowej. I wtedy ma problem?*
- *Jeśli się nie ma tego, co się lubi, to się lubi to, co się ma.*
- *Ci, którzy nie lubią, to już tu nie mieszkają.*
- *Ale jak muszą, to mieszkają!*
- *Ja prowadzę stowarzyszenie. Ale jeżeli bardzo szukamy tych minusów, to jedynym, ale nie jest on związany z samą miejscowością, tylko ogólnie ze strukturą komunikacyjną. Jak nie ma się samochodu, to o pracy zapomnij. Przyjeżdżał autobus ale w czasie pandemii przestał jeździć, więc to jest minus. Bez prawa jazdy to nigdzie nie dojedziesz. To niby jest niedaleko do miasta, ale bez prawa jazdy to po prostu tu jesteśmy „uwięzani”.*
- *Wielu młodych ludzi, którzy wyjeżdżają na Zachód, do Niemiec, Włoch, czy Finlandii, i tam zarabiają, a tu budują domy, tu zostaje żona z dziećmi. Dlaczego mnie to dziwi? Bo w ciągu najbliższych 20 lat, tu w okolicy..., nikt pracy nie otrzyma. Tu nie nastąpi żaden rozwój. Będzie jeszcze mniej dobrych miejsc pracy. Według mnie wiązanie się z tym środowiskiem jest dla nich bezsensowne, bo oni dalej będą pracować w Niemczech czy gdzie indziej, a tu będą tylko przyjeżdżać i wyjeżdżać, przyjeżdżać i wyjeżdżać. Dziwi mnie to dlatego, że inni pracujący za granicą, owszem budują domy, ale gdzieś w okolicach dużych miast, czyli tam*

gdzie dostęp do pracy będzie łatwiejszy. Tu nie znajdą żadnej pracy, najwyżej na budowie.
[wypowiedź geodety]

- *Zdarzają się pojedyncze przypadki, że ktoś wrócił i znalazł tu pracę, ale tych pracujących za granicą jest bardzo dużo. Dlatego mnie to dziwi? Czy to może wynika z przywiązania do tej miejscowości? Tego nie wiem, bo ja tu nie mieszkam. Ja tu mam działkę i tu przyjeżdżam pracować. Myślę, że to może być jakaś identyfikacja z tym miejscem, emocjonalna więź. Ale przyszłość widzę dla tych ludzi kiepsko.* [wypowiedź geodety]
- *Mówimy tu dziś o scaleniach. Ale jest tak, że na 10.000 działek w naszej wsi, to jest 2.700 ha, rozdrobnienie jest tak duże, że jest 3.500 uczestników scalenia. Tu jest zaledwie kilku rolników, którzy mają trochę większe gospodarstwa i dzierżawią od pozostałych.*
- *Niestety tu tak jest. Większość pól to są nieużytki, pola pozarastały brzozią, chwastami. Jest tych kilku rolników, którzy dbają o swoją ziemię, jeszcze dodatkowo dzierżawią. Większość działek ma szerokość 8. 10. czy 12 m. Jakie środki trzeba będzie potem wyłożyć, żeby to zagospodarować po tym scaleniu? Żeby te miedze rozorać, żeby to odkrzaczyć, bo na gruncie 3. klasy nie mogą brzozy rosnąć.*

Podsumowując, uczestnicy badania, w zdecydowanej większości zadeklarowali, że łączy ich z miejscem zamieszkania emocjonalny, pozytywny związek. Wsie, w których mieszkają bardzo lubią, zaznaczając jednocześnie, że każdy ma prawo wyboru, może zmieniać swoje miejsce zamieszkania, *może stąd wyjechać, może tu przyjechać*. Czynnikiem wpływającym na pozytywny stosunek do miejsca zamieszkania są, zdaniem respondentów, pozytywne relacje między ludźmi, położenie wioski, jej krajobraz, kontakt z przyrodą, infrastruktura techniczna, możliwość aktywności w organizacjach społecznych, a także fakt, że tu się ktoś urodził. Nie wszyscy uczestnicy ZWG byli w sposób zdecydowany pozytywnie nastawieni do swoich miejscowości. Zdarzały się wypowiedzi, z których wynikało, że to miejsce, ta miejscowość ma swoje walory, ale też mieszkanie na jej terenie ma swoje ujemne strony. Czynnikiem wpływającym na obojętny lub negatywny stosunek do miejsca zamieszkania są, zdaniem respondentów, zła struktura komunikacyjna, brak miejsc pracy oraz brak perspektywy na wzrost liczby nowych miejsc pracy, a także bardzo rozdrobniona struktura gospodarstw oraz niska kultura rolna, przejawiająca się w dużym areale nieużytków.

2. Chęć wpływania na zmiany w miejscowościach, na kształt tych wsi w przyszłości

Uczestnicy ZWG, w większości zadeklarowali, że chcieliby mieć wpływ na to jak ich wieś będą się zmieniać, jakie będą w przyszłości. W ich opinii, i tak wpływają na te zmiany, bowiem uważają, że wieś powinna się zmieniać – *jakby pod nadzorem mieszkańców* – którzy dążą do tego, aby wieś się nie wyludniała, żeby zainteresować przedsiębiorców inwestowaniem na obszarze ich wsi, aby ludzie mieli pracę. W kontekście scaleń podkreślali, że poprzez

zaangażowanie w Radzie Uczestników Scalenia – *właśnie wszyscy, mają wpływ na swoją miejscowość, na to jak będzie ona wyglądała po scaleniach, jak ją sobie zorganizują.* Uczestnicy wywiadów wskazywali na motywujące ich czynniki do angażowania się w zmienianie swoich wsi. Zaliczyli do nich m.in. wsparcie ze strony samorządu gminnego poprzez oddanie w ręce mieszkańców narzędzi partycypacyjnych takich jak, fundusz sołecki, budżet obywatelski, czy inicjatywę lokalną.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Ja myślę, że tak, chcemy mieć wpływ bo to wieś ma się zmieniać dla nas, żeby była dobra szkoła, żeby była opieka zdrowotna, żeby nam się lepiej żyło.*
- *To nie jest tak, że mieszkańcy liczą tylko na sołtysa, czy jakąś organizację. Taka szkoła – to jej sprawami żyje cała społeczność.*
- *My jesteśmy tutaj wszyscy członkami Rady Scaleniowej⁸, dzięki temu wszyscy, mamy wpływ na naszą miejscowość, na to jak będzie ona wyglądała po scaleniach, jak ją sobie zorganizujemy.*
- *W Radzie Scaleniowej⁹ jesteśmy dlatego, że właśnie chcieliśmy mieć wpływ na to, jak w przyszłości będą wyglądały te nasze wsie.*
- *Chciałabym mieć wpływ na to. Chciałabym, żeby ludzie stąd nie odchodzi. Mamy tu przecież wiele ładnych miejsc. Chciałabym, żeby zainteresować przedsiębiorców naszą wsią. Chodzi o to, żeby tu u nas coś powstało. Jakiś zakład pracy, w którym ludzie znajdą zatrudnienie. Chciałabym, żeby ludzie mieli pracę, dobrą pracę, dobrze płatną, nawet żeby ludzie starsi mogli sobie trochę dorobić do emerytury.*
- *Ja myślę, że tak, na bieżąco zmieniamy naszą miejscowość. Stawiamy jakieś wiaty, tablice informacyjne i dbamy o ten teren, więc myślę, że to tak na bieżąco działa.*
- *Każdy dba o otoczenie swojego domu. Kwiatki sadi, pielęgnuje trawkę, i jeden pilnuje drugiego, żeby nie rosły chwasty. Można powiedzieć, że dbamy o wygląd naszej wsi. Bo widzimy taką potrzebę.*
- *Dodatkowo samorząd stara się oddawać w ręce mieszkańców narzędzia partycypacyjne takie jak fundusz sołecki, budżet obywatelski czy inicjatywę lokalną. Są to takie oddolne działania inicjowane właśnie przez mieszkańców. W oparciu o Ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, wydzielamy z budżetu gminy nieduże środki przeznaczone na niewielkie zadania, i to nie tylko realizowane przez podmioty prawne ale każdy z mieszkańców może mieć pomysł, zebrać 15 podpisów, pójść do gminy i gmina*

⁸ Zgodnie z terminologią prawną jest to: rada uczestników scalenia.

⁹ j.w.

realizację tego pomysłu sfinansuje. To jest fajne, że każdy z mieszkańców może mieć wpływ na to co chce zmienić.

- *Tak mamy ten budżet – corocznie jest to 30.000 zł, natomiast staramy się za to, te takie nieduże projekty realizować. I co roku, około lutego już ten budżet jest wyczerpany. Jak ktoś chce, to może działać.*
- *Fundusz sołecki na ten rok wynosi 40.000 zł. Zadań mamy dużo a środki skromne ale jakoś sobie radzimy. Mamy sporo organizacji, i uważam, że każda organizacja wg. solidarnego podziału środki otrzyma. Jeszcze mamy fundusz obywatelski w kwocie 14.500 zł. W ubiegłym roku za te pieniądze zamontowaliśmy w sali OSP klimatyzatory, a dwa lata temu na tej sali [światlica wiejska].*

Część spośród uczestników ZWG wyraziła chęć wpływu na zmiany w ich wioskach ale wskazała bariery, które ten wpływ hamują, czy wręcz uniemożliwiają. Jedną z podstawowych barier jest brak środków finansowych. Następną barierą to brak zainteresowania inwestorów tym regionem, a także nieskuteczność działań samorządu gminnego. Zauważono również zależność pomiędzy zaangażowaniem mieszkańców w sprawy wsi, a czasem jaki mogą na ten cel przeznaczyć.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *No, cóż by tu powiedzieć, jest wybrana Rada Gminy, i ta Rada nawet nie ma wielkiego wpływu na rozwój swojej miejscowości, bo nie ma pieniędzy. W tym jest problem, bo żeby były pieniądze, to można by i planować rozwój. W takich rolniczych gminach, typowo rolniczych gminach nic się nie dzieje. A pieniądze, te które ma gmina to ledwie wystarczają na pensje dla nauczycieli, kilku pracowników w gminie i na utrzymanie gospodarki komunalnej.*
- *Jaki wpływ może mieć na to wszystko obywatel? Co innego, gdyby przyszedł jakiś inwestor, wniósł pieniądze, to może by się coś zmieniło, ale on tu nie przejdzie. Nawet gdyby mu zaoferować 10 ha gruntu, za darmo, to i tak tu nie przyjdzie. On woli inwestować na zachodzie Polski niż na wschodzie.*
- *Dookoła miasta wojewódzkiego, jeszcze nie tak dawno, funkcjonowały takie małe zakładziki produkujące wersalki, krzesła i tak dalej, bo był rynek otwarty na Wschód. Przylatywał samolot, ładowali go do pełna, i były z tego pieniądze, a ci przedsiębiorcy zatrudniali ludzi. Teraz wszystko upadło, zostało zaledwie kilku producentów wersalek i koniec, bo już nie ma rynku zbytu.*
- *Pewnie każdy chciałby mieć wpływ na zmiany w swojej wsi. Problem w tym jak zrobić, żeby ten wpływ mieć. Tu jest ten pies pogrzebany, a my chcemy mieć wpływ na to, jak się będą nasze miejscowości rozwijać ale niestety, my na to nie mamy żadnego wpływu.*

- *Choć powiem szczerze, że czasem się już nie chce, no bo się nie oszukujmy, człowiek coraz starszy, jest co robić w domu, w pracy i sobie myślę – może już dość... Ale jak się widzi ile już zostało zrobione to szkoda żeby to nagle, że tak powiem zaprzepaścić, więc się mobilizujemy i dalej, że tak powiem do przodu, i tak to działa.*
- *Wiadomo, że jak ktoś ma czas to się angażuje w sprawy wsi, ale ludzie raczej nie mają czasu.*

Na odnotowanie zasługuje opinia uczestników wywiadów na temat relacji z napływowymi mieszkańcami pochodzącymi z miast. Generalnie „rdzenni” mieszkańcy nie mają dobrego zdania na ich temat. Uważają, że nie starają się zrozumieć ludzi, do środowiska których się sprowadzają. Raczej przeszkadza im lokalna kultura, sposób życia i pracy mieszkańców wsi. Ocenia się ich postawę jako roszczeniową.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Oczywiście że chcielibyśmy mieć wpływ. Wieś powinna się zmieniać, jakby pod nadzorem mieszkańców wsi, nie tych ludzi napływowych, którzy budują sobie domki na wsi, bo im się tu podoba, bo jest cisza spokój, a prawdziwe życie wsi to im tylko przeszkadza.*
- *Każdy, kto się na wieś sprowadza, powinien zrozumieć, do jakiego środowiska przychodzi, jak chce bezwzględnie spokoju to niech się buduje w lesie.*
- *My tu mieszkamy od pokoleń. Kultura się zmienia, zwyczaje się zmieniają, ale my tu wszyscy jakoś żyjemy razem, i nie przeszkadza nam to, co robi sąsiad.*
- *Tu w naszych wsiach to nie ma takich, jak już się ktoś sprowadził, z miasta to najczęściej ma tylko roszczenia.*
- *Jak się ktoś sprowadza na wieś, to powinien to zrozumieć, jakie niedogodności niesie ze sobą mieszkanie na wsi, że to nie tylko są uroki wsi, ale też trzeba się liczyć z pewnymi utrudnieniami.*

Podsumowując, uczestnicy badania, w większości zadeklarowali, że chcieliby mieć wpływ na to jak ich miejscowości będą się zmieniać, jakie będą w przyszłości. W ich opinii i tak wpływają na te zmiany, bowiem uważają, że wieś powinna się zmieniać – *jakby pod nadzorem mieszkańców* – którzy dążą do tego, aby wieś się nie wyludniała, żeby zainteresować przedsiębiorców inwestowaniem na obszarze ich wsi, aby ludzie mieli pracę. W kontekście scaleń podkreślali, że poprzez zaangażowanie w radzie uczestników scalenia – właśnie wszyscy, mają wpływ na swoją miejscowość, na to jak będzie ona wyglądała po scaleniach, jak ją sobie zorganizują. Uczestnicy wywiadów wskazywali na motywujące ich czynniki do angażowania się w zmienianie swoich wsi. Zaliczyli do nich m.in. wsparcie ze strony samorządu gminnego poprzez oddanie w ręce mieszkańców narzędzi partycypacyjnych takich jak fundusz sołecki, budżet obywatelski, czy inicjatywę lokalną. Część spośród uczestników ZWG wyraziła chęć wpływu na zmiany w ich wsiach, ale wskazała bariery, które ten wpływ

hamują, czy wręcz uniemożliwiają. Jedną z podstawowych barier jest brak środków finansowych. Następną – brak zainteresowania inwestorów tym regionem, a także nieskuteczność działań samorządu gminnego. Zauważono również zależność pomiędzy zaangażowaniem mieszkańców w sprawy wsi, a czasem jaki mogą na ten cel przeznaczyć. Relacje z napływowymi mieszkańcami pochodzącymi z miast, „rdzenni” mieszkańcy oceniają raczej negatywnie. Uważają, że nie starają się oni zrozumieć ludzi, do środowiska których się sprowadzają, są roszczeniowi. Raczej przeszkadza im lokalna kultura, sposób życia i pracy mieszkańców wsi.

3. Sposoby osobistego zaangażowania w proces scaleń

Osobiste zaangażowanie uczestników ZWG, głównie polegało na ich udziale w procesie scaleń, jako właścicieli działek oraz uczestnictwie w pracach rady uczestników scalenia. Spośród uczestników wywiadów znaczna część była zaangażowana w przekonywanie właścicieli działek do uczestniczenia w scaleniach.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Przeszliśmy każdą miejscowość, i jedną, i drugą po to, żeby rozmawiać z mieszkańcami i przekonywać ich do udziału w scaleniach. Żeby się podpisali pod zgodą na udział w scaleniach. To właśnie było to nasze osobiste zaangażowanie. Ponadto jeszcze na zebraniach wiejskich przekonywaliśmy o tym, że scalenia są niezbędne, aby poprawić warunki gospodarowania i warunki życia na naszych wsiach.*
- *Każdy właściciel gruntu jest w jakimś sensie zaangażowany w ten proces.*
- *Jako uczestnik scalenia jakiś tam udział w tym procesie mam. Oczywiście Komisja Scalenkowa¹⁰ bardziej się angażuje. Ja przynajmniej jestem emocjonalnie zaangażowany w scalenia.*
- *Rozmawialiśmy i oficjalnie i prywatnie, po sąsiedzku, w sklepie i na przystanku autobusowym i na ulicy, gdy ktoś zaczął i pytał dlaczego i po co? Trzeba było wytłumaczyć, namawiać i przekonywać. No i się udało, mamy wystarczającą liczbę zgłoszeń aby scalenia można było rozpocząć.*
- *Na początku zbieraliśmy podpisy chętnych do przystąpienia do scalania. W dobie koronawirusa, no to trzeba było wyjść z domu, i ruszyć do sąsiadów, żeby z nimi porozmawiać na temat ich udziału w scaleniach.*

¹⁰ j.w.

- *Była grupa mocno zaangażowanych w przeprowadzenie agitacji za scaleniami, i trzeba powiedzieć, że w każdej wsi zostało to dość dobrze przyjęte.*
- *Duży procent osób, które posiadają działki, było chętnych do przeprowadzenia na ich gruntach scalenia.*
- *W naszej wsi raczej wszyscy byli zainteresowani scaleniami, kiedy się dowiedzieli, że będą robione drogi, mogą być wytyczone działki na nowo.*
- *Najczęściej chodziło się do mieszkańców, i rozmawiało z nimi spokojnie w domach.*
- *Byli tacy, którzy mówili, że jak wszyscy się podpiszą, to oni na końcu też.*
- *Powstała już 3 lata temu, taka nasza Środowiskowa Komisja do spraw Podziału Gruntów, która będzie pomocna przy scaleniach. Członkowie Komisji przekonywali rolników do udziału w scaleniach, a jest to trudne zadanie przekonać nieprzekonanych, bo niektórzy są przeciw: nie bo nie – dla zasady. Mamy przynajmniej 5. czy 6. takich na terenie naszej miejscowości, którzy nie przekonali się, i nie przekonają się w dalszym ciągu do włączenia się do scalenia. Utrudni nam to cały proces, ale trudno.*
- *Jako kierownik scalenia pytam właścicieli działek, które by chcieli zamienić i z kim.*
- *Kolega namawiał nieprzekonanych, my też namawiamy.*

Pomimo zaangażowania członków rady uczestników scalenia i mieszkańców zainteresowanych scaleniami, byli tacy mieszkańcy, którzy nie chcieli się włączyć w proces scaleń. Na wstępnym etapie prac projektowych, część mieszkańców zachowywała dystans do scaleń, ale jak mówili bardziej doświadczeni geodeci, oni się ujawnią gdy poznają więcej szczegółów i będą utrudniać proces scaleniowy. Opornych trudno było przekonać, wskazując korzyści wynikające ze scaleń, takie jak polepszenie sieci dróg, zmniejszenie kosztów użytkowania działek, czy nawet wzrost wartości działek o lepszym ukształtowaniu i z dojazdem.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Na razie nikt nie jest przeciwko, bo proces nie jest zakończony, i nikt nie wie czy na tym zyska czy straci. Jak już będzie wstępny projekt, to wszystko będzie wiadomo.*
- *Są tacy, którzy zwątpili, że to się wydarzy.*
- *Są też tacy sceptycy, których próbowałam przekonać argumentując, że będą lepsze drogi, a oni mówili, to przecież bez scalania też można zrobić drogi.*
- *Starsi ludzie są przywiązani do każdego metra tej swojej działki. Od reformy rolnej on tę działkę miał, i po co to teraz zmieniać?*

- *Tak dziadek robił, tak tatuś robił, tak ja teraz będę robił. To taka międzypokoleniowa solidarność.*

Mieszkańcy zaangażowani w proces scalania uważają, że dzięki ich pracy, w wielu wsiach udało się przekonać większość właścicieli działek do zadeklarowania swojego uczestnictwa w scaleniach. Nie zawsze tym wynikom towarzyszy poczucie sukcesu. Istnieją obawy, że część właścicieli działek będzie niezadowolona z wyników scalenia. Wydaje się, że część z nich zmieni pogląd na temat scaleń, gdy dostrzeże osobiste korzyści jakie scalenia im przyniosą lub już przyniosły. Są jednak dowody na to, że w okresie kilku lat, mieszkańcy rozumieją, jak ważnym dla nich samych i ich wsi był to proces i zmieniają swoje poglądy, stają się zwolennikami scaleń. Zadowolenie z wyników scalania będzie przychodziło z czasem.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Średnią, ale mamy, bo jednak się nam udało przekonać większość. Mimo, że z niektórymi trzeba było po wielokroć rozmawiać.*
- *A propos scalenia. Chciałabym się jeszcze wypowiedzieć, czy odpowiedzieć na pytanie czy jestem zadowolona czy nie. Na początku to ja tak trochę sceptycznie do tego podchodziłam. Później się z tym oswoiłam i pogodziłam. Bo nie każdy dostanie – tak jak tu już pan kierownik mówił – nową działkę przy drodze. A ja, jako sołtys, to tak sobie pomyślałam, że będę musiała to troszkę poukladać sobie w głowie. No dobrze, niech sąsiedzi mają bliżej domu swojej działki, ja mogę mieć dalej, w końcu te parę kroków dalej to nie jest jakiś wielki problem.*
- *Ja pochodzę z innej miejscowości spod Rzeszowa i tam też było robione scalenie 5-6 lat temu, i to nie na wniosek tylko z urzędu, i też była napięta sytuacja, nawet Starosta chciał przerwać to scalenie, bo połowa ludzi była niezadowolona, ale scalenie udało się doprowadzić do końca. Teraz tam jest jedna wielka zabudowa, powstają wielkie osiedla. Od decyzji odwołało się może 5-6 osób, a uczestników było bardzo dużo. Średnia wielkość działki, to była tam około 10 arów. A ar działki kosztował tyle, co tutaj kosztuje hektar. Teraz są wszyscy zadowoleni. Naprawdę!*
- *Jedna trzecia jest zadowolona.*
- *Ja panu powiem tak, 3.500. uczestników scalenia a tylko 130 zastrzeżeń. 10 osób wycofało zastrzeżenia i zostało tych zastrzeżeń 120. 70. zostało rozpatrzonych pozytywnie, pozostałe negatywnie. To pytam się 120. do 3.500. to jest jedna trzecia? [wypowiedź geodety]*
- *To jest tak, że dopiero za jakieś 5. lat jak wszystko zostanie zrekultywowane, zostaną urządzone nowe drogi dojazdowe itd., to ludzie będą inaczej oceniać wyniki scalenia, i będą zadowoleni. Kilkanaście lat temu zostało przeprowadzone scalenie na stanowisku w niedalekiej okolicy i proszę pojechać tam i zapytać, czy choć jeden człowiek nie jest*

zadowolony z wyników tego scalenia. Dziś nikt by nie chciał powrotu do poprzedniej sytuacji. [wypowiedź geodety]

- W przeszłości było tak, że jak ktoś miał grunty nie tylko w swojej gminie, ale na przykład w sąsiedniej, to mógł je wymienić. Dziś jest tak, że wymienić grunty można tylko w ramach jednej gminy, i nie można wymienić się z polem w sąsiedniej gminie.*
- To prawda, gospodarstwo mojego męża jest właśnie na tamtym obszarze, i jesteśmy bardzo zadowoleni. To prawda, drogi nie są zrobione do końca, ale wtedy nie było na to pieniędzy. Dojazd jest fatalny ale w obrębie mojego sąsiedztwa wszyscy są ze scalenia zadowoleni.*
- Ponadto jest tak, że dobrzy rolnicy, którzy się na uprawie znają, nie chcą brać gruntów po kukurydzy, bo ta ziemia jest przenawożona środkami chemicznymi, nie wiadomo jakimi.*
- Duży problem jest tego typu, że jak ma działkę przy asfalcie, i do tego o szerokości 8 m, a chciałby, żeby działka miała 40 m, to trzeba zabrać z innych działek, a każdy by chciał poszerzyć swoją działkę, a nie oddawać innym.*
- Wszyscy by chcieli budowlankę, a na drogę to niech sąsiad da.*
- Tu należy zaznaczyć, że wobec większości chętnych, wszyscy posiadacze gruntów zostaną objęci scaleniami, będą uczestnikami scalenia. Ci oporni nie wążą na scaleniach ponieważ ich grunty to niewiele w stosunku gruntów tych chętnych.*
- Tych opornych, a właściwie ich gruntów nawet nie ruszymy, sprawdzimy, przeliczymy obszar gruntów, nadamy nowe numery działek, wprowadzimy do ksiąg wieczystych, ale jeśli chodzi o takich opornych, to raczej staramy się ich nie ruszać.*
- Liczymy na to, że będą dróżki poprawione, dojazdy do pól.*
- Uczestniczyliśmy w spotkaniach, uzgadnialiśmy przebieg dróg, dyskutowaliśmy o wizji, jak w przyszłości będzie nasza wieś wyglądać.*

Podsumowując, uczestnicy badania wskazali na osobiste zaangażowanie w procesie scaleń, jako właścicieli działek oraz uczestnictwo w pracach rady uczestników scalenia. Spośród uczestników wywiadów znaczna część była zaangażowana w przekonywanie właścicieli działek do uczestniczenia w scaleniach. Pomimo zaangażowania członków rady uczestników scalenia i mieszkańców zainteresowanych scaleniami, byli tacy mieszkańcy, którzy nie chcieli się włączyć w proces scaleń. Opornych trudno było przekonać, wskazując korzyści wynikające ze scaleń, takie jak polepszenie sieci dróg, zmniejszenie kosztów użytkowania działek, czy nawet wzrost wartości działek o lepszym ukształtowaniu i z dojazdem.

Mieszkańcy zaangażowani w proces scalania uważają, że dzięki ich pracy, w wielu wioskach udało się przekonać większość właścicieli działek do zadeklarowania swojego uczestnictwa w scaleniach. Nie zawsze tym wynikiem towarzyszy poczucie sukcesu. Istnieją

obawy, że część właścicieli działek będzie niezadowolona z wyników scalenia. Część z nich zapewne zmieni pogląd na temat scaleń, gdy dostrzeże osobiste korzyści jakie scalenia im przyniosą lub już przyniosły. Są jednak dowody na to, że w okresie kilku lat, mieszkańcy zrozumieją, jak ważnym dla nich samych i ich wiosek był to proces i zmienią swoje poglądy, staną się zwolennikami scaleń. Zadowolenie z wyników scalenia będzie przychodziło z czasem.

CZĘŚĆ DRUGA – zasadnicza składała się z czterech tematów, do opracowania których wykorzystano formę debaty (wraz z pytaniami naprowadzającymi) lub formę kwestionariusza ankiety.

Pierwszy temat dotyczył opinii uczestników ZWG na temat znaczenia (dla nich samych) w planowaniu rozwoju ich przestrzeni zamieszkania, następujących aspektów:

- lokalnych uwarunkowań przyrodniczych i ich wpływu na uprawę ziemi,
- funkcjonalności i jakości dróg transportu rolnego,
- występowania obszarów problemowych rolnictwa,
- występowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego materialnego,
- występowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego niematerialnego.

W opracowaniu tematu pierwszego wykorzystano formę debaty.

Drugi temat dotyczył opinii uczestników badania fokusowego na temat scaleń gruntów, a także ich efektów w zakresie poprawy struktury własnościowo-przestrzennej wsi, poprawy jakości układu komunikacyjnego, wpływu na stan środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz poprawy warunków do prowadzenia działalności gospodarczej. Tu również wykorzystano formę debaty.

Trzeci oraz czwarty temat został zaplanowany w formie badania ankietowego, polegającego na dokonaniu, przez respondentów Zogniskowanych Wywiadów Grupowych, oceny sposobów przekazywania informacji oraz oceny sposobów upowszechniania wiedzy. Ocena wskazuje na te sposoby, które są preferowane przez uczestników scaleń.

W ocenie sposobów przekazywania informacji, chodzi o informacje, które posiadają i gromadzą uczestnicy procesu scaleń o obszarze, który jest tym procesem objęty, do przedstawicieli podmiotów realizujących scalenia.

Natomiast w ocenie sposobów upowszechniania wiedzy, chodzi o wiedzę przekazywaną uczestnikom scaleń, z zakresu wykorzystania przez mieszkańców obszarów wiejskich zasobów środowiska naturalnego oraz promocji wsi jako miejsca do życia i rozwoju zawodowego.

4. Znaczenie przyrody (naturalnych i półnaturalnych siedlisk przyrodniczych) dla gospodarowania ziemią rolną

Zdaniem niektórych rolników, uczestniczących w ZWG, *całe rolnictwo to jest przyroda*. W przeszłości, gdy dominowały tradycyjne metody uprawy ziemi, rolnictwo z przyrodą współistniało, było od niej zależne, a przyroda miała swoje miejsce na obszarach rolnych. Były ukwiecone łąki i miedze, były zadrzewienia śródpolne, oczka wodne, miały się gdzie gnieździć dzikie zwierzęta i ptaki. Dziś, kiedy mamy do czynienia z nowoczesnym rolnictwem, to elementy przyrodnicze nie mają znaczenia. Wpływ przyrody na gospodarowanie ziemią w przeszłości był większy niż obecnie.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Tak! Mnie się wydaje, że powinna mieć. Jeśli na przykład ktoś jedzie pryskać, to musi zważać na to, kiedy się pryska. Chodzi o to, żeby nie zabić tymi opryskami owadów.*
- *W przeszłości, jeszcze jakieś 30 lat temu, to faktycznie te miedze były ukwiecone ale teraz to się wszystko zmieniło. Nie ma już wydeptanych ścieżek, to się zmieniło, teraz są drogi.*
- *Całe rolnictwo to jest przyroda. Kiedyś były ukwiecone miedze, zadrzewienia śródpolne, ale dziś, kiedy mamy do czynienia z nowoczesnym rolnictwem, to nie mają znaczenia takie elementy.*
- *Oдноśnie zwierząt. Na naszym terenie to akurat mają się dobrze. Takie intensywne rolnictwo dobrze wpływa na zwierzęta, ponieważ rolnicy sieją kukurydzę, i ptactwo ma się czym pożywić. Natomiast powinny być takie strefy, jak na przykład las, gdzie człowiek za dużo nie ingeruje, i tam zwierzęta się dobrze czują.*
- *Na naszym terenie występują też gatunki chronione na przykład bobry.*
- *Jest też roślinność chroniona, pod ścisłą ochroną. Łąki kosimy raz do roku, i to w odpowiednich terminach. Są też zadrzewione łąki, gdzie gnieźdzą się ptaki, i przestrzega się odpowiednich terminów.*
- *Mamy oczka wodne i nikt tego nie likwiduje. Tak się planuje scalenia, żeby te oczka pozostały.*
- *U nas też czasem pojawiają się łosie. Według mnie zwierzęta są OK!, tylko żeby nie było ich w nadmiarze.*
- *Są też żubry, i co najważniejsze takiego żubra to nawet płoszyć nie wolno.*
- *Chodzi o to, żeby była jakaś równowaga zachowana.*
- *Jeżeli chodzi o plusy przyrody to zwracam uwagę na ptaki, polecam każdemu żeby tak gdzieś koło 4. wstał, i posłuchał koncertu ptaków. A szczególnie słowika.*
- *Nieraz wstawiałem, żeby posłuchać ptaków, dopóki się ich nie nasłuchałem.*

- *Ochrona ochroną, ale te duże zwierzęta to niech sobie żyją, tam gdzie powinny, czyli w lesie.*
- *Las jest stary, te zwierzęta się tam rozmnażają, jest ich coraz więcej, i one się po prostu w tym lesie nie mieszczą, i idą na pole, i są straty.*

Dla rolników kłopotem są dzikie zwierzęta, które niszczą uprawy. W zasadzie rolnicy są przyzwyczajeni do dzikich zwierząt ale uważają, że obecnie jest ich za dużo oraz, że są coraz bardziej przyzwyczajone do obcowania z ludźmi – nie boją się ich, tak jak w przeszłości. Zdaniem rolników przepisy prawa są zbyt rygorystyczne, nie pozwalają na odstrzał dzikiej zwierzyny, nawet gdy jest jej nadmiar.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Jest problem tego typu, że uczestnicy scalenia nie chcą brać gruntów pod lasem, bo zwierzyna leśna wychodzi z lasu i niszczy uprawy. Zwierzyny dzisiaj jest po prostu za dużo. Jest zła gospodarka łowiecka. Poza tym zwierzyna bardzo dobrze się ukrywa w kukurydzy. Bo ona wyjdzie z lasu, wejdzie do tej kukurydzy i nie musi z niej wychodzić, nikt jej nie widzi, i ją niszczy. Dlatego rolnik nie chce przyjmować gruntów blisko lasu. [wypowiedź geodety]*
- *Moje gospodarstwo nie jest przy lesie, ale są, i lisy, i sarny, i zające. Nawet w szczerym polu mają nory porobione i siedzą tam te lisy.*
- *Lubimy przyrodę, ale bez przesady.*
- *Nie można dopuścić do tego, że ta sarna za płotem stoi, ona się nawet niczego nie boi.*
- *Ja lubię zwierzęta, ale problem jest w tym, że ich jest za dużo. Tak jakby w lesie brakowało im jedzenia, i przychodzą tutaj, i niszczą to, co jest w ogrodzie posadzone. Mieszkam w takim przysiółku, co się Borki nazywa, i tam w tym lasku mają co jeść, ale przychodzą do mnie, bo chyba szukają jakichś przysmaków.*
- *W przeszłości, kiedy więcej się robiło ręcznie, to w polu było więcej ludzi, i zwierzęta trochę się ich bały. Teraz zwierzęta się nie boją, przychodzą na podwórko, pod balkonem róże potrafią zjeść.*
- *W przeszłości nie było odlogów. Pola wszystkie były uprawione. Lis mieszkał w lesie. Teraz on w odlogach ma nory, albo nawet pod opuszczoną stodołą. Tam ma młode, wyprowadza je, to są takie lisy, które nigdy lasu nie widziały.*
- *U nas nie ma odlogów. Wszystko uprawiamy, jest czyściutko, a zwierzęta przychodzą.*
- *Dziki sobie bezkarnie po wsi chodzą, a dzieci się boją. Rodzice boją się dzieci z domu wypuszczać, bo dziki chodzą.*
- *Jakby ktoś chciał jednego dzika odstrzelić to od razu 10. stoi w kamizelkach.*

- *To jest tak, że ten co mówi w telewizji o ochronie zwierząt, to nie ma zielonego pojęcia jaka ilość tych zwierząt występuje w środowisku, i jakie powodują zniszczenia.*
- *Chodzi o to, że teraz mamy takie prawo, że leśniczy się boi po prostu strzelać, zwłaszcza do zwierząt pośród domów. Bo odstrzeli takie zwierzę, i będzie miał potem problem.*
- *Koło gospodarstwa moich rodziców, była taka sytuacja, że srebrny lis chodził, przyjechał leśniczy i powiedział, że on nie będzie do niego strzelał, bo ma zakaz. W końcu ludzie się zdenerwowali, wezwali policję, przyjechała policja, i sprawę załatwiła – zastrzeliła lisa.*
- *Powiem tak, a propos tych zwierząt, nie wiem czy to przez pandemię, czy przez co, ale one się bardziej, tak jakby poczuły jak u siebie. Jestem sama w szoku ile tych zwierząt jest. Oprócz saren, co było naturalne jest coraz więcej bażantów, kuropatw, pojawił się bocian czarny. Nie wiem, czy to właśnie zwierzęta poczuły się jak u siebie, bo mniej było tego szumu, tego chodzenia, spokój, cisza zachęcił zwierzęta tu do pobytu.*

Rolnictwo, w opinii uczestników ZWG, ma też negatywny wpływ na przyrodę. W tym kontekście zauważono, że scalenia mogą także negatywnie wpływać na środowisko przyrodnicze. Jednocześnie podkreślano, że rolnictwo powinno współistnieć z przyrodą, bo są sobie wzajemnie potrzebne. Dotyczy to na przykład, małej retencji, oczek wodnych, rowów odwadniających i związanych z tym miejsc lęgowych, czy kryjówek dla drobnej zwierzyny żyjącej dziko.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Tu jeszcze trzeba powiedzieć o takim jednym ważnym negatywnym czynniku, mianowicie obniżenie stanu wód gruntowych. Susza daje znać o sobie, nie ma opadów i jest bieda.*
- *To obniżenie wód gruntowych, to jest też troszkę spowodowane tymi naszymi scaleniami. Każdy chce mieć obok swojego pola rów melioracyjny, i to najlepiej, żeby był prosty. Jak rów jest prosty, to woda szybciej spływa, jakby był kręty, to by się trochę zatrzymywała w zakolach.*
- *Były kiedyś oczka wodne. Teraz można powiedzieć, że są oczka ziemne. Wody tam już nie ma.*
- *Przy scaleniu próbujemy tak postępować, żeby całe oczko wodne było na jednej działce. Wtedy właściciel działki o nie zadba. Nie pozwoli sobie na to, żeby mu tam wywozili jakieś odpady. Do tej pory jak było oczko wodne i było 5. właścicieli do tego oczka, to tam wywozili chwasty, śmieci, wszystko, co było zbędne w gospodarstwie. Nie wszędzie się to udaje, ale tam, gdzie się nam to udaje, i oczko jest u jednego rolnika, to ono będzie spełniało swoje zadanie. [wypowiedź geodety]*
- *W moim przypadku po sąsiedzku, jest działka gminna, i tam jest taki stawik. W przeszłości, to tam było sporo wody. Teraz, kiedy wody gruntowe opadły, staw wysycha i zrobiło się, po prostu bajorko.*

- *Ptactwa trochę jest, bo i kaczki, i sójki, i czaple...*
- *Ja uważam tak, że tu powinny być jakieś dotacje unijne, z których gmina powinna skorzystać, i te oczka wodne wyczyścić. Staw doprowadzić do takiego stanu, żeby służył przez pokolenia. Przez to, że przez wiele lat wywożono tam chwasty, te chwastygniły, to dziś trzeba by to podłoże wyczyścić, wokół stawu niech sobie drzewa rosną. Ptactwo będzie się miało gdzie gnieździć.*
- *Jak po scaleniach powstaną duże działki, to może nie być już miejsca dla zwierząt. Nie będzie miedz, nie będzie drzew, kęp, to gdzie te zwierzęta mają się podziewać? Jak się będzie dużymi maszynami pracować, to się zlikwiduje naturalne siedliska ptaków i zabraknie miejsca dla drobnej zwierzyny.*
- *Jest taka tendencja – wszystko zagospodarować. Ja nie wiem czy to się ostoje nazywa, czy jak, wśród pól. Nie to trzeba zasypać, wyrównać, żeby było więcej tego pola.*
- *To nie do końca tak. Przecież planujemy pozostawienie miedz, oczek wodnych, zarośli, ale to wszystko będzie uporządkowane.*
- *Zobaczcie te betonowe miasta!*
- *A wieś, co się robi, też coraz więcej betonowych podwórek i jak pada, to gdzie ta woda ma wsiąkać?*
- *To jest tak, że w trakcie scalenia trzeba będzie pousuwać część zadrzewień i krzaków. No bo będą likwidowane miedze i takie nieużytki śródpolne.*
- *Tu się bardzo dużo dzieje. Jest zielono, świeże powietrze, można wyjść na spacer, można pobiegać.*
- *Dawniej też było tu ładnie, były górki i pagórki, ale dziś jest jakoś inaczej. Ludzie nie bardzo mają czas na jakieś spacer, bieganie. Pracują od świtu do nocy.*
- *Jeżeli chodzi o przyrodę, i o gospodarowanie, to jest tu jakiś związek, ale nie aż taki, żeby przyroda decydowała o tym jak się gospodaruje. To rolnictwo chyba bardziej wpływa na przyrodę, między innymi poprzez nawozy i mechanizację upraw.*
- *Ja rolnikiem nie jestem, ale z racji tego, że prowadzimy warsztaty edukacyjne, to mi się tak wydaje, że w dobie rozwoju, tej maszynierii i tych oprysków, to dla rolników raczej jest problem, bo to wiadomo, są jakieś obostrzenia, o jakich godzinach jeździć, w jakich przyskać, więc ja myślę, że to bardziej w dobie tego rozwoju, kiedy się już mniej robi ręcznie, więc przyroda stanowi problem. Tak mi się wydaje, pod tym kątem, bo oczywiście, bez przyrody. to my niedługo zginiemy i będziemy żyć jak na patelni.*
- *To jest taki problem nie do rozwiązania. Bo chciałabym mieć tą przyrodę, chcemy się nią cieszyć, ale też idzie w drugą stronę, rolnicy chcą pracować. Dochodzi do tego, że ostatnio*

słyszę takie głosy, że ludzie przeprowadzają się z miasta i mają problem, bo po 22. ciągnik jeździ albo, że coś się pryska, to przecież przechodzi ludzkie pojęcie, przyjeżdżają na wieś i już nie można nic zrobić. To już nie jest ta wieś, która była wcześniej, a ci przyjadą z miasta i myślą, że tu wszystko pięknie pachnie, wszystko się samo robi, samo się w domu pali, samo rośnie, samo się zbiera. Przychodzi taki czas, że po prostu tych maszyn jest bardzo dużo, jest w nocy głośno, że gdzieś tam trafi się obornik i śmierdzi. Więc to się zaczęło robić wesoło.

- *Jest osiedle domków jednorodzinnych. Jedna pani postawiła sobie małą pasiekę. Była godzina 20. z haczykiem, czyli to normalne że można wyjechać w pole. Przybiega do mnie na pole. Powiedziała, że dzwoni po policję, bo pryskam. Jest godzina 20. zgodnie z prawem można jechać. Więc jadę, pryskam, robię swoją robotę. Pani stwierdziła, że pszczoły rano wylecą, przelecą przez pole i poumierają. A ja mówię, to o której mogę pryskać skoro prawo wyraźnie mówi, że po 20. mogę.*
- *Duży wpływ ma melioracja, ciekły wodny, to bardzo ważne. Mamy stawy i blisko jest siedlisko ptactwa, bardzo dużo gatunków, u nas jest cisza, co sprzyja osiedlaniu się orla, są kaczki – łyski, i tak dalej i tak dalej. Zalesienie też ma duży wpływ. Gospodarka wodna jest zaniedbana. Jak są opady to nie mamy takich zbiorników rotacyjnych, żeby wodę gromadzić. Również brakuje oczek wodnych. Jesteśmy położeni u zbiegu dwóch rzek. Jeżeli są opady, to występują lokalne podtopienia. Natomiast jak jest susza to ptactwo szuka wody, bo jej brakuje. Zwierzyna też szuka wody.*

Podsumowując, zdaniem niektórych rolników, uczestniczących w ZWG, całe rolnictwo jest przyrodą. W przeszłości, gdy dominowały tradycyjne metody uprawy ziemi, rolnictwo z przyrodą współistniało, było od niej zależne, a przyroda miała swoje miejsce na obszarach rolnych. Były ukwiecone łąki i miedze, były zadrzewienia śródpolne, oczka wodne i rowy odpływowe, miały się gdzie gnieździć dzikie zwierzęta i ptaki. Dziś, kiedy mamy do czynienia z nowoczesnym rolnictwem, to elementy przyrodnicze nie mają już znaczenia. Wpływ przyrody na gospodarowanie ziemią w przeszłości był większy niż obecnie.

Dla rolników kłopotem są dzikie zwierzęta, które niszczą uprawy. W zasadzie rolnicy są przyzwyczajeni do dzikich zwierząt ale uważają, że obecnie jest ich za dużo oraz, że są coraz bardziej przyzwyczajone do obcowania z ludźmi – nie boją się ich, tak jak w przeszłości. Zdaniem rolników przepisy prawa są zbyt rygorystyczne, nie pozwalają na odstrzał dzikiej zwierzyny, nawet gdy jest jej nadmiar. Rolnictwo, w opinii uczestników ZWG, ma też negatywny wpływ na przyrodę. W tym kontekście zauważono, że scalenia mogą także negatywnie wpływać na środowisko przyrodnicze. Jednocześnie podkreślano, że rolnictwo powinno współistnieć z przyrodą, bo są sobie wzajemnie potrzebne.

5. Znaczenie sieci i jakość dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych w planowaniu działalności rolniczej i polepszania warunków zamieszkania

Sieć i jakość dróg ma duże znaczenie dla mieszkańców wsi. Jakość dróg dojazdowych ma wpływ na wartość rynkową działek. Podnosi bezpieczeństwo ich użytkowników, wpływa na obniżenie kosztów uprawy, a także obniża awaryjność sprzętu rolniczego. Proces scalień będzie miał duży wpływ na polepszenie sieci i jakości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz pozytywnie wpłynie na produkcję rolniczą, a także na polepszania warunków życia mieszkańców.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *To bez wątpienia są dla nas bardzo ważne sprawy. Każdemu zależy na dobrym dojeździe do swoich działek.*
- *Każda droga jest bardzo ważna, bo zawsze ktoś po niej jeździ. Jak nie ja, to sąsiad. Doszliśmy do tego że wszystkie drogi są ważne.*
- *Dzięki dobrej sieci dróg i dobrej ich jakości, z jednej strony zmniejsza się czas dojazdu do pola, a z drugiej strony zmniejsza się też awaryjność sprzętu. To sprawia, że zmniejszają się też koszty.*
- *Ogromne znaczenie, bo rolnicy, którzy jeżdżą dużymi maszynami, mają kłopot z przejazdem, bo drogi są wąskie. Tak myślę, że po scaleniu będzie lepiej.*
- *Dojazdy do działek to też jest ważna sprawa, bo dzisiaj działka się ciągnie parę kilometrów, a ma szerokości 10 m i żadnego tam dojazdu nie ma.*
- *To nie tylko jest problem dojazdu kombajnem, ale teraz do pól dojeżdża się też samochodami jak do pracy, a czasem przywozi się samochodem obiad, dla tych, którzy w polu pracują.*
- *Lepsze drogi to też mniej awarii, jeśli chodzi o sprzęt, który po tych drogach jeździ.*
- *Drogi są ważne, zwłaszcza w komunikacji między wsiami, bo na terenie wsi to można i po polach przejechać.*
- *Mamy nadzieję, że scalenia poprawią komunikację, to znaczy sieć i jakość dróg.*
- *Teraz jest tak, że każdy musi po tych swoich działkach jeździć. Nie dość, że te działki są wąskie, to jeszcze część tych działek jest wykorzystywana na dojazd. Po scaleniach to powinno się zmienić, bo między innymi po to te scalenia robimy.*
- *Drogi są ważnym argumentem w przekonywaniu ludzi do udziału w scaleniach, bo rozwiązują właśnie takie problemy jak dojazd do pola, czy nawet przejazd do drogi gminnej.*

- *Drogi, wiadomo są bardzo kluczowe do dojazdów ale stan naszych dróg jest taki, że praktycznie to ich nie ma.*
- *Drogi może są ale zbyt wąskie, teraz sprzęt nowoczesny jest szeroki, i to jest problem z dojazdem. Są mostki gdzie kombajn się nie mieści.*
- *Powinny być drogi technologiczne, żeby takim dużym kombajnem nie jechać przez wieś. Taki duży kombajn ledwo się mieści na drodze i nikt już nie może bezpiecznie przejechać. Dlatego mówię, powinny być drogi technologiczne dla rolników, że oni tam sobie gdzieś bokiem przejadą.*
- *Tak, będzie taka obwodnica wokół miejscowości. To na przykład w czasie zniw ułatwi przejazdy dużymi kombajnami. To też będzie mieć znaczenie dla bezpieczeństwa – przecież dzieci też jeżdżą po drogach. Dziś ktoś kto kieruje takim sprzętem musi naprawdę zwracać szczególną uwagę na bezpieczeństwo ludzi. Bardzo często przy domach mamy zaparkowane samochody, no bo nie mamy wyznaczonego parkingu ani chodnika, i przejazd nawet do innych miejscowości jest utrudniony.*
- *Mogę na ten temat coś powiedzieć, bo przejazd przez moją wioskę, naszym kombajnem, jest trudny, a jak się wjeżdża do sąsiedniej wsi, to tam już nawet z rowerem się nie wyminie.*
- *To ma dla nas znaczenie. Przez naszą miejscowość przebiega droga powiatowa i my byśmy chcieli – taki jest pomysł samorządu – żeby zrobić chodniki, w ramach programu bezpiecznie dojeść do szkoły. Żeby był chodnik przez naszą wioskę, dla poprawy bezpieczeństwa i pieszych i dzieci,*
- *No ma, bo jak wjedziemy na główną drogę kombajnem to dzięki chodnikowi będzie bezpieczniej.*
- *Budowa nowych dróg będzie miała znaczenie dla poprawy bezpieczeństw i pieszych i zmotoryzowanych. Nie wiem jeszcze, jak będzie wyglądała na przykład ścieżka rowerowa, bo w planach zagospodarowania ma powstać obok drogi ścieżka rowerowa.*
- *Drogi to kluczowy problem w całej gminie, bo są w bardzo złym stanie technicznym, są po prostu ratowane przez nas, przez rolników.*
- *No tak, jedna droga została wytyczona przez kolonię tam są trzy domy, skąd mieszkańcy dojeżdżają drogą prywatną, dzięki temu, że właściciel ją udostępnił. Gdyby mieli jeździć drogami gminnymi to by im to zajęło o wiele więcej czasu.*
- *Taka droga rowerowa przez naszą wieś też by ułatwiła rozwój turystyki, ściągnęłaby ludzi przede wszystkim do nas.*
- *Zaplanowaliśmy takie ścieżki rowerowe przy tych drogach, które będą budowane w ramach scaleń. Chodzi o to aby z tymi rowerkami pójść trochę w przyrodę.*

- *Zgodnie z planem będą te ścieżki realizowane obok tych przebudowanych dróg transportowych. Nie jest tam aż taki ruch aby rower nie mógł przejechać. Chcielibyśmy więcej tych ścieżek ale funduszy jest mało.*
- *Przez to, że my sporo ziemi dzierżawimy, to zmiana działek na większe, i lepszy do nich dojazd spowoduje, że dla dzierżawców te działki będą bardziej atrakcyjne.*

W opinii uczestników ZWG jednym z ważniejszych problemów są spory kompetencyjne pomiędzy powiatami oraz gminami, dotyczące własności dróg. Ten kto jest właścicielem drogi może ją remontować. Powiaty, generalnie nie mają środków finansowych na drogi, których są właścicielami, a gminy tych dróg nie mogą finansować. Ostatecznie to mieszkańcy wsi na tym tracą.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Problem drogowy występuje dlatego, że mamy tutaj powiaty, które w sprawach dróg kompletnie nic nie robią, bo nie mają żadnych pieniędzy na ten cel. Teraz wszystkie drogi powiatowe robi gmina. Bierze kredyty, płaci też swoje pieniądze, a później to wszystko idzie na konto powiatu.*
- *U nas przez wieś, była droga powiatowa, ale specjalnie przekształciliśmy ją w gminną, żeby można było ją ze środków gminy wyremontować.*
- *Za te pieniądze, co gmina wydała na drogę powiatową, wyremontowalibyśmy sobie całą sieć dróg dojazdowych do pól.*
- *Są w Polsce gminy o wiele bogatsze niż tu w naszym województwie, i dla nich to nie jest problem, bo im pieniędzy starczy i na drogę powiatową, i na drogi lokalne, ale u nas to jest problem, bo nasze gminy są biedne.*

W kwestii dróg, spory ujawniają się pomiędzy właścicielami działek. Każdy by chciał aby do jego działki był dobry dojazd ale już z „oddawaniem” ziemi na te drogi – jest opór. Ponadto, nie wszystkie drogi, niezbędne z punktu widzenia mieszkańców wsi, można w ramach scaleń wybudować, czy wyremontować. Ważne jest aby te drogi zaplanować, wyznaczyć i udostępnić pod nie tereny, a środków w przyszłości szukać w innych programach.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Jest to też taki problem, że ludzie uważają, że na te wspólne sprawy, takie jak drogi, to niech dają ziemię inni, a nie ja. Ale oczywiście z tej drogi będą korzystał.*
- *Najważniejsza jest to, że jednak większość ludzi jest za. Co ciekawe, ci co są przeciw scaleniom są za drogami. Liczymy na to, że i oni się przekonają do scalenia.*
- *Można też połączyć swoje piętnastometrowe działki pomiędzy sąsiadami i wtedy zamiast dwóch piętnastometrowych będzie jedna trzydziestometrowa.*

- *Chciałem zwrócić uwagę na fakt, że najważniejsze to jest dogadanie się sąsiada z sąsiadem, bo tutaj przy okazji scaleń to nam będą wychodzić takie jakieś historyczne zadawnione spory, które nie mają racjonalnego uzasadnienia, ale gdzieś tam tkwią w świadomości ludzi, i to może utrudniać znacznie cały proces scaleniowej.*
- *To są takie honorowe przyczyny, a nie racjonalne, ale musimy się z nimi liczyć.*
- *W projekcie poszerzyliśmy tereny pod drogi, żeby w przyszłości ze środków Urzędu Marszałkowskiego realizować inwestycje drogowe.*
- *Już taki przypadek miał miejsce na innym obiekcie scaleniowym. Gmina przystąpiła do robienia ścieżki rowerowej łączącej kilka wsi. W ramach scalenia wycięliśmy pas wzdłuż drogi wojewódzkiej, gdzie to właśnie zaplanowano, że tam powstanie ścieżka rowerowa. Ta ścieżka będzie włączona w sieć dróg transportu rolnego. [wypowiedź geodety]*
- *Oczywiście nie da się wszystkich dróg utwardzić czy wyasfaltować, zresztą chyba nie o to chodzi? Ważne, żeby te główne drogi były asfaltowe.*

Podsumowując, zdaniem uczestników ZWG sieć i jakość dróg ma duże znaczenie dla mieszkańców wsi. Jakość dróg dojazdowych ma wpływ na wartość rynkową działek. Podnosi bezpieczeństwo ich użytkowników, wpływa na obniżenie kosztów uprawy, a także obniża awaryjność sprzętu rolniczego. Proces scaleń będzie miał duży wpływ na polepszenie sieci i jakości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz pozytywnie wpłynie na produkcję rolniczą, a także na polepszanie warunków życia mieszkańców.

W opinii uczestników ZWG, jednym z ważniejszych problemów są spory kompetencyjne pomiędzy powiatami oraz gminami, dotyczące własności dróg. Ten kto jest właścicielem drogi może ją remontować. Powiaty, generalnie nie mają środków finansowych na drogi, których są właścicielami, a gminy tych dróg nie mogą finansować. Ostatecznie to mieszkańcy wsi na tym tracą.

W kwestii dróg, spory ujawniają się pomiędzy właścicielami działek. Każdy by chciał aby do jego działki był dobry dojazd ale już z „oddawaniem” ziemi na te drogi – jest opór. Ponadto, nie wszystkie drogi, niezbędne z punktu widzenia mieszkańców wsi, można w ramach scaleń wybudować, czy wyremontować. Ważne jest aby te drogi zaplanować, wyznaczyć i udostępnić pod nie tereny, a środków w przyszłości szukać w innych programach.

6. Wpływ występowania na obszarze wsi obszarów o niekorzystnych warunkach glebowo-klimatycznych, nasilonych procesach degradacji gleby, obszarów o rozdrobnionej strukturze gruntów na decyzje o inwestowaniu w gospodarstwa rolne, czy też inną działalność

Obszary o niekorzystnych warunkach glebowo-klimatycznych, nasilonych procesach degradacji gleby, o rozdrobnionej strukturze gruntów mają znaczący wpływ na decyzje rolników o inwestowaniu w gospodarstwa rolne, czy też inną działalność. W zależności od regionu dominuje rozdrobnienie działek lub niekorzystne warunki glebowo-klimatyczne, którym towarzyszy proces degradacji gleby. Gospodarujący na takich obszarach, jak również na obszarach chronionych mogą się starać o wsparcie ze środków PROW¹¹. Miejscowi rolnicy są zaniepokojeni faktem, że dzierżawcy z dużych miast konkurują z nimi o wsparcie w ramach PROW.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Oczywiście, że będą wpływać. Takie uwarunkowania trzeba brać pod uwagę, planując działalność w gospodarstwie.*
- *Jakby ktoś chciał, na przykład inwestować, a jego działka była położona właśnie na obszarach o tych wszystkich niedogodnościach, to musi się liczyć z tym, że może nawet nie dostać pozwolenia na budowę. Ma to też drugą stronę, bo na takich obszarach zadrzewionych, nieużytkowanych, można realizować programy rolno-środowiskowe i otrzymać na to wsparcie finansowe, którego celem jest właśnie zadbanie o to środowisko.*
- *Dziś rolnicy są zadowoleni z tego wsparcia finansowego. Kiedyś to wsparcie było niższe, i można powiedzieć, że się rolnikom nie kalkuloowało.*
- *Był nawet taki okres, że to wsparcie było wyższe niż teraz, ale ze względu na fakt, że rolników korzystających z tego wsparcia jest coraz więcej, to troszeczkę to wsparcie zostało obniżone.*
- *Ponadto – praktycznie – cała wieś korzysta z dopłat ONW.*
- *Może się komuś narażę, ale dla mnie wydawanie pieniędzy, na przykład na te łąki biebrzańskie, bo tam jest ptaszek, jakaś roślina albo co, to nie ma większego sensu.*
- *Te dopłaty to powinny być ograniczone tylko dla takich rolników indywidualnych, którzy mają te łąki. Bo taki rolnik to zadba o tę przyrodę?*
- *Mnie to boli, że swojemu nie dadzą, tylko jakiś przyjedzie z dużego miasta, wydzierżawi te łąki, i bierze te dopłaty, nawet nie wie co tam na tych łąkach rośnie, i żyje.*

¹¹ Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2021

- *To nas bardzo denerwuje, że rolnik miejscowy nie może wydzierżawić ziemi w naszej wsi, a taki przyjezdny może wydzierżawić.*
- *Jeżeli takiemu przyjaznemu opłaci się ściągnąć sprzęt, żeby to obrobić, to dlaczego nie wydzierżawić tego miejscowemu?*
- *Nikt nie broni nikomu tego programu indywidualnie prowadzić. To są trudnodostępne łąki. Tam nie wjedziesz, nie skosisz, więc my to w większości odpuszczamy, wydzierżawiamy.*
- *Do tych łąk trudno jest dojechać, bo tam po prostu nie ma dróg dojazdowych, czyli trzeba powiedzieć jasno, że problemem są drogi.*
- *My tu mówimy o łąkach, które są poza obszarem scalenia. Uczestnicy scalenia są właścicielami tych łąk. Jest pewien problem z drogami dojazdowymi do tych łąk, bo ich nie można realizować w ramach projektu scaleniowego.*
- *Jak jest susza, to jakoś tam można dojechać, żeby te łąki na przykład skosić.*
- *Oczywiście, że wpływa, nie tylko na rozwój gospodarstwa ale na koszty gospodarowania, bo jak ktoś ma jechać do działki, która ma 2 czy 3 hektary, to jest różnica niż dojazd do działki, która ma 20-30 arów. No to, powiedzmy tych działek ma tam 15. Ten się na jednej działce skupia i to jest bardziej ekonomiczne niż uprawa 15 działek.*
- *Tylko i wyłącznie o tym myślimy, żeby wartość naszych działek wzrosła.*
- *Bo to jest tak. Łączę swoją działkę z działką sąsiada. On na swojej ma drogę dojazdową, ja na swojej mam drogę dojazdową, i już się powiększa działka poprzez likwidację jednej drogi.*
- *Mając taką działkę, szerszą z lepszym dojazdem, to jeżeli nawet raz w roku ją sobie tylko koszę, żeby ją utrzymać w dobrej kulturze rolnej, to mam świadomość, że jej wartość rośnie, i jak nadarzy się okazja, to ją dobrze sprzedam albo dobrze wydzierżawię. Albo nawet przekażę dzieciom żeby się pobudowały.*
- *Każdy będzie myślał, czy warto to już sprzedać, czy zatrzymać na później, może dla swoich dzieci.*
- *Scalenia są nie na dziś, ale na przyszłość, lepsza struktura działek to wyższa ich wartość. Albo posłużą naszym dzieciom pod budowę albo jako ważny składnik dziedzicznego majątku. To jest taka nasza motywacja.*
- *Trzeba to wyraźnie powiedzieć, że scalenia w naszym przypadku nie służą polepszeniu warunków gospodarowania rolnego ale głównie podniesieniu wartości działek, które posiadamy. No taki jest urok podkrakowskich miejscowości*

- *Scalenia też uporządkują sprawy prawne, sprawy własnościowe, bo mimo że nie jest to wymagane procedurą scaleniową, to nie da się tych działek przeorganizować bez uporządkowanych praw własności.*
- *To jest ważne, bo nawet zapisanie gospodarstwa, czy jego części będzie możliwe. Dziś mamy takie przypadki, że do jednej działki jest 10 właścicieli.*

Z działalnością na wsi powiązana jest nie tylko uprawa ziemi, to również produkcja zwierzęca, wytwarzanie produktów lokalnych, drobne usługi, rękodzieło i turystyka. Na podejmowanie decyzji o inwestowaniu w gospodarstwa rolne, czy też jakąś inną działalność wpływają takie kwestie jak np. obszary o niekorzystnych warunkach glebowo-klimatycznych, nasilonych procesach degradacji gleby, obszary o rozdrobnionej strukturze gruntów i oczywiście opłacalność tej działalności. Scalenia będą mieć znaczenie dla tej działalności. Przynajmniej w jakimś zakresie spowodują polepszenie warunków gospodarowania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *U nas jakby to powiedzieć, jedyną formą przedsiębiorczości to jest wydzierżawienie ziemi i czerpanie z tego jakiś zysków?*
- *Jak widać z tego, my nie planujemy tutaj, w oparciu o nasze gospodarstwa rozwijania jakiejś działalności gospodarczej. Każdy z nas gdzieś pracuje i z tego się utrzymujemy. Ale dzięki scaleniom zakładamy, że wartość tych naszych gruntów wzrośnie.*
- *Ludzie patrzą tak na sprawę, że są za scaleniami pod warunkiem, że będą mieć z tego jakieś korzyści. Będą mieć lepszą drogę, grunty, które będą atrakcyjniejsze pod inwestycje, ziemia rolna będzie atrakcyjniejsza pod dzierżawę. Wtedy godzą się na udziału w procesie scaleniowym.*
- *Jeżeli chodzi o wartość inwestycyjną naszych działek, to dzisiaj jest taki problem, że one są duże, ale one są wąskie i długie. W związku z tym nie przedstawiają większej wartości inwestycyjnej. W wyniku scalenia powinien się zmienić kształt tych działek, powinny się poszerzyć i skrócić, wtedy będą, bardziej nadawały się pod inwestycje.*
- *To jest o tyle ważne, że tu w naszej miejscowości raczej tych terenów budowlanych jest mało. Wynika to z faktu, że te działki są takie nieprzystające pod inwestycję, ale i również, że nie ma dobrej sieci dróg. Czyli jak kto ma kupować taką działkę pod budowę, skoro nie będzie dobrego dojazdu, do tej działki. Zmiana kształtu działek to nie tylko wzrost ich atrakcyjności inwestycyjnej, ale również znaczne ułatwienie prac polowych.*
- *Ja zajmuję się produkcją, w cyklu zamkniętym, trzody chlewnej. Chyba będę schodził z tego, ponieważ jest ten afrykański pomór świń, to jest raz, a dwa będąc na skupie w rzeźni, zauważyliśmy ogromne ilości świń z zagranicy. Holandia, Niemcy, zalewają nas ogromną*

masą tuczników. Sami rzeźnicy, którzy te świny ubijają, mówią, że jest to tak po prostu normalnie, dziadostwo. Są one produkowane na hormonach wzrostu. Nie na takich paszach jak tu u nas. Ze względu na ceny, rzeźnie nie chcą kupować od nas naszych świń.

- *Jak można myśleć o rozwoju? Jak się chce sprzedać jedną świnię, to trzeba 3 razy do powiatu jechać, po różne zaświadczenia. Najpierw trzeba jechać do powiatowego lekarza weterynarii zgłosić, że się chce sprzedać, potem trzeba powiadomić weterynarza, żeby przyjechał pobrał krew do badania, następnie trzeba jechać do weterynarza, że ta świnia jest zdrowa, i jeszcze czwarty raz do ARiMR po pozwolenie na przemieszczenie tej świni. Kiedyś to było tak, że świnię załadował na jakiś transport, przewiózł kilometr albo dwa, do punktu skupu, świnia poszła na wagę, została sprzedana. Rolnik poszedł do okienka pieniądze wziął, i po sprawie, a teraz to się jeszcze człowiek denerwuje czy ci za te świny – z tyloma zaświadczeniami – pieniądze zapłaci.*
- *Na gospodarowanie ogromny wpływ mają też warunki klimatyczne.*
- *To nie jest tak do końca, bo ja pamiętam w przeszłości takie wysokie temperatury też już były, były takie lata upalne, suche – to chyba były lata 60., cały lipiec nie padało i pamiętam, że nie było nawet gdzie paść krów. Klimat się zmienia, co – chyba 80 lat – i były też takie okresy, że w zimie temperatura spadała zaledwie do 5°C, a śniegu wcale nie było. Pamiętam też takie okresy, że temperatura w zimie spadała do minus 40°C. [wypowiedź geodety]*
- *Były też lata mokre, że nie dało się z pola zboża zebrać, bo nie można było kosiarką wjechać.*
- *Po wojnie był przymus utrzymania rowów śródpolnych, i te rowy były. Nadmiar wody spływał ale część wody się tam zatrzymywała, a teraz rowy zarosły, nie ma ich. Nie ma żadnej gospodarki wodnej.*
- *Nie ma wyjścia, teraz trzeba by pokopać odpowiednie zbiorniki wodne. Uruchomić małą retencję. Trzeba pobrać pieniądze unijne, bo są na ten cel, i to zrobić.*
- *Należy też spiętrzyć wodę i wybudować zbiorniki, bo dopiero wówczas, ta mała retencja plus te zbiorniki wody, dadzą jakieś efekty. Chodzi o to, żeby system retencji, i nawadniał, i odwadniał.*
- *U nas jest taki trochę ciężki teren, bo można byłoby pokusić się o, na przykład usługi. No tylko, że u nas raczej rolnik, który ma powiedzmy 100 czy 300 ha, ma swój sprzęt, zatem nie potrzebuje usług. Mam znajomych w Wielkopolsce, tam usługi są normalną rzeczą. U nas każdy radzi sobie na swoim.*
- *Ale to może chodzi też o to, żeby założyć jakąś taką dodatkową działalność, nie wiem, albo agroturystyka, wyrób własnych produktów, chleby, sery, chyba może o to chodzi? Taki rozwój małej przedsiębiorczości, to bardzo ważne.*

- *No tak, w moim przypadku rozdrobnienie jest chyba największe, mam 107 działek ewidencyjnych przy 140 ha.*
- *Z tym jest duży problem, bo mamy tereny podmokłe. Nasza wieś jest dosyć nisko osadzona, jest w takiej kotlinie. Woda nie spływa, jest mokro i są podtopienia. Ale dwa lata z rzędu były susze. To jest tak, że jak jest sucho to nie urośnie, a jak jest mokro to nie zbierzesz.*

Podsumowując, w ocenie uczestników ZWG obszary o niekorzystnych warunkach glebowo-klimatycznych, nasilonych procesach degradacji gleby, o rozdrobnionej strukturze gruntów mają znaczący wpływ na decyzje rolników o inwestowaniu w gospodarstwa rolne, czy też inną działalność. W zależności od regionu dominuje rozdrobnienie działek lub niekorzystne warunki glebowo-klimatyczne, którym towarzyszy proces degradacji gleby. Widać to wyraźnie na terenach podmokłych i objętych oddziaływaniem obszarów chronionych, na których można realizować programy rolno-środowiskowe, wspierane ze środków PROW. Występuje w tym zakresie niezadowolenie miejscowych rolników, którzy nie są w stanie rywalizować z dzierżawcami z dużych miast.

Z działalnością na wsi powiązana jest nie tylko uprawa ziemi, to również produkcja zwierzęca, wytwarzanie produktów lokalnych, drobne usługi, rękodzieło i turystyka. Na podejmowanie decyzji o inwestowaniu w gospodarstwa rolne, czy też jakąś inną działalność wpływają wszystkie te niekorzystne czynniki i oczywiście opłacalność tej działalności. Scalenia będą mieć znaczenie dla tej działalności. Przynajmniej w jakimś zakresie spowodują polepszenie warunków gospodarowania i prowadzenia działalności gospodarczej.

7. Wykorzystanie elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – materialnego w polepszaniu warunków życia i/lub rozwoju funkcji turystycznej wsi?

Dyskusja wokół tematów związanych z wykorzystaniem elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – materialnego dla polepszania warunków życia mieszkańców, czy też w rozwoju funkcji turystycznych wsi, nie wzbudzała tak dużego zainteresowania jak poprzednie tematy. Prawdopodobnie wynikało to z faktu, że w zdecydowanej większości uczestnikami ZWG byli rolnicy. Wypowiedzi sprowadzały się do wymieniania zabytków lub ciekawych – zdaniem zabierającego głos – obiektów.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *W ewidencji zabytków są: cmentarz przykościelny, budynek szkoły, budynek mieszkalno-gospodarczy nr 11., kilka budynków mieszkalnych i budynek klubu rolnika. Jeżeli chodzi o obiekty wpisane do rejestru zabytków to mamy tutaj: kościół parafialny pod wezwaniem św. Antoniego, pałac, park dworski, zespół folwarczny, w tym oficyny mieszkalne, stajnia, dwie obory i budynek gospodarczy. Jest tu też udokumentowanych 16 stanowisk*

archeologicznych. Są też 3 pomniki przyrody: dąb szypułkowy, lipa drobnolistna i 300. letni dąb szypułkowy. [wypowiedź geodety]

- Tak, na cmentarzu są jeszcze groby ponemieckie. Jest pałac – można go kupić.
- Co prawda z pałacu już niewiele zostało ale atrakcyjny jest park wokół pałacu.
- Z pałacem jest jeszcze taki kłopot, że jest pod opieką konserwatora zabytków i nic nie można bez jego zgody zrobić.
- Jest pomnik przyrody na cmentarzu.
- Były dwa młyny ale już po nich śladu nie ma.
- Po cegielni zostały jeszcze fundamenty.
- To raczej na takich zasadach, że ktoś sobie tu przyjedzie, albo przejeżdża przez naszą wieś. To, co turystów interesuje to fakt, że jest tu bardzo dużo krzyży.
- Przygotowując założenia do scalania, to fakt istnienia tych krzyży został uwzględniony. One tu były i zostaną. Jak ulegną zniszczeniu, to ich nie będzie, ale przy scaleniach my ich nie będziemy przynosić. [wypowiedź geodety]
- Są ścieżki rowerowe, są kapliczki, biegnie tu też szlak turystyczny.
- Jest też jedna kapliczka, ale czy ona jest zabytkowa? Wybudowana zaraz po wojnie. Nasi dziadkowie, rodzice za ocalone życie, w dowód wdzięczności wybudowali (ufundowali) kapliczkę Matki Boskiej.
- Natomiast kościół w naszej wsi jest chyba zabytkiem – ale nie jestem pewny.
- Nie bardzo jest tu o czym mówić, jest rejestr zabytków, ale niewielu się nim interesuje.
- Są tu jaskinie i jest brama wykonana przy użyciu materiałów wybuchowych, aby można było dojechać do pola, które odgrodzone było przez dość wysokie skałki.
- Tak, w naszej wsi jest Kalwaria (...) – czyli kapliczki drogi krzyżowej wybudowane na skałach. To są figury przedstawiające stacje Męki Pańskiej, nad którymi wybudowano kamienne sklepienia.
- Co prawda to nie jest zabytek, ale atrakcja, którą warto zobaczyć.
- Tak, jest to kościół zabytkowy pod wezwaniem św. Barbary. Jego początki sięgają XV wieku. W XVII wieku Tatarzy go spalili. Obecną świątynię rozpoczęto budować pod koniec XVII wieku.

Podsumowując, dyskusja wokół tematów związanych z wykorzystaniem elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – materialnego, dla polepszania warunków życia mieszkańców, czy też w rozwoju funkcji turystycznych wsi, nie wzbudzała tak dużego zainteresowania jak poprzednie tematy. Prawdopodobnie wynikało to z faktu, że w zdecydowanej większości uczestnikami ZWG byli rolnicy. Wypowiedzi sprowadzały się do wymieniania zabytków lub ciekawych – zdaniem zabierającego głos – obiektów.

8. Wykorzystanie elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – niematerialnego w polepszaniu warunków życia i/lub w rozwoju funkcji turystycznej wsi?

Uczestnicy ZWG, którzy w zdecydowanej większości byli rolnikami, na temat wykorzystania elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – niematerialnego dla polepszania warunków życia mieszkańców, czy też w rozwoju funkcji turystycznych wsi, wypowiadali się raczej powściągliwie. Wypowiedzi sprowadzały się do wymieniania różnego rodzaju przedsięwzięć związanych z tradycjami ludowymi lub działań o charakterze kulturalnym, realizowanych przez organizacje społeczne i placówki kultury.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Być może taki odpust, który mamy raz do roku. Tam, się nie tylko ludzie ze wsi schodzą, ale też przyjeżdżają rodziny, znajomi, a także turyści. Może nie bardzo licznie, ale jest taka tradycja u nas.*
- *Ludzie tutaj są przyzwyczajeni do miejsca, w którym mają swój dom, w którym żyją, i nie chcieliby, na przykład, żeby obok ktoś obcy się pobudował i zakłócił im ten klimat, tę atmosferę, w której się wychowali, w której żyją.*
- *Jest coś takiego jak doroczne święto gminy, raz w roku, po kościele ludzie się spotykają, występują zespoły, z naszej gminy, ale nie z naszej wsi, to jest zbyt mała miejscowość, są pokazy strażackie.*
- *Jest zespół, który przedstawia różnego rodzaju tradycyjne obrzędy, na przykład miodobranie, oczepiny itp.*
- *Turki¹².*

¹² Turki to zwyczaj związany z Wielkanocą, polegający na pełnieniu straży przy *Grobie Pańskim*. Do dziś praktykowany jest przez mężczyzn w kilku regionach Polski, m.in. na Podkarpaciu i w Wielkopolsce. W zależności od lokalizacji mundury *turków* różnią się – głównie kolorystyką i unikatowymi elementami strojów takimi jak czapki, zdobienia, szarfy czy pompony. Honor noszenia tych mundurów jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i wiąże się z uczestnictwem w publicznych paradach wielkanocnych. Większość hełmów, czapek i strojów *turków* to praca rzemieślnicza. Ogólnie przyjmuje się, że tradycja *straży grobowych* zwanych *turkami* w rejonie Podkarpacia wywodzi się od chłopów wracających z Odsieczy Wiedeńskiej w XVII w. Wracali z wojny do domów, ubrani w zdobyczne tureckie stroje, zaciągali wartę przy *Grobie Chrystusa* w podzięce za szczęśliwy powrót. Na pamiątkę tego wydarzenia po dziś dzień odświętnie ubrani mężczyźni strzegą *Grobu Pańskiego* w *Wielki Piątek* i *Wielką Sobotę*.

- *No jest tradycja związana, z pogrzebem, ale ona też już powoli zanika.*
- *W każdy piątek odbywa się ceremonia drogi krzyżowej, właśnie tam na tych skałkach, to jest jakaś tradycja, kultywowana przez mieszkańców.*
- *Zespół śpiewaczy kultywuje tradycje kresowe. Śpiewamy piosenki, takie jak śpiewali nasi rodzice. W przeszłości przy PGR był zespół, w którym nasi rodzice śpiewali. Księża byli „fajni” i przy parafii też był zespół, a raczej chór. Nawet dobrze śpiewaliśmy, byliśmy w Kołobrzegu, Zielonej Górze, w sali Kongresowej, a także w studio w Katowicach. Później się wyszło za mąż i 45. lat była przerwa. Jak już „wylądowaliśmy” na emeryturach – to nasz soltys się zajął odtworzeniem zespołu. Udało się i w tym roku obchodziliśmy 5. lecie. W tym okresie nagraliśmy płytę w studio we Wrocławiu. Tak, że źle nie jest.*
- *Jeżeli chodzi o kulturę ludową, to mamy kapelę.*
- *Jest też orkiestra dęta.*
- *Są Koła Gospodyń Wiejskich, ale tradycje, to bardziej kultywuje zespół regionalny.*
- *Jest Dom Kultury, który prowadzi i zespół, kapelę. Dom Kultury opiekuje się zespołami z całej gminy, nie tylko z naszej wsi.*
- *Koła Gospodyń Wiejskich też się spotykają, też uczestniczą w kultywowaniu kultury ludowej, na przykład poprzez przygotowywanie na dożynki wieńca.*
- *W naszej wiosce jest orkiestra dęta i w sąsiedniej też.*

Niematerialne dziedzictwo kulturowe to też może być krajobraz, który jest wizytówką miejscowości, może się kojarzyć młodszymi pokoleniom i przyjezdnym z naszą wsią. To mogą być nazwy, miejsca mocy, miejsca po dawnych budowlach – młynach, wiatrakach, czasem jakieś miejsce, z którym związane są legendy, ma szczególny potencjał, moc. Uczestnicy ZWG wskazali na takie elementy ale nie bardzo byli zdecydowani co do sposobów ich wykorzystania w polepszaniu warunków życia, czy też w rozwoju funkcji turystycznej wsi.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Mimo pewnych atrakcji, należy jednak zaznaczyć, że w naszych wsiach turystyka nie będzie specjalnie rozwijana. Jeżeli będą pewne atrakcje wykorzystywane w sensie turystycznym, to nie przez mieszkańców naszych wsi, ani nie przez organizacje, które działają w naszych wsiach. Przebiega przez naszą wieś szlak Świętego Jakuba, ale on jest tak trochę, jak gdyby poza naszym zainteresowaniem.*
- *To może być krajobraz z naszą rzeczką, która przepływa przez wieś.*
- *Dla nas takim charakterystycznym widokiem są bociany.*
- *U nas to jest własne podwórko taką przestrzenią.*

- *A ja myślę, że to stawy są czymś takim charakterystycznym. Tradycja hodowli karp w naszej wiosce sięga XIII wieku, te karpie rozstawiały wieś (...) w całej Polsce.*
- *A bociany są związane ze stawami, bo na nich żerują – podbierają rybki.*
- *U nas każdy takie miejsce to ma za oknem.*
- *Ja wiem gdzie jest takie miejsce, najwyższy szczyt w naszej wsi. My tę górkę kupiliśmy razem z gruntem. Na szczycie jest taki, niby nieużytek. Tam stała taka wieża myśliwska. Była taka tradycja, że w Nowy Rok myśliwi się tam spotykali, składali sobie życzenia. To jest teraz moje. Nawet myślałem o postawieniu tam altanki, niestety wandali nie brakuje i nie wiem czy to ma sens, bo ja się narobię a wandale wszystko zniszczą.*
- *W naszej wsi stowarzyszenie wykreowało wieś tematyczną.*
- *Pałac by się bardzo przydał – zrobiłybyśmy atrakcję turystyczną na wysokim poziomie.*
- *Nie stać nas na to aby wykupić pałac, a by się przydał. Mogłoby tam być muzeum, park by można wykorzystać dla turystyki.*
- *Tak, to prawda, myślę jednak, że to nie było do końca przemyślane, jeśli chodzi o temat, była dotacja to zrobiłyśmy wioskę tematyczną, ale nikt się nie zastanawiał jak to będzie, a pomysł chwycił i wieś się rozwinęła. Już w trakcie realizacji projekt ludzie zaczęli przyjeżdżać. To się nam tak rozwinęło, że gdybyśmy mieli lepsze warunki lokalowe, to mogłybyśmy „rzucić” pracę i tylko angażować się w realizację programu wioski tematycznej i z tego żyć.*
- *Turysta może przyjechać sam lub z grupą Jest przygotowany 5. godzinny program do realizacji za pomocą aplikacji do gry terenowej. Może to być program realizowany przez Stowarzyszenie. Jak ktoś się interesuje questami albo geoquestami to również może taki program realizować. Jest 70 skrytek ułożonych w kształcie bociana – tak to widać z lotu ptaka.*
- *Skrytkami opiekują się członkowie Stowarzyszenia.*

Podsumowując, uczestnicy ZWG, którzy w zdecydowanej większości byli rolnikami, na temat wykorzystania elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – niematerialnego dla polepszania warunków życia mieszkańców, czy też w rozwoju funkcji turystycznych wsi, wypowiadali się raczej powściągliwie. Wypowiedzi sprowadzały się do wymieniania różnego rodzaju przedsięwzięć związanych z tradycjami ludowymi lub działań o charakterze kulturalnym, realizowanych przez organizacje społeczne i placówki kultury. Niematerialne dziedzictwo kulturowe to też może być krajobraz, który jest wizytówką miejscowości, może się kojarzyć młodszym pokoleniom i przyjezdnym z naszą wsią. To mogą być nazwy, miejsca mocy, miejsca po dawnych budowlach – młynach, wiatrakach, czasem jakieś miejsce, z którym związane są legendy, ma szczególny potencjał, moc. Uczestnicy ZWG wskazali na

take elementy ale nie bardzo byli zdecydowani co do sposobów ich wykorzystania w polepszaniu warunków życia, czy też w rozwoju funkcji turystycznej wsi.

9. Inne funkcje procesu scaleń niż zmiany struktury przestrzennej gospodarstw.

Scalenia przede wszystkim mają na celu poprawę struktury gruntów gospodarstw rolnych, nie jest to jednak jedyna funkcja procesu scaleniuowego. Dla mieszkańców wsi ważne są także takie funkcje scaleń jak, poprawienie sieci i jakości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz wydzielenie działek pod miejsca użyteczności publicznej, jako miejsca do wspólnego spędzania czasu przez mieszkańców wsi, a także wzrost wartości działek. Scalenia wpłyną na jakość życia na wsi, obniżone zostaną koszty pracy rolnika, będzie miał więcej czasu, bo będzie miał lepszy dojazd do działek, działki będą większe, czyli łatwiej je będzie uprawiać. W procesie scaleń zostaną uporządkowane sprawy spadkowe i własnościowe gruntów.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Drogi są ważne, bo jak je wyasfaltujemy, to działki budowlane staną się bardziej atrakcyjne dla ludzi z miasta, i wzrosną ich ceny, czyli można powiedzieć, że scalenia też wpłyną na wartość naszego majątku.*
- *No nie, nie tylko ułożenie gruntów. Dla nas bardzo ważne są drogi, bo jak drogi będą dobre, rolnik będzie cały dzień jeździł po tych drogach, to jak wróci do domu, to będzie wiedział, że jeszcze żyje.*
- *Ma polepszyć infrastrukturę, zwłaszcza drogową.*
- *Poza scaleniami samorządy mają pieniądze na drogi. Ale to tylko tak dobrze wygląda w telewizji, że są duże, bo jak to się wszystko podzieli na powiaty, gminy, na wsie to potem okazuje się, że zostaje milion złotych. Ile za to można tych dróg wybudować?*
- *W wyniku scalenia, być może da się wydzielić jakieś wspólne wiejskie działki do zagospodarowania, jako takie miejsca do wspólnego spędzania czasu.*
- *Ma służyć zorganizowaniu jakichś miejsc wspólnych, np. tarasy widokowe.*
- *Przed wszystkim, w wyniku scaleń obniżone zostaną koszty pracy rolnika, będzie miał więcej czasu, bo będzie miał lepszy dojazd do działek, działki będą większe, czyli łatwiej je będzie uprawiać.*
- *Tak! Dużo lepiej gospodaruje się na jednej dużej, niż na takich rozdrobnionych działkach.*
- *Scalenia też będą mieć wpływ na jakość życia, a złoży się na to wiele czynników. Uporządkowane gospodarstwa, uporządkowane sprawy spadkowe, sieć i jakość dróg.*

Pewnie też ładniejszy krajobraz. To wszystko będzie wpływało na nasze samopoczucie, jako mieszkańców wsi.

- *Zwróciłbym uwagę również na to, że będzie robiona rekultywacja. U nas są, takie wysokie miedze, jak zostaną rozorane to humus, który się tam zebrał zostanie rozprowadzony na pola, i będzie to utrudniało ich uprawę, przynajmniej przez kilka lat. Te obszary trzeba będzie, rekultywować również poprzez nawożenie nawozami naturalnymi, żeby się na tym polu coś urodziło.*
- *Ma ułatwić nam prace na gospodarstwach.*
- *Wieś na tym zyska, wszyscy zyskają na tym.*
- *Będą lepsze drogi, dojazdy. Myślę, że to wszystko zostanie zaplanowane, uporządkowane.*
- *Takie scalenie spowoduje, że rolnikowi skróci się czas pracy, będą lepsze dojazdy, lepsze drogi to mniej awarii sprzętu i oczywiście większe działki to mniej jeżdżenia do pól.*
- *W wyniku scaleń nasze grunty będą atrakcyjniejsze, wzrośnie ich wartość. Jeżeli ktoś ma kupić 3. działki po hektarze, a kupi jedną, to i więcej za nią zapłaci.*
- *Z tego co wiem, to jest kilku gospodarzy, którzy mają problemy z prawami własności, jeszcze po dziadkach i rodzicach. Czyli będzie jasna sytuacja własnościowa, działek.*
- *Są też tacy właściciele działek, którzy tu nie mieszkają, mieszkają w Rzeszowie, w Warszawie i gdzieś tam jeszcze. Część z nich w trakcie procesu scaleniowego sprzeda swoje działki. A część sprzeda je w późniejszym okresie, po scaleniach. Czyli scalenia, również mają wpływ na obrót ziemią. Przyspieszają ten obrót, w konsekwencji to miejscowi rolnicy wykupią te działki od przyjezdnych. Za jakiś czas, na tym terenie pozostanie kilku może kilkunastu rolników 100 hektarowych lub nawet właścicieli większych gospodarstw.*
- *Ja nie mieszkam w tej gminie, jestem przyjezdny, mam tu działki. Myślę, że po scaleniach pewne spory się wyciszą od razu, a pewne po kilku latach. Scalenia poprawią szansę na rozwój tych miejscowości ze względu na zmianę ukształtowania struktury działek i poprawę sieci dróg. Po scaleniach część działek zostanie sprzedanych, przyjdą nowi właściciele to lokalna społeczność może się „fajnie zbuduje”. Mnie się tu podoba, może w przyszłości się tu pobuduję, bo mieszkanie w dużym mieście jest mniej atrakcyjne od zamieszkania na wsi. Chciałbym na starsze lata pooddychać świeżym powietrzem, pospacerować na łonie natury.*
- *Należy pamiętać, że scalenia spowodują korektę wszelkich błędów jakie występują w użytkowaniu działek.*
- *Scalenie ma też za cel porządkowanie spraw w księgach wieczystych. Także, jeżeli są sprawy spadkowe, nieuregulowane, to przed scaleniem należałoby to uregulować. Co prawda nie ma takiego obowiązku ale warto to zrobić. [wypowiedź geodety]*

Scalenia mają także wpływ na relacje międzyludzkie. Zmiany w strukturze gospodarstw rolnych powodują, że jedni właściciele są zadowoleni, a drudzy nie. Wynika to z przekonania tych drugich, że zostali pokrzywdzeni, za lepsze działki otrzymali gorsze. Wywołuje to napięcia między właścicielami, których przyczyny mogą wynikać nie tylko z aktualnego przydziału działek, ale czasem sięgają odległych lat, zadawnionych sporów.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *To jest tak, że jeden się pokłóci a drugi się pogodzi.*
- *Możliwe, że ujawnią się stare spory, bo przecież dotyka się każdej nieruchomości, każdej działki.*
- *Jak się coś reguluje to, to powoduje budzenie się starych sporów. Ale też może się okazać, że pewne spory wygasną.*
- *Ogromny. Szczególnie wtedy, gdy sąsiad dostanie lepsze pole niż ja.*
- *Za 10 lat to się poprawi. Jakies 20 lat temu po scaleniach sytuacja między ludźmi była znacznie gorsza. Teraz, z roku na rok się będzie poprawiać. Dziś uczestnicy scalenia inaczej niż kiedyś do tego procesu podchodzą. Zmieniło się pokolenie. 20 lat temu dziadek przychodził, i tupał nogą, i mówił, to ma być tak jak ja chce – to pole, a nie inne. Dzisiaj to przebiega trochę inaczej, łagodnie. [wypowiedź geodety]*

Podsumowując, uczestnicy ZWG uważają, że scalenia przede wszystkim mają na celu poprawę struktury gruntów gospodarstw rolnych, ale nie jest to jedyna funkcja procesu scaleniowego. Dla mieszkańców wsi ważne są także, takie funkcje scaleń jak poprawienie sieci i jakości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz wydzielenie działek na miejsca użyteczności publicznej, jako miejsca do wspólnego spędzania czasu mieszkańców, a także wzrost wartości działek. Scalenia wpłyną na jakość życia na wsi, obniżone zostaną koszty pracy rolnika, będzie miał więcej czasu, bo będzie miał lepszy dojazd do działek, działki będą większe, czyli łatwiej je będzie uprawiać. W procesie scaleń zostaną uporządkowane sprawy spadkowe i własnościowe gruntów. Scalenia wpływają też na relacje międzyludzkie. Zmiany w strukturze gospodarstw rolnych powodują, że jedni właściciele są zadowoleni, a drudzy nie. Wynika to z przekonania tych drugich, że zostali pokrzywdzeni, za lepsze działki otrzymali gorsze. Wywołuje to napięcia między właścicielami, których przyczyny mogą wynikać nie tylko z aktualnego przydziału działek, ale czasem sięgają odległych lat, zadawnionych sporów.

10. Wpływ scaleń na przyrodę

Proces scaleń będzie wpływał na środowisko naturalne, bowiem rolnictwo jest nadal ściśle powiązane z lokalnymi uwarunkowaniami przyrodniczymi. Możliwe, że już nie tak

bardzo jak jeszcze w ubiegłym stuleciu, kiedy symbioza chłopa (rolnika) z przyrodą była silna, był od przyrody i lokalnego klimatu uzależniony, ale z nimi współpracował. W opinii uczestników ZWG wszystko co się zmieni w wyniku scaleń będzie mieć wpływ na przyrodę, generalnie pozytywny – mniej spalin, zadbane oczka wodne oraz rowy przydrożne i śródpolne, nowe nasadzenia drzew, uregulowane zostaną granice lasów, oczyszczone nieużytki z odpadów gospodarskich, ale będą też występować zjawiska negatywne – zostaną naruszone tradycyjne siedliska ptaków i drobnej dzikiej zwierzyny, część oczek wodnych może ulec likwidacji, to są nieuniknione skutki scaleń. W ostatecznym rozrachunku to i tak naturalne środowisko i lokalny klimat na scaleniach skorzystają.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Lepsza droga, szybszy dojazd, to mniej się paliwa spali, mniej będzie tych spalin, a to oddziałuje na przyrodę.*
- *Dla rolnika jest to oszczędność, a poza tym wpływa to na ochronę środowiska.*
- *Rozbudowa dróg odbywa się po istniejących już drogach, to jest o tyle ważne, że nie będzie się wycinało drzew pod drogi, czyli nie będzie to miało negatywnego wpływu na środowisko.*
- *Będą udrożnione rowy przy drogach i śródpolne, żwirówki będą bardziej trwałe. To są same plusy.*
- *Jeżeli chodzi o sadzenie drzew, to raczej są jakieś takie dekoracyjne.*
- *Jak to rozumieć? Na przykład w środku pola rośnie piętnastoletnia samosiejka brzozy. Jest siedliskiem dla ptaków. Po scaleniu, niestety te drzewa znikną.*
- *Problem też jest z lasami, bo one tak trochę weszły na pola rolne. Po scaleniu to wszystko zostanie uregulowane, zostaną zbudowane drogi, które uregulują relacje między lasem a polem. Linia brzegowa lasu zostanie wyrównana.*
- *To, co ma być rolniczo uprawiane, ma być rolniczo uprawiane, a to co jest do zalesienia, to ma zostać zalesione. Są grunty 5. czy 6. klasy, to na nich można sadzić las.*
- *Wróć jeszcze do tych dróg, śródpolnych, rolniczo użytkowanych. Dawniej to było tak, że wszyscy myśleli, że trzeba każdą drogę wyżyrować. Teraz jest inne podejście do tej kwestii. Jak będą kompleksy po 20 ha, to nie będą potrzebne wyżyrowane drogi. Bo wystarczy, że będzie tylko droga dojazdowa do początku tej działki, a dalej, to będzie sobie rolnik przejeżdżał użytkując własną działkę.*
- *Pewnie będzie miał. Bo nawet wybudowanie dróg, przesunięcie granic działek to w dłuższej perspektywie czasowej wpłynie na przyrodę.*
- *Zostaną wykarczowane wszystkie samosiejki, czyli zostanie uporządkowany drzewostan. Pewnie nastąpi odchwaszczenie wszystkich pól.*

- *Powinny zostać sprzątnięte różnego rodzaju śmieci, które są najczęściej wywożone na takie tereny, na dziko zadrzewione.*
- *Zająca, lisy, kuropatwy – te gatunki u nas już prawie nie istnieją, ponieważ nie ma upraw, czyli pożywienia dla nich.*
- *To nie jest tak do końca i wszędzie, bo u nas są bażanty i całą zimę żerują na polach sąsiada.*
- *Musimy sami o to zadbać. Ci co to pole będą mieli, żeby nie tylko to zrównać i uprawiać. Ale niech będzie takie miejsce gdzie ta sarenka tam siedzi, te zajęca, ta kuropatwa, gdzież ona się ma skryć? To jedno z drugiego wychodzi. Nawet jak ten ptaszek trochę wydziobie tych nasionek, to przecież do tej pory jakoś było, i starczało dla wszystkich.*
- *Oczka wodne, cieki, te które są to już zostaną, więcej raczej nie da się zrobić, ale to można ochronić.*
- *Uważam, że jest dobry program zalesień, zadrzewień przydrożnych.*
- *Według mnie to scalenia nie będą wpływać na przyrodę.*

Podsumowując, proces scaleń będzie wpływał na środowisko naturalne, bowiem rolnictwo jest nadal ściśle powiązane z uwarunkowaniami przyrodniczymi. Możliwe, że już nie tak bardzo jak jeszcze w ubiegłym stuleciu, kiedy symbioza chłopa (rolnika) z przyrodą była silna, był od lokalnej przyrody i lokalnego klimatu uzależniony, ale z nimi współpracował. W opinii uczestników ZWG wszystko co się zmieni w wyniku scaleń będzie mieć wpływ na przyrodę, generalnie pozytywny – mniej spalin, zadbane oczka wodne oraz rowy przydrożne i śródpolne, nowe nasadzania drzew, uregulowane zostaną granice lasów, oczyszczone nieużytki z odpadów gospodarskich, ale będą też występować zjawiska negatywne – zostaną naruszone tradycyjne siedliska ptaków i drobnej dzikiej zwierzyny, część oczek wodnych może ulec likwidacji, to są nieuniknione skutki scaleń. W ostatecznym rozrachunku to i tak naturalne środowisko i klimat na scaleniach skorzystają.

11. Wpływ scaleń, na zasoby dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego, w kontekście wzrostu atrakcyjności dla prowadzenia działalności gospodarczej na wsi oraz na wzrost atrakcyjności wsi jako miejsca zamieszkania, a także w zakresie turystyczno-rekreacyjnym

Dziedzictwo kulturowe – materialne i niematerialne nie jest wśród najważniejszych spraw jakimi interesują się uczestników procesów scaleniowych. W trakcie ZWG raczej niechętnie zabierali głos na ten temat. Te wypowiedzi, które zostały odnotowane sprowadzały się do takich kwestii, jak wpływ scaleń na poprawę estetyki wsi oraz wzrost atrakcyjności turystycznej wiosek objętych procesem scaleniowym. Ogólnie można stwierdzić, że uczestnicy wywiadów uważają, bardziej intuicyjnie, niż konkretnie, że scalenia będą miały pozytywny

wpływ na dziedzictwo kulturowe, poprzez uwzględnienie w projektach scaleniowych, działek ważnych dla tego dziedzictwa. Scalenia wpłyną również na wzrost atrakcyjność wsi jako miejsca zamieszkania, a także w zakresie rekreacyjno-turystycznym.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Ludzie tu są bardziej skoncentrowani na gospodarstwie rolnym. Nie bardzo tak interesują się tym dziedzictwem kulturowym czy nawet dziedzictwem przyrodniczym.*
- *Myślę, że tak. Bo jak będzie uporządkowana okolica, nie będzie się wyrzucało śmieci do lasu, czy jakichś wozów, no to te nasze wsie będą estetyczne, będą bardziej przyjazne do życia. Chodzi o to, że jak ja robię, na przykład porządek, to chciałbym, żeby sąsiad też miał w swoim obejściu porządek.*
- *Jak będą pola uprawiane, nie będzie chwastów, jak to wszystko będzie uporządkowane, no to będzie lepiej wyglądało. Wieś będzie ładniejsza.*
- *Jak wszystko zostanie uporządkowane, wieś będzie piękniejsza, to może wpłynie również na to, że nasze dzieci, wnuki tu będą chciały zamieszkać, pozostać, przejąć nasze gospodarstwa.*
- *Cmentarz został powiększony. Wszystkie te sprawy, które w środowisku mają jakieś znaczenie kulturowe, zostały wzięte pod uwagę przy planowaniu scalenia. Nie widzę tu żadnych negatywnych wpływów, raczej scalenia pozytywnie wpłyną na to dziedzictwo kulturowe.*
[wypowiedź geodety]
- *Nawet, jeżeli chodzi na przykład o funkcje turystyczne wsi, to takie ścieżki rowerowe, czy szlaki turystyczne, to raczej się wyznacza przy drogach, które zostały już zaplanowane, i na te szlaki turystyczne, czy ścieżki rowerowe pieniędzy się szuka w innych programach, nie tych związanych bezpośrednio ze scaleniem.*
- *Można by wprowadzić uprawy ekologiczne, np. produkować jabłka ekologiczne.*
- *W przyszłości np. na tych gorszych gruntach mogą powstać farmy fotowoltaiczne.*
- *Myślę, że niektórym drogom można by nadać nazwy szlaków turystycznych.*
- *Jest szlak Świętego Jakuba ale on tak trochę bokiem przebiega i niema większego związku z naszymi wioskami.*
- *No tak. Powstanie nowa sieć dróg, tworzą się nowe, lepsze warunki do zamieszkania.*
- *Scalenie umożliwia też wydzielenie nowych działek budowlanych.*
- *Ale scalenia też mają wpływ, na wzrost wartości działek, poprzez dostęp do infrastruktury technicznej i ich powiększenie, a także zmianę kształtu.*

Podsumowując, należy zauważyć, że dziedzictwo kulturowe – materialne i niematerialne nie jest wśród najważniejszych spraw jakimi interesują się uczestników procesów scaleniowych. W trakcie ZWG raczej niechętnie zabierali głos na ten temat. Te wypowiedzi, które zostały odnotowane sprowadzały się do takich kwestii, jak wpływ scaleń na poprawę estetyki wsi oraz wzrost atrakcyjności turystycznej wiosek objętych procesem scaleniowym. Ogólnie można stwierdzić, że uczestnicy wywiadów uważają, bardziej intuicyjnie, niż konkretnie, że scalenia będą miały pozytywny wpływ na dziedzictwo kulturowe, poprzez uwzględnienie w projektach scaleniowych, działek ważnych dla tego dziedzictwa. Scalenia wpłyną również na wzrost atrakcyjność wsi jako miejsca zamieszkania, a także w zakresie rekreacyjno-turystycznym.

12. Wykorzystanie wiedzy uczestników scaleń o ciekawych lub innych obiektach na wsi w opracowywanym projekcie rozwoju obszaru – projekcie scalenia gruntów

W trakcie procesu scaleniowego jego uczestnicy poszerzają lub nabywają nową wiedzę o swojej wsi. Poprzez poznawanie struktury działek, sieci dróg, i odkrywanie na nowo walorów przyrodniczych, kulturowych, a także lepsze wzajemne się poznanie, ich wiedza może być wartościowym źródłem informacji, które będą przydatne nie tylko w planowaniu procesu scaleniowego ale również w zarządzaniu gminą, czy wsią. To co ważne to fakt, że sami mieszkańcy są zainteresowani przekazywaniem tych informacji, chcą by z ich wiedzy skorzystali inni.

Dla zilustrowania tych poglądów, poniżej wybrane cytaty z wypowiedzi uczestników wywiadów:

- *Chyba większość ludzi chciałoby, żeby ich sugestie były brane pod uwagę.*
- *Część ludzi jest z takim nastawieniem, że jak tam zrobią tę drogę, no to będzie. Oni, chyba nie bardzo chcą się. wypowiadać. Część jest pewnie chętna do tego, żeby zabierać głos w sprawach swojej wsi.*
- *Ważne, żeby jeszcze było komu słuchać tego, co mamy do powiedzenia.*
- *Ja to jestem pełen podziwu, jeśli chodzi o naszego kierownika, bo on tu nie mieszka, a wie więcej ode mnie, mimo że ja tu mieszkam, a poza tym jest jakiś taki cierpliwy, potrafi z tymi ludźmi rozmawiać.*
- *Ja myślę, że to dopiero w przyszłości będzie możliwe, jak efekty scalenia będą bardziej widoczne.*
- *To czego mi brakuje, to właśnie przekazania przez liderów lokalnych tej wiedzy, którą można wykorzystać było w przygotowaniu założeń do scalania. Ludzie nie chcą przychodzić na zebrania, a my nikogo na siłę nie przyciągniemy. Próbowaliśmy zainteresować ludzi poprzez artykuły w prasie lokalnej, Na początku było pewne zainteresowanie. Niestety*

ludzie nie są aktywni, nie dzielą się swoją wiedzą i nie włączają się w planowanie zmian.
[wypowiedź geodety]

- *Gdyby przepływ informacji był dobry, to ludzie mogliby więcej skorzystać na scaleniach.*
- *To też trzeba zaznaczyć, że inicjatywa scalenkowa wyszła od mieszkańców, nastawienie było na Czubrowice i Raclawice, a Przegonia się sama zorganizowała – od spotkania do spotkania ludzie zbierali podpisy i tak się to rozwinęło.*
- *Ja myślę, że to tak chyba się dzieje, bo czasami jestem zapraszana na różne spotkania, mamy swoje prezentacje i opowiadamy jak my tu żyjemy, jak się wieś zmienia, jaki na te zmiany wpływ mieli mieszkańcy, jakie środki zewnętrzne pozyskaliśmy, czyli my na bieżąco takie rzeczy robimy. Przyjeżdżają do nas grupy studyjne, czyli dorosłe osoby, które chcą coś zmienić w swojej miejscowości, podpatrują jak to się u nas działa.*

Podsumowując, należy zauważyć, że w trakcie procesu scalenkowego jego uczestnicy poszerzają lub nabywają nową wiedzę o swojej wiosce. Poprzez poznawanie struktury działek, sieci dróg, i odkrywanie na nowo walorów przyrodniczych, kulturowych, a także lepsze wzajemne się poznanie, ich wiedza może być wartościowym źródłem informacji, które będą przydatne nie tylko w planowaniu procesu scalenkowego ale również w zarządzaniu gminą, czy wioską. To co ważne to fakt, że sami mieszkańcy są zainteresowani przekazywaniem tych informacji, chcą by z ich wiedzy skorzystali inni.

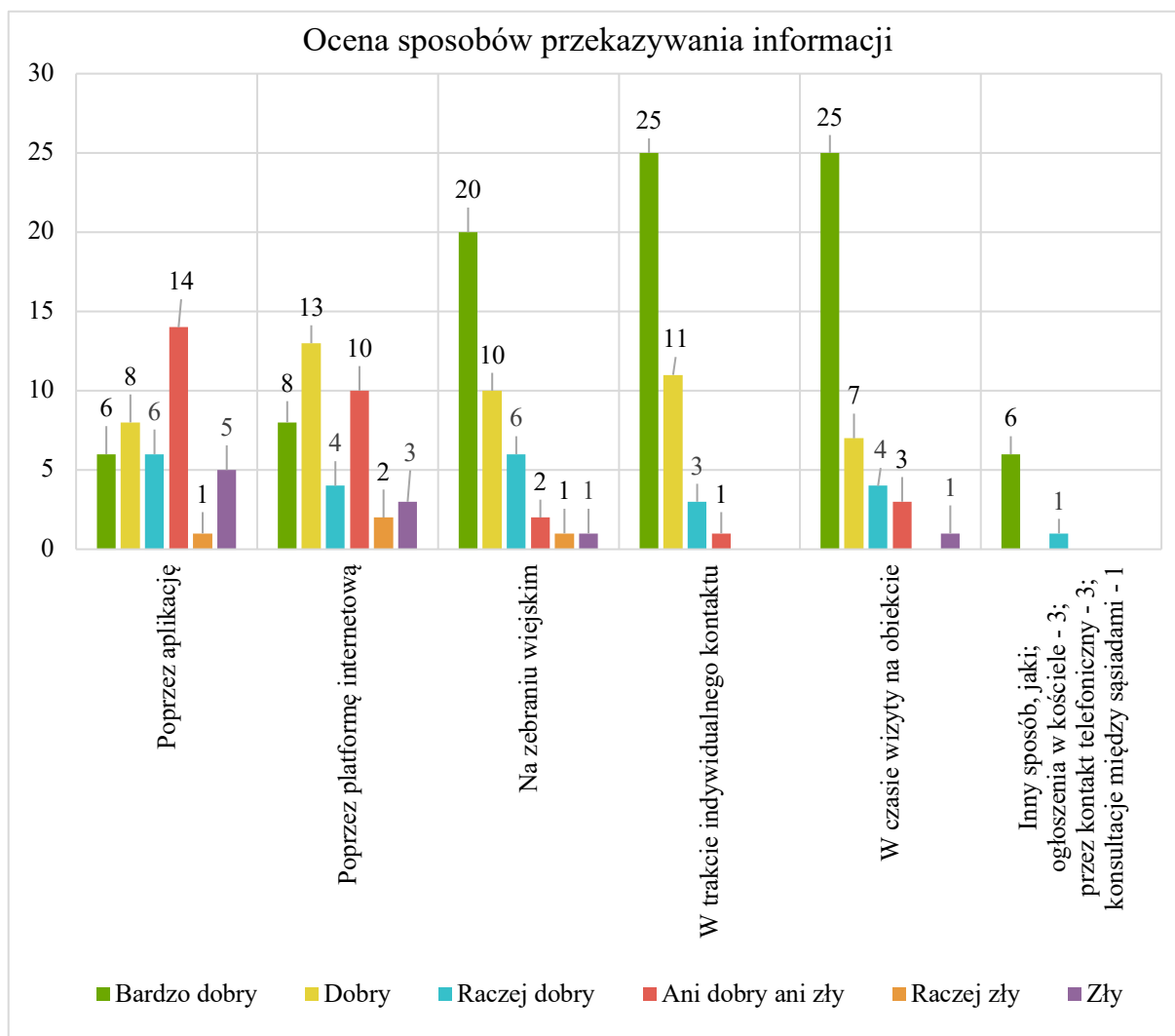
13. Ocena sposobów przekazywania informacji

Ocena sposobów przekazywania informacji została przeprowadzona w formie badania ankietowego polegającego na dokonaniu, przez respondentów Zogniskowanych Wywiadów Grupowych, oceny sposobów przekazywania informacji. Ocena wskazuje na te sposoby, które są preferowane przez uczestników scaleń.

W ocenie sposobów przekazywania informacji, chodzi o te informacje, które posiadają i gromadzą uczestnicy procesu scaleń o obszarze, objętym procesem scaleń, do przedstawicieli podmiotów realizujących te scalenia.

Ocena polegała na dokonaniu wyboru sposobów, spośród wymienionych w kafeterii zawartej w ankiecie oraz wskazania oceny, zgodnej z opinią oceniającego, spośród propozycji zamieszczonych w ankiecie.

Wszyscy uczestnicy ZWG dokonali oceny i zwrócili wypełnione ankiety. Wyniki ankiety przedstawia wykres 5.1.

Wykres 5.1. Ocena sposobów przekazywania informacji przez uczestników scaleń (opracowanie własne)

Spośród 40. uczestników ZWG po 25. wskazało na *wizytę na obiekcie* oraz *indywidualny kontakt* jako bardzo dobre sposoby przekazywania informacji, natomiast 7. uczestników *wizytę na obiekcie* oceniło jako dobry sposób, a 11. oceniło jako dobry sposób *indywidualny kontakt*. Oznacza to, że uczestnicy w swych ocenach preferują te dwa sposoby jako skuteczne w procesie przekazywania informacji przez mieszkańców do pracowników podmiotów realizujących scalenia i do władz lokalnych. Łącznie na *indywidualny kontakt*, jako bardzo dobry oraz dobry sposoby przekazywania informacji wskazało 36. uczestników, co stanowi 90% wszystkich respondentów. Łącznie na *wizytę na obiekcie*, jako bardzo dobry oraz dobry sposób przekazywania informacji wskazało 32. uczestników, co stanowi 80% wszystkich respondentów. Również *zebranie wiejskie* zostało wysoko ocenione jako skuteczny sposób przekazywania informacji. Łącznie 30. uczestników, co stanowi 75% wszystkich respondentów, wskazało na *zebranie wiejskie* jako bardzo dobry oraz dobry sposób przekazywania informacji. Należy zwrócić uwagę na fakt, że 7. uczestników wywiadów wskazało inne niż wymienione w kafeterii tabeli sposoby przekazywania informacji. Po 3. respondentów wskazało jako bardzo

dobry sposób *ogłoszenia w kościele* oraz *poprzez kontakt telefoniczny*, natomiast 1. respondent wskazał na *konsultacje między sąsiadami* jako raczej dobry sposób przekazywania informacji. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że takie sposoby jak *ogłoszenia w kościele* oraz *konsultacje między sąsiadami* raczej nie są skutecznymi sposobami przekazywania informacji przez mieszkańców do pracowników podmiotów realizujących scalenia i do władz lokalnych. Uczestnicy zgłaszający te sposoby nie zastanawiali się nad ich zastosowaniem w procesie przekazywania informacji, a jedynie chęcią podkreślenia, że komunikacja, w sensie ogólnym, w kościele i między sąsiadami jest skuteczna. Natomiast kontakt telefoniczny może być skutecznym sposobem przekazywania informacji.

Po zsumowaniu ocen pozytywnych, to jest: bardzo dobre, dobre oraz raczej dobre, wystawionych przez respondentów, sposobom przekazywania informacji, uzyskamy następujący ranking najwyżej ocenianych sposobów:

- na pierwszym miejscu jest – *indywidualny kontakt* z łącznym wynikiem 39. wskazań,
- na drugim miejscu ex aequo są – *wizyta na obiekcie* oraz *zebranie wiejskie* z łącznymi wynikami po 36. wskazań.

Najniżej w tym rankingu uplasowały się sposoby wykorzystujące techniki cyfrowe, to jest *poprzez aplikację* na urządzenia mobilne z łącznym wynikiem 20. wskazań oraz *poprzez platformę internetową* z łącznym wynikiem 25. wskazań.

Pełny rozkład ocen sposobów przekazywania informacji przedstawia wykres 5.1.

Tylko w przypadku jednego wywiadu, po złożeniu wypełnionych ankiet miała miejsce dyskusja, w której uczestnicy podkreślali, że preferują te sposoby, które oparte są na relacjach bezpośrednich, w tym zwracali uwagę na *zebranie wiejskie* jako najlepszy sposób przekazywania informacji. Ponadto należy odnotować dwie indywidualne wypowiedzi:

- *Mamy też jako uczestnicy scalenia grupę na Facebooku, no i tam też przekazujemy pewne informacje, nasze opinie.*
- *Nasza gmina ma, można tak powiedzieć, słabą tę stronę internetową, dlatego, chyba z niej nie korzystamy.*

Podsumowując, uczestnicy badania uznali, że najlepszymi sposobami przekazywania informacji przez mieszkańców do pracowników podmiotów realizujących scalenia i do władz lokalnych są: *indywidualny kontakt* oraz *wizyta na obiekcie*, a także *zebranie wiejskie*. To są te sposoby, w których istotną rolę odgrywają bezpośrednie relacje międzyludzkie. Należy zauważyć, że niskie oceny zostały wystawione sposobom wykorzystującym techniki cyfrowe.

14. Ocena sposobów upowszechniania wiedzy

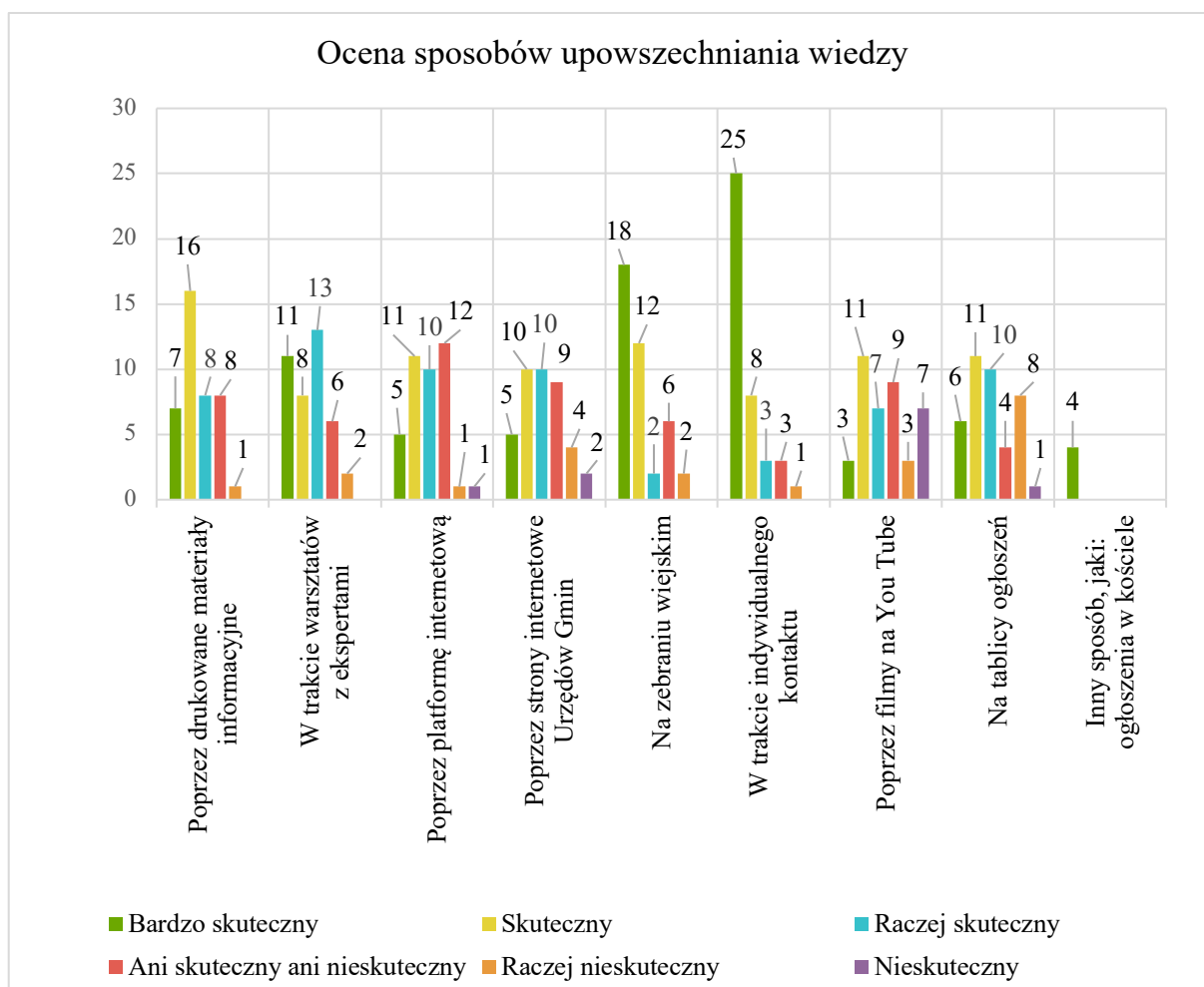
Ocena sposobów upowszechniania wiedzy została przeprowadzona w formie badania ankietowego polegającego na dokonaniu, przez respondentów Zogniskowanych Wywiadów

Grupowych, oceny sposobów upowszechniania wiedzy. Ocena wskazuje na te sposoby, które są preferowane przez uczestników scaleń.

W ocenie sposobów upowszechniania wiedzy, z zakresu wykorzystania przez mieszkańców obszarów wiejskich zasobów środowiska naturalnego oraz promocji wsi jako miejsca do życia i rozwoju zawodowego, chodzi o wiedzę przekazywaną uczestnikom scaleń przez ekspertów.

Ocena polegała na dokonaniu wyboru sposobów, spośród wymienionych w kafeterii zawartej w ankiecie oraz wskazania oceny, zgodnej z opinią oceniającego, spośród propozycji zamieszczonych w ankiecie

Wszyscy uczestnicy ZWG dokonali oceny i zwrócili wypełnione ankiety. Wyniki ankiety przedstawia wykres 5.2.

Wykres 5.2. Ocena sposobów upowszechniania wiedzy do zainteresowanych grup społecznych na obszarze scaleń (opracowanie własne)

Spółród 40. uczestników ZWG 25. wskazało na *indywidualny kontakt* natomiast 18. wskazało na *zebranie wiejskie* jako bardzo skuteczne sposoby upowszechniania wiedzy, natomiast 12. uczestników *zebranie wiejskie* oceniło jako skuteczny sposób, a 8. oceniło jako

skuteczny sposób *indywidualny kontakt*. Oznacza to, że uczestnicy w swych ocenach preferują te dwa sposoby jako skuteczne w procesie upowszechniania wiedzy z zakresu optymalizacji wykorzystania przez mieszkańców obszarów wiejskich zasobów środowiska naturalnego oraz promocji wsi jako miejsca do życia i rozwoju zawodowego, a także najlepsze sposoby dotarcia z tymi tematami do zainteresowanych grup społecznych na obszarze scaleń.

Łącznie na *indywidualny kontakt*, jako bardzo skuteczny oraz skuteczny sposób upowszechniania wiedzy wskazało 33. uczestników, co stanowi 82,5% wszystkich respondentów. Łącznie na *zebranie wiejskie*, jako bardzo skuteczny oraz skuteczny sposób upowszechniania wiedzy wskazało 30. uczestników, co stanowi 75% wszystkich respondentów. Należy zwrócić uwagę na fakt, że 4. uczestników wywiadów wskazało inne niż wymienione w kafeterii tabeli sposoby upowszechniania wiedzy, to jest *ogłoszenia w kościele*, oceniając ten sposób jako bardzo skuteczny. Można uznać, że taki sposób jak *ogłoszenia w kościele* może być skutecznym sposobem upowszechniania wiedzy.

Po zsumowaniu ocen pozytywnych, to jest: bardzo skuteczny, skuteczny oraz raczej skuteczny, wystawionych przez respondentów, sposobom upowszechniania wiedzy, uzyskamy następujący ranking najwyżej ocenianych sposobów:

- na pierwszym miejscu jest – *indywidualny kontakt* z łącznym wynikiem 36. wskazań,
- na drugim miejscu ex aequo są – *zebranie wiejskie* oraz *warsztaty z ekspertami* z łącznymi wynikami po 32. wskazania.

Należy jeszcze odnotować wysoką pozycję *drukowanych materiałów informacyjnych* jako sposobu upowszechniania wiedzy, który wskazało łącznie 31 respondentów.

Najniżej w tym rankingu uplasowały się sposoby wykorzystujące techniki cyfrowe, to jest *poprzez filmy na You Tube* z łącznym wynikiem 21. wskazań oraz *poprzez strony internetowe urzędów gmin* z łącznym wynikiem 25. wskazań, a także *poprzez platformę internetową* z łącznym wynikiem 26. wskazań. Warto również odnotować wynik jaki uzyskał w tej ocenie sposób polegający na wykorzystaniu *tablicy ogłoszeń*, to jest 27. wskazań

Pełny rozkład ocen sposobów upowszechniania wiedzy przedstawia wykres 5.2.

Tylko w przypadku jednego wywiadu, po złożeniu wypełnionych ankiet odbyła się krótka dyskusja, z której wynika, że również w przypadku upowszechniania wiedzy uczestnicy wywiadu preferują bezpośredni kontakt, w tym *zebranie wiejskie* uważają, że jest najlepszym sposobem do tego celu.

Podsumowując, uczestnicy badania uznali, że najlepszymi sposobami upowszechniania wiedzy wśród mieszkańców obszarów objętych scaleniami są: *indywidualny kontakt* oraz *zebranie wiejskie* oraz *warsztaty z ekspertami*, a także drukowane materiały informacyjne. To są głównie te sposoby, w których istotną rolę odgrywają bezpośrednie relacje międzyludzkie. Należy zauważyć, że niskie oceny zostały wystawione sposobom wykorzystującym techniki cyfrowe oraz zamieszczanie informacji na tablicy ogłoszeń.

CZĘŚĆ TRZECIA – zamykająca składała się z debaty obejmującej dwa zagadnienia, i dotyczyła sposobów komunikowania się lokalnych władz oraz podmiotów zaangażowanych w proces scalania, z lokalną społecznością aby uzyskać zrozumienie i poparcie dla tych działań. Dotyczyła również innych, niż już omawiane sposobów udziału lokalnej społeczności w kształtowaniu przestrzeni obszarów wiejskich uważanych przez uczestników ZWG za godne zastosowania.

Dyskusja w ramach trzeciej części miała miejsce jedynie w przypadku jednego ZWG, w pozostałych trzech przypadkach, ze względu na duże zainteresowanie uczestników tematami zawartymi w pierwszej i drugiej części został wyczerpany limit czasu przeznaczony na wywiady, i w związku z powyższym zrezygnowano z tej części wywiadów.

15. Sposób komunikowania się lokalnych władz i podmiotów zaangażowanych w proces scalania, z lokalną społecznością

Komunikowanie się władz lokalnych i podmiotów zaangażowanych w proces scalania uzależniony jest od aktywności lokalnych społeczności, zatem to władze lokalne powinny mieć rozeznanie co do skuteczności sposób komunikowania się z mieszkańcami. Mieszkańcy w zależności od wieku i posiadanych kompetencji, a także od regionu będą preferować określone techniki komunikacyjne. Młodzi będą preferować techniki wykorzystujące internet i urządzenia mobilne, starsi będą preferować informacje wydrukowane.

Zebranie wiejskie, mimo wysokich ocen jako skuteczne w upowszechnianiu wiedzy oraz bardzo dobry sposób przekazywania informacji, zdaniem uczestników ZWG nie zawsze spełnia swoje zadania bowiem mieszkańcy zazwyczaj nielicznie w nich uczestniczą. Dość powszechne jest przekonanie, że po to wybiera się sołtysa, aby reprezentował mieszkańców, zatem i w ich imieniu się wypowiadał.

Poniżej indywidualne wypowiedzi uczestników ZWG:

- *Władza powinna się tak kontaktować z lokalnymi społecznościami, jacy są tam mieszkańcy i jakie mieszkańcy preferują sposoby? Jak są młodzi – to należy wykorzystywać techniki informatyczne, a ja są starsi – to trzeba stosować tradycyjne techniki, na przykład informacja powinna być wydrukowana na papierze.*
- *Czyli ogólnie mówiąc, należy stosować sposoby skuteczne.*
- *U nas większość ludzi jest w starszym wieku, dlatego takie sposoby jak przez aplikacje, czy strony internetowe, nie bardzo są dostosowane do ich możliwości.*
- *Władza powinna mieć rozeznanie, co do swoich mieszkańców, i na przykład: młodzi może nie bardzo chętnie przyjdą na zebranie, bo wolą siedzieć z nosami w tych urządzeniach mobilnych, no to należy do nich docierać po prostu przez te urządzenia.*

- *To też sobie powiedzmy, że na 200. mieszkańców naszej wioski, na zebranie przychodzi 6. może 8. osób, i tak już jest od lat.*
- *Zwracam uwagę też na to, że tych 6. czy 8. osób, które przychodzą na zebranie, to ich poglądy są reprezentatywne, w zasadzie dla większości mieszkańców, czyli można by powiedzieć, że to, co oni mówią, to jak myślą to również tak myślą pozostali mieszkańcy, przynajmniej w większości.*
- *Jestem soltysem, to ludzie po to mnie wybrali, żebym w ich imieniu się wypowiadał, i są przekonani, że dobrze ich reprezentuje.*

Podsumowując, uczestnicy badania uznali, że lokalne władze i przedstawiciele podmiotów zaangażowanych w proces scalania powinni się komunikować z lokalnymi społecznościami poprzez wykorzystanie technik, jakie mieszkańcy wsi uważają za przyjazne i skuteczne. Władze powinny mieć rozeznanie w tym zakresie, po to by nie tylko skutecznie się komunikować z mieszkańcami ale by uzyskać zrozumienie i poparcie dla działań scaleniowych.

16. Inne, niż już omawiane sposoby udziału lokalnej społeczności w kształtowaniu przestrzeni obszarów wiejskich

Ostatni temat dotyczył innych – obok już omawianych – sposobów udziału lokalnej społeczności w kształtowaniu przestrzeni obszarów wiejskich godnych zastosowania – zdaniem uczestników wywiadu. Dyskusja nie przyniosła nowego spojrzenia na sposoby udziału lokalnej społeczności w kształtowaniu przestrzeni obszarów wiejskich. Poniżej indywidualne wypowiedzi uczestników ZWG:

- *W projekcie scaleniowym to są pieniądze, w zasadzie tylko na drogi, ale z innych mechanizmów wsparcia można uzyskać pieniądze na przykład na małą retencję.*
- *Dużo rzeczy można by zrobić, gdyby były na to pieniądze.*

Podsumowując, uczestnicy badania nie wskazali innych niż już omawiane, sposobów udziału lokalnej społeczności w kształtowaniu przestrzeni obszarów wiejskich, godnych zastosowania. Podkreślano, że wpływ lokalnej społeczności na kształtowanie przestrzeni wiejskiej byłby znaczny, gdyby na realizację zadań były większe środki finansowe.

6. WYNIKI Z WYKORZYSTANIA APLIKACJI LC-CAPP

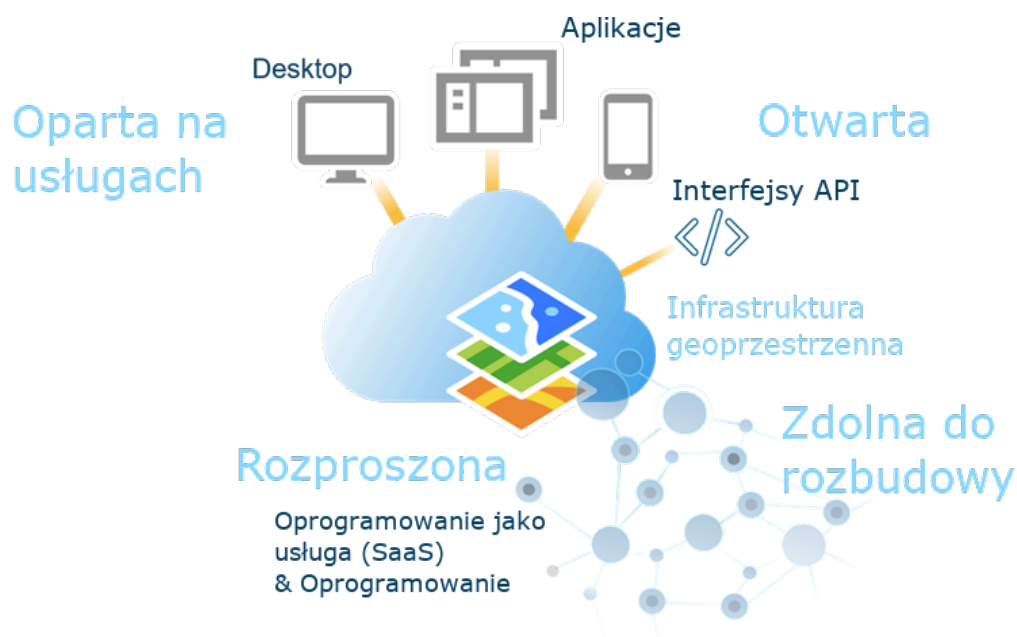
W ramach realizacji projektu wykorzystano nowe podejście do pozyskiwania wiedzy, rozpowszechniania informacji, wymiany myśli i poglądów między decydentami, ekspertami i mieszkańcami obszarów wiejskich – aplikację na urządzenia mobilne LC-CApp (ang. *Land Consolidation Crowdsourcing Application*) opartą na idei crowdsourcingu. Jest to narzędzie umożliwiające skuteczne dotarcie do zainteresowanych grup społecznych, wykorzystanie ich wiedzy na temat obszaru, pozyskanie ich opinii i pomysłów, a następnie zaangażowanie ich w realizację prac projektowych. Pozwala ono włączyć społeczności w decydowanie o tym, jakiego typu aspekty przestrzeni powinny być brane pod uwagę przy realizacji prac związanych z przekształcaniem przestrzeni obszarów wiejskich, a także pozyskać szczegółowe informacje o obszarze badań, nie występujące w istniejących bazach danych przestrzennych.

Ponadto, aplikacja umożliwia zbiorczą wizualizację wyników badań w formie mapy, która może stanowić warstwę tematyczną mającą zastosowanie przy tworzeniu: założeń do projektu scalenia gruntów i innych dokumentów mających wpływ na strukturę przestrzenną i funkcjonalną obszarów wiejskich, takich jak: strategia rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin wiejskich, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plany urządzeniowo-rolne. Wszystkie dokumenty strategiczne i planistyczne tworzone dla obszarów wiejskich powstają w formie cyfrowej z wykorzystaniem istniejących baz danych przestrzennych wdrażanych obecnie w Polsce w ramach Dyrektywy INSPIRE. Pozyskiwanie informacji w formie elektronicznej od społeczności lokalnej, pozwoli na bezpośrednie wykorzystanie tych danych w projektach związanych z rozwojem obszarów wiejskich, tworzonych obecnie i w przyszłości.

6.1 Technologia tworzenia aplikacji

Całość prac została wykonana na koncie oprogramowania ArcGIS Online Politechniki Warszawskiej (cipw.maps.arcgis.com). Oprogramowanie ArcGIS Online (rys. 6.1) stanowi kompletną platformę dla internetowego systemu GIS wykorzystywaną przez indywidualnych użytkowników, jak i całe instytucje do zarządzania informacją geograficzną oraz do jej użytkowania.

W celu utworzenia aplikacji do zbierania danych w terenie wykorzystano dwie aplikacje wchodzące w skład oprogramowania ArcGIS Survey123: aplikacja ArcGIS Survey 123 Connect, która służy do tworzenia ankiet oraz ankiet Survey 123, która służy do zbierania ankiet w terenie i działa w oparciu o przeglądarkę internetową.

Rys. 6.1. ArcGIS Online w ramach platformy ArcGIS (materiały szkoleniowe ArcGIS Online)

Ponadto do zbiorczego prezentowania danych zebranych w terenie wykorzystano jedną z technologii firmy Esri, wchodzącą w skład oprogramowania ArcGIS Online, czyli ArcGIS Dashboard jako aplikację prezentacyjną, wykorzystaną do wizualizacji wyników oraz statystyk.

6.2 Struktura aplikacji

1) Usługa obiektowa opublikowana z aplikacji desktop ArcGIS Pro

Struktura usługi została utworzona w pliku arkusza kalkulacyjnego aplikacji Excel pakietu Microsoft Office 365, w aplikacji Survey123 Connect. Składa się ona z dwóch warstw:

- a) **PW** – ta warstwa obiektowa zawiera informacje odnoszące się do osób ankietowanych i składa się ona z następujących pól (dane z aplikacji Survey123 Connect):

Typ pola	Nazwa pola	Alias pola
begin_group	Metryczka	<center>Metryczka</center>
select_one identyfikator	Identyfikator	Identyfikator
select_one woje	Województwo	Województwo
select_one powiat	Powiat	Powiat
select_one gmina	Gmina	Gmina
select_one plec	Plec	Płeć
select_one wiek	Wiek	Wiek
select_one wykształcenie	Wykształcenie	Wykształcenie
select_one zamieszkanie	Czas_zamieszkania	Jak długo zamieszkuje Pan/Pani daną gminę?

end group		
begin group	Dane_dzia_rol	<center>Informacje o działalności rol.</center>
select_one tak_nie	Dzialalnosc_rolnicza	Czy prowadzi Pan/Pani działalność rolniczą?
select_one tak_nie	Dziedziczenie	Czy Pańskie gospodarstwo w części lub w całości zostało odziedziczone
select_one wielkosc	Wielkosc_gosp	Wielkość gospodarstwa rolnego (w ha):
end group		

Brak konieczności pozyskania informacji o lokalizacji ankietowanego, wykluczył wprowadzenie atrybutu *geopoint*. To oznacza, że aplikacja będzie generowała je w lokalizacji domyślnej tj. na przecięciu południka z równoleżnikiem. Nie ma to wpływu na działanie samego systemu, gdyż te punkty nie stanowią żadnych danych wejściowych do jakiegokolwiek wizualizacji.

- b) **PW-Punkty** – niniejsza warstwa obiektowa zawiera informacje wprowadzane przez ankietowanych i dotyczy obiektów wskazanych przez twórców projektu (kategoria / obiekt). Struktura warstwy wygląda następująco (dane z aplikacji Survey123 Connect):

Typ pola	Nazwa pola	Alias pola
begin repeat	Punkty	<center>Wstaw punkty</center>
begin group	Poszczegolny_obiekt	Obiekt kategorii \${Kategoria}
select_one kategoria	Kategoria	Kategoria
select_one obiekty	Obiekty	Obiekty
text	Komentarz	Komentarz do obiektu
image	Zdjecie	Zdjecie
geopoint	Lokalizacja	Lokalizacja
end group		
end repeat		

Warstwa ta została utworzona za pomocą funkcji *repeat* (zawarta w składni *Begin repeat – end repeat*) w aplikacji Survey123 Connect. Umożliwia ona wygenerowanie nowej warstwy zrelacjonowanej do warstwy głównej (PW) za pomocą klucza (GlobalID, ParentGlobalID). Oprócz atrybutów opisowych zawiera ona możliwość dodawania załączników (*image*) oraz wprowadzania lokalizacji (*geopoint*).

- c) **adm** – usługa obiektowa z warstwami powiaty i województwa. Wykorzystana do prezentacji zasięgu mapy głównej w aplikacji Dashboard

2) Usługa wygenerowana za pomocą narzędzi ArcGIS Online

Ankiety - Za pomocą narzędzia *Połącz obiekty* została wygenerowana nowa usługa, która jest dynamicznym widokiem połączenia warstw opublikowanych z aplikacji ArcGIS Pro. Zabieg ten był niezbędny, gdyż statystyki w aplikacji ArcGIS Dashboard miały dotyczyć zarówno obiektów wprowadzonych przez ankietowanych (PW-Punkty), jak i ich samych (PW). Warstwa

ta umożliwia dynamiczne generowanie tych informacji i nie wymaga ponownego wprowadzania danych osobowych ankietowanych.

Mechanizm tworzenia warstwy:

Rys. 6.2. Mechanizm tworzenia warstw w aplikacji ArcGIS Online (zrzuty z ekranu prezentujące działanie mechanizmu w aplikacji ArcGIS Online)

3) Aplikacje typu Web Map

Aplikacja PW – zawierająca warstwy PW, PW-Punkty, Ankiety. Ta ostatnia jest warstwą widoczną, wykorzystywaną jako wkład do aplikacji prezentacyjnej ArcGIS Dashboard.

Aplikacja Administracja – zawiera warstwy podziału administracyjnego kraju: powiaty, województwa.

4) Aplikacja Dashboard

Aplikacja ArcGIS Dashboard umożliwia użytkownikom przekazywanie informacji poprzez prezentację analiz opartych na lokalizacji podanych w formie intuicyjnych i interaktywnych wizualizacji danych na jednym ekranie. Każda instytucja korzystająca z platformy ArcGIS Online może skorzystać z aplikacji ArcGIS Dashboard, aby wspomóc proces podejmowania decyzji, wizualizacji trendów, monitorowania stanu obiektów / zdarzeń w czasie rzeczywistym oraz informowania społeczności. Aplikację Dashboard można dostosować do swoich

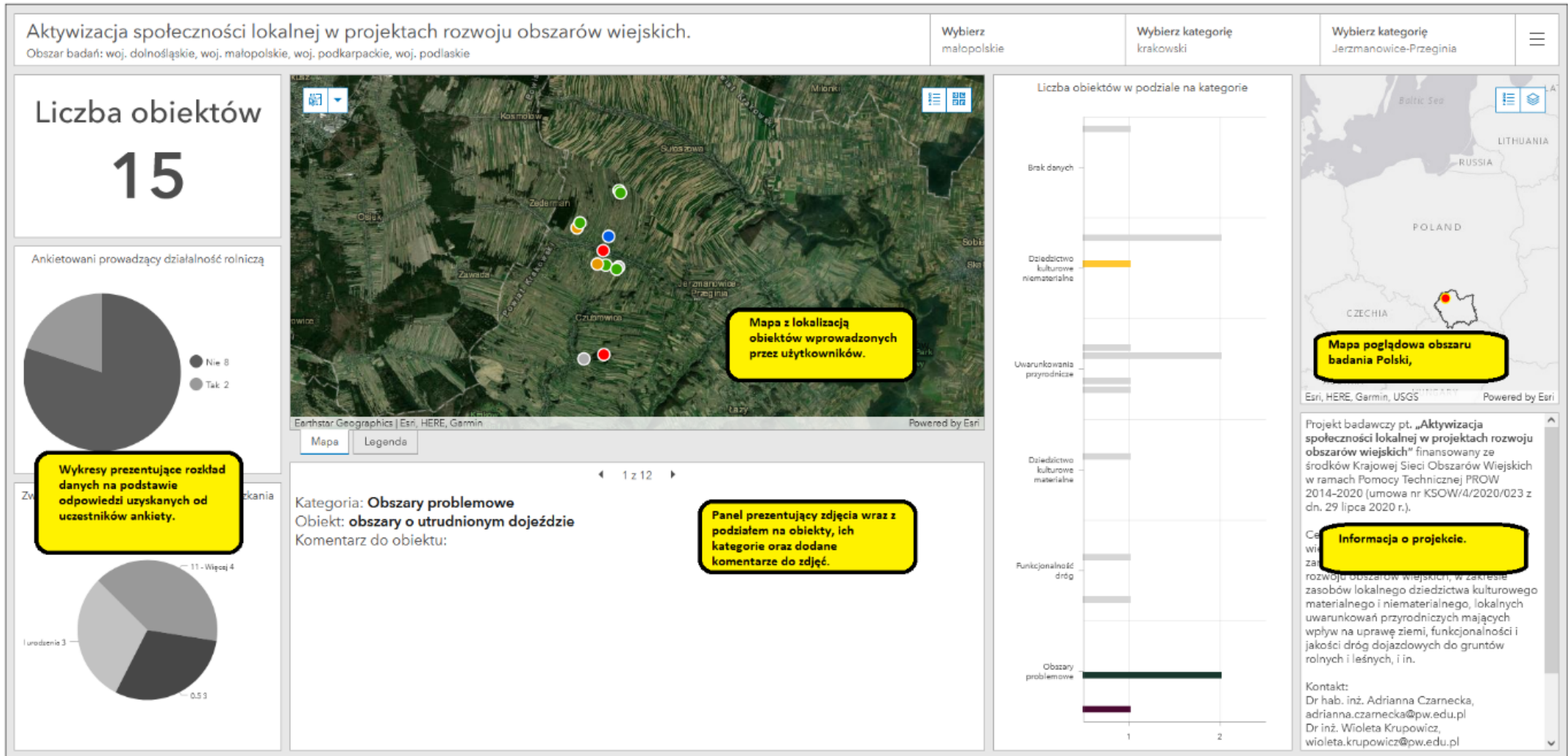
odbiorców, dając im możliwość podziału danych w celu uzyskania potrzebnych odpowiedzi. Kokpity powstałe na bazie aplikacji Dashboard to podstawowe produkty informacyjne, takie jak mapy i aplikacje, stanowiące kluczowy element infrastruktury geoprzestrzennej.

Link do aplikacji Dashboard:

<https://cipw.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/1f698ac36d0b4077820e8ec49aa6d05c>

Aplikacja prezentuje następujące parametry:

- mapę z wprowadzonymi punktami przez ankietowanych,
- mapę z zasięgiem kraju,
- zdjęcia/załączniki dodane do punktów,
- statystykę oraz charakterystykę opisową,
- umożliwia wykonanie filtru do konkretnego: województwa, powiatu, gminy.

Rys. 6.3. Widok okna głównej aplikacji Dashboard (zrzut z ekranu prezentujący widok okna aplikacji Dashboard)

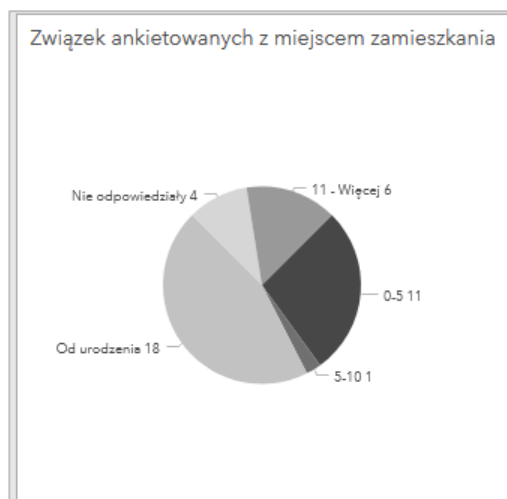
Poniżej szczegółowo opisano elementy prezentowane w aplikacji Dashboard:

Okno pokazuje całkowitą liczbę obiektów wprowadzonych przez uczestników ankiety.

Okno pokazuje diagram kołowy prezentujący dane wprowadzone przez uczestników ankiety dotyczące prowadzonej przez nich działalności rolniczej.

Okno prezentujące diagram kołowy z odpowiedziami jakich udzielili ankietowani w pytaniu o ich związek z miejscem zamieszkania.

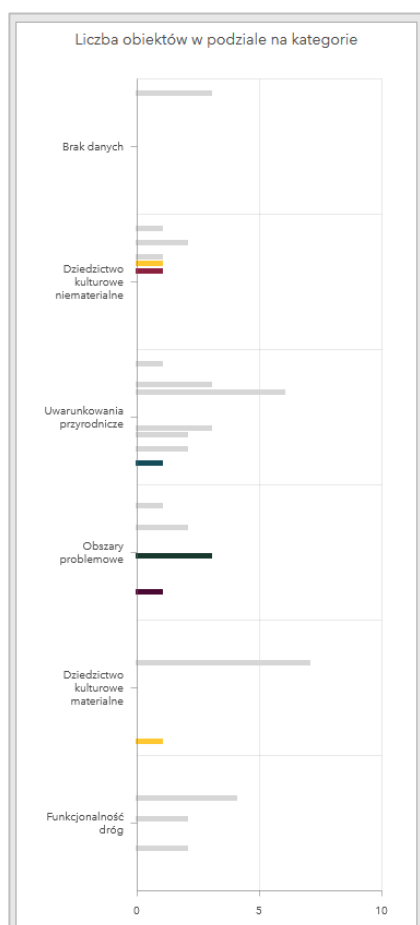
◀ 1 z 4 ▶

Kategoria: **Uwarunkowania przyrodnicze**
 Obiekt: **inne ...**
 Komentarz do obiektu: **Trasa kilku gniazd bocianich**

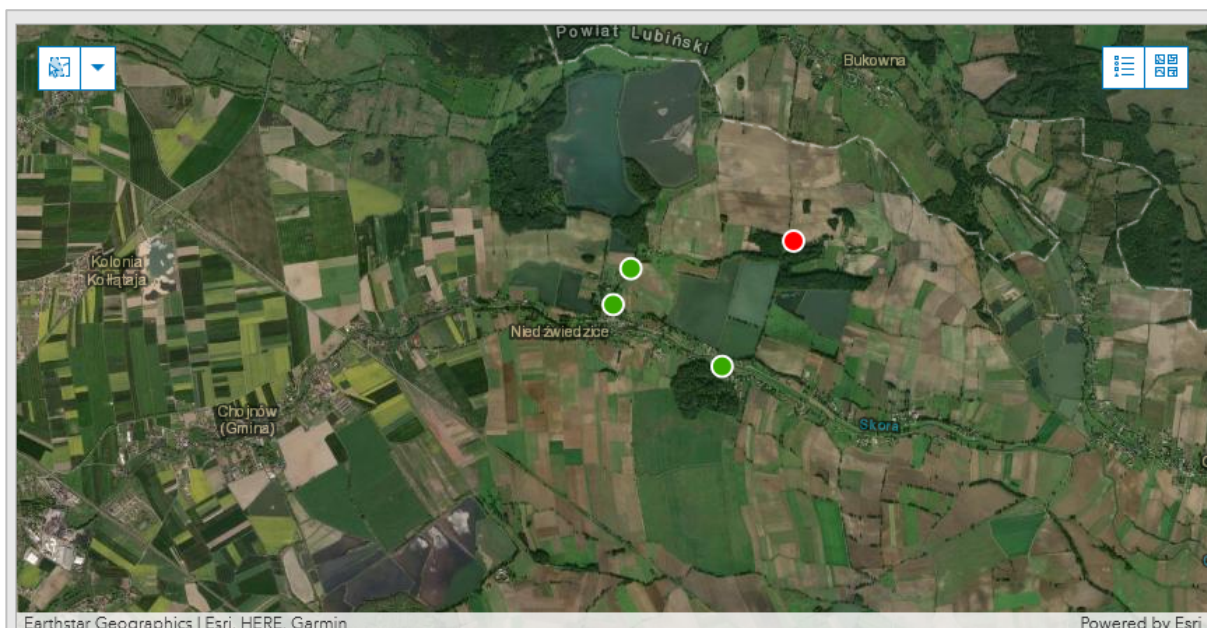

IMG_20210707_101020.jpg

Okno prezentujące obiekty wprowadzone w ankietach przez uczestników badania. Sposób prezentacji jest powiązany z widokiem obiektów w oknie mapy. Zmiana widoku mapy powoduje również zmianę w prezentowanej liczbie obiektów. Razem z obiektami jest dostępny komentarz, jeżeli został zamieszczony przez uczestników ankiety oraz dokumentacja fotograficzna.

Okno prezentuje wykres słupkowy poziomy z danymi o obiektach wprowadzonych przez uczestników ankiety w podziale na kategorie.

Okno mapy prezentujące wybrane obiekty znajdujące się w ramce danych.

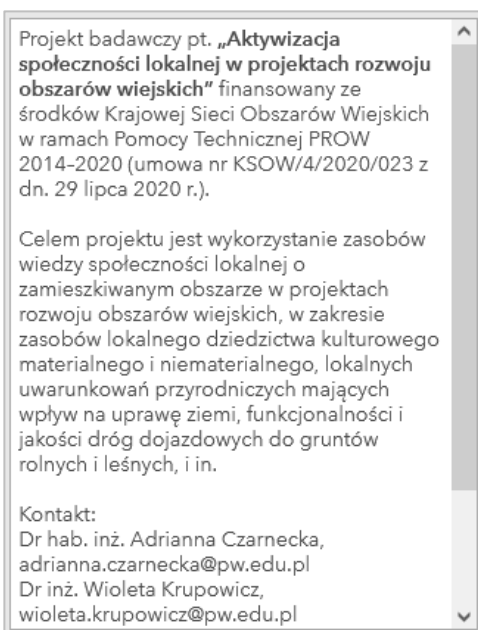

Narzędzia *Selekcji* służące do selekcji obiektów w oknie mapy.

Legenda oraz *Galeria map bazowych*. *Legenda* aktywuje narzędzie legendy w oknie aplikacji, natomiast *Galeria map* zawiera różne typy map bazowych, które można ustawić w aplikacji *Dashboard*, m.in.:

- zobrazowania
- hybrydowa mapa zobrazowań
- ulice
- topograficzna
- ulice (nocą)
- teren z etykietami
- mapa w odcieniach szarości
- ciemne, szare płótno
- oceany
- mapa w stylu national geographic
- openstreetmap
- oraz inne kompozycje map bazowych

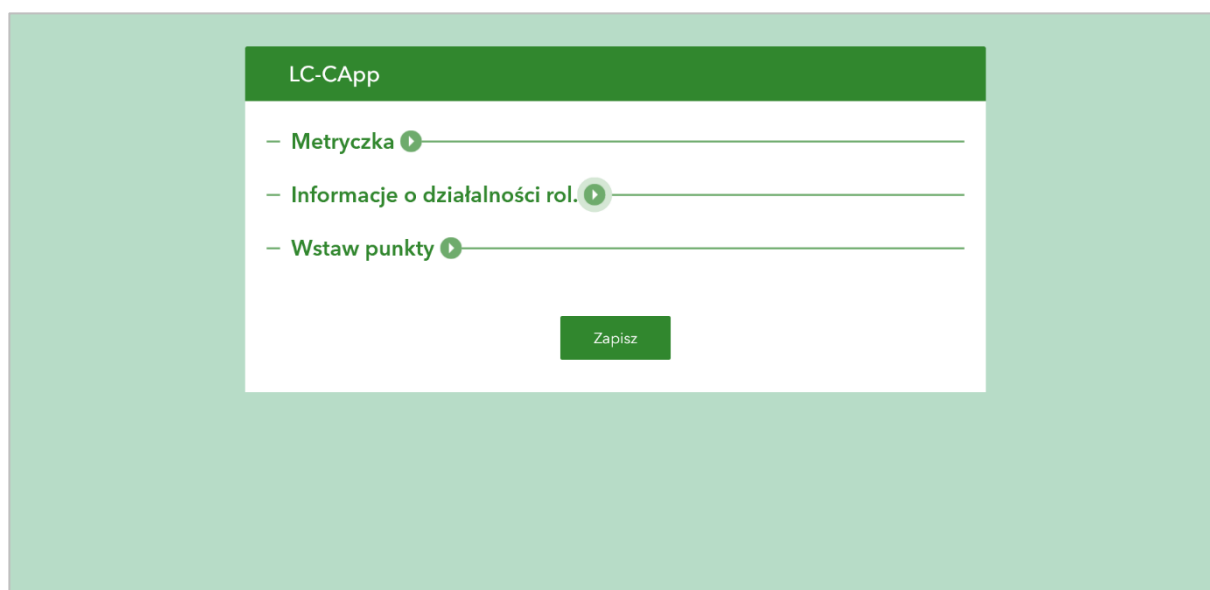

Okno zawierające informacje o projekcie w ramach, którego testowana była aplikacja LC-CApp.

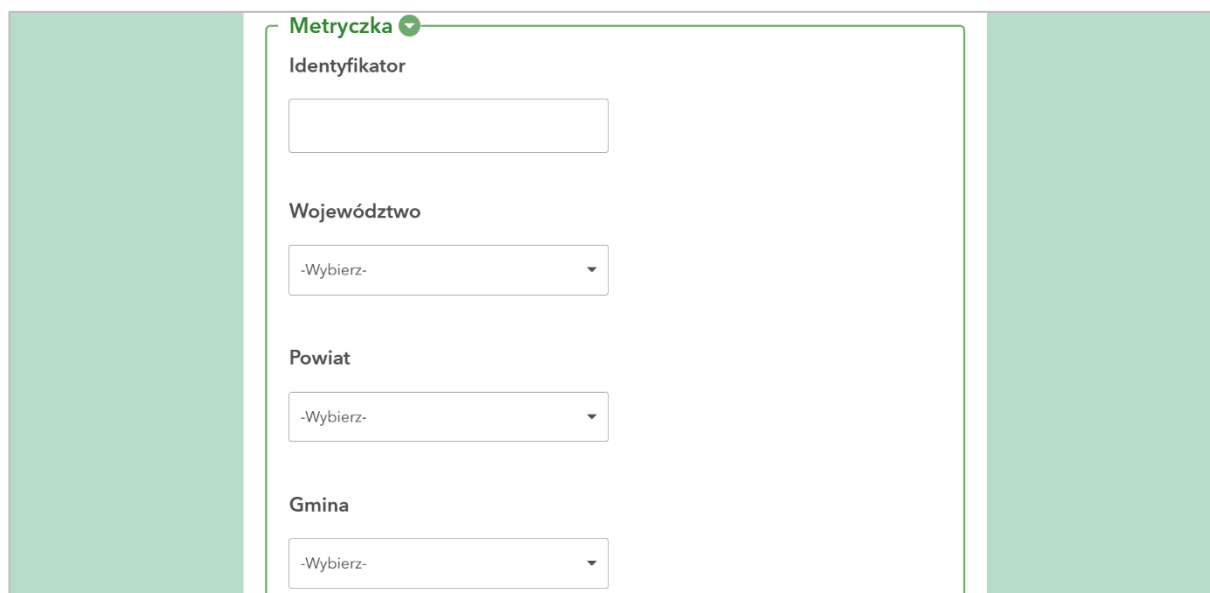
5) Aplikacja ankieta Survey 123

Ankieta jest dostępna online w Internecie z poziomu dowolnej przeglądarki internetowej. Dostęp do ankiety wymaga podania w pasku przeglądarki odpowiedniego adresu URL - <https://survey123.arcgis.com/share/5b00bafdb721487fab0d2261610d82f3?portalUrl=https://CIPW.maps.arcgis.com>

Po wpisaniu adresu pokaże się strona z ankietą. Sama ankieta składa się z trzech podstawowych działów: metryczka, informacje o działalności rolniczej oraz obszar służący do wstawiania obiektów punktowych na mapie.

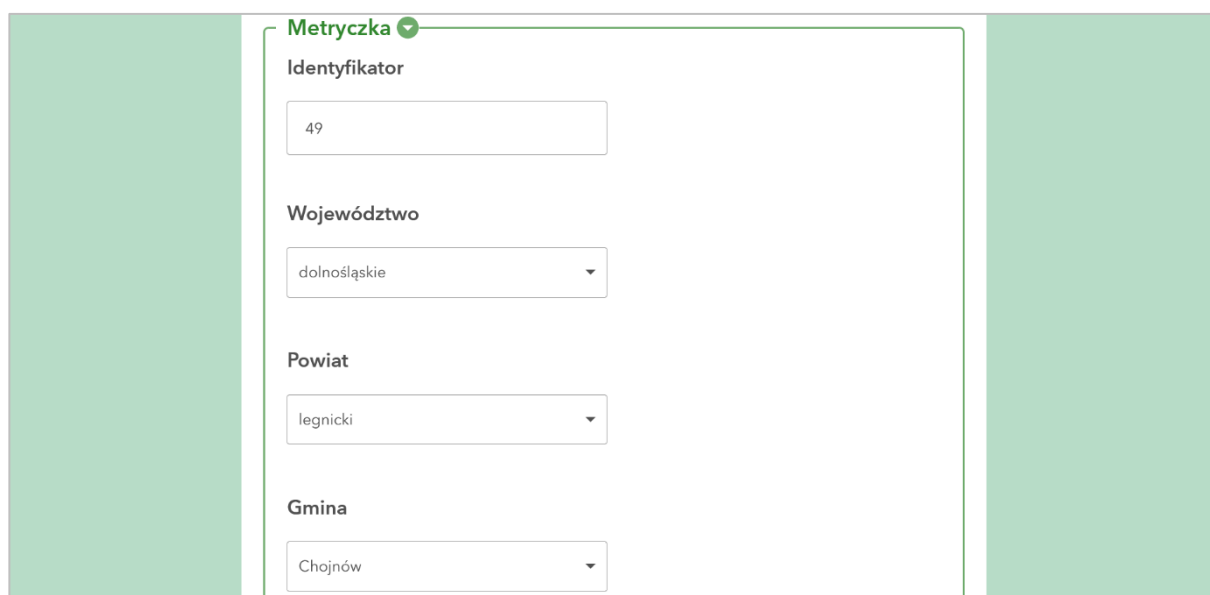

Pracę z ankietą należy rozpocząć od Metryczki, w której uczestnicy ankiety wpisują swoje dane identyfikacyjne. W polu identyfikator uczestnicy ankiety wpisują swój indywidualny numer ID nadany im przez administratora ankiety. Służy on do weryfikacji wprowadzonych danych w całej ankiecie. Pola: województwo, powiat oraz gminy są polami słownikowymi, dzięki czemu osoba ankietowana musi wybrać odpowiednie wartości z tych pól, adekwatne do jej miejsca zamieszkania, zamiast wpisywania danych odręcznie.

The screenshot shows a form titled "Metryczka" with a green checkmark icon. It contains four input fields: "Identyfikator" (a text box), "Województwo" (a dropdown menu with "-Wybierz-"), "Powiat" (a dropdown menu with "-Wybierz-"), and "Gmina" (a dropdown menu with "-Wybierz-").

Poniżej podany jest przykład opisujący sposób wyboru odpowiednich danych. W prezentowanym poniżej przypadku osoba ankietowana jest mieszkańcem gminy Chojnów w powiecie legnickim zlokalizowanym w województwie dolnośląskim.

The screenshot shows the same "Metryczka" form, but with the following values entered: "Identyfikator" contains "49", "Województwo" is set to "dolnośląskie", "Powiat" is set to "legnicki", and "Gmina" is set to "Chojnów".

W następnym kroku uczestnicy powinni wybrać i zaznaczyć odpowiednią wartość do pytania o płeć, wiek oraz wykształcenie. Pola to są polami typu „checkbox”, dzięki czemu wystarczy jedynie zaznaczyć właściwą odpowiedź na kolejne pytania.

	<p>Płeć</p> <p>☐ kobieta ☐ mężczyzna ☐ odmawiam odpowiedzi</p> <p>Wiek</p> <p>☐ 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54</p> <p>☐ 55-64 ☐ 65-więcej</p> <p>Wykształcenie</p> <p>☐ podstawowe ☐ średnie ☐ wyższe ☐ inne</p>	
--	---	--

Ostatnie pytanie z tego działu dotyczy okresu zamieszkania uczestnika ankiety w danej gminie, którą podał na wstępie wypełniania ankiety. Również to pole jest polem typu „checkbox”, przez co udzielenie odpowiedzi na postawione pytanie, sprowadza się jedynie do zaznaczenia właściwej opcji.

	<p>Wiek</p> <p>☐ 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54</p> <p>☐ 55-64 ☐ 65-więcej</p> <p>Wykształcenie</p> <p>☐ podstawowe ☐ średnie ☐ wyższe ☐ inne</p> <p>Jak długo zamieszkuje Pan/Pani daną gminę? Wartości w latach</p> <p>☐ 0-5 ☐ 5-10 ☐ 11 - więcej ☐ od urodzenia</p>	
--	--	--

Na tym etapie kończy się praca z działem „Metryczka”. Uczestnicy ankiety powinni przejść dalej i udzielić informacji na pytanie dotyczące prowadzonej działalności rolniczej. To pytanie warunkuje kolejne kroki w ankiecie. Udzielenie odpowiedzi *Nie* powoduje, że uczestnicy mogą przejść do ostatniej części ankiety – „Wstaw punkty”. Zaznaczenie odpowiedzi twierdzącej – *Tak* automatycznie uruchamia dalszą część ankiety dotyczącą prowadzenia działalności rolniczej przez uczestników ankiety.

Informacje o działalności rol.

Czy prowadzi Pan/Pani działalność rolniczą?

Tak Nie

Ankieta zawiera pytania o dziedziczenie gospodarstwa oraz jego wielkość. W tych przypadkach uczestnicy również muszą jedynie wskazać prawidłowe odpowiedzi z dostępnych opcji bez konieczności wpisywania dodatkowych informacji.

Informacje o działalności rol.

Czy prowadzi Pan/Pani działalność rolniczą?

Tak Nie

Czy Pańskie gospodarstwo w części lub w całości zostało odziedziczone

Tak

Nie

Wielkość gospodarstwa rolnego (w ha):

Poniżej 1

1-1,99

2-4,99

5-9,99

10-14,99

15-19,99

20-49,99

50 i więcej

Ostatnia część ankiety „Wstaw punkty” pozwala uczestnikom ankiety na wskazanie i wstawienie w oknie mapy wybranego obiektu z dostępnych propozycji kategorii. Wybór każdej kategorii z osobna warunkuje pojawienie się dodatkowego okna z przypisanymi do niej obiektami. Dla każdej kategorii została przygotowana osobna lista z właściwymi obiektami. Na tym etapie uczestnicy ankiety powinni wybrać kategorię oraz obiekt, o którym mają wiedzę, że znajduje się na obszarze zamieszkałej przez nich miejscowości / gminy.

Wstaw punkty ▾

1

Obiekt kategorii ▾

Kategoria

- Uwarunkowania przyrodnicze
- Funkcjonalność dróg
- Obszary problemowe
- Dziedzictwo kulturowe materialne
- Dziedzictwo kulturowe niematerialne

Poniżej przedstawiono listę obiektów dla każdej z 5 wymienionych kategorii.

1. „Uwarunkowania przyrodnicze”

Obiekty

Wartości zależne od kategorii

- obszary sukcesji leśnej
- tereny podmokłe
- tereny leśne zacierające część upraw
- skarpy
- wysokie miedze
- zadrzewienia liniowe zacierające część upraw
- pojedyncze drzewa
- glazy i ostańce skalne
- inne ...

2. „Funkcjonalność dróg”

Obiekty	
Wartości zależne od kategorii	
☐	zadrzewienia powodujące brak widoczności na drodze
☐	podmokłe drogi
☐	drogi gruntowe często użytkowane
☐	drogi nieużytkowane
☐	okazjonalne przejazdy przez grunty sąsiednie
☐	zamulone rowy przydrożne
☐	drogi w wąwozach
☐	miejsca uszkodzeń nawierzchni
☐	stromie zjazdy
☐	inne ...

3. „Obszary problemowe”

Obiekty	
Wartości zależne od kategorii	
☐	obszary o nieurodzajnych glebach
☐	ugory i odłogi
☐	obszary o utrudnionym dojeździe
☐	obszary zagrożone erozją
☐	obszary zagrożone stepowaniem
☐	obszary zagrożone podtopieniami
☐	stoki o niekorzystnej ekspozycji
☐	stoki o dużym nachyleniu terenu
☐	„dziłkie” wystypiska śmieci
☐	miejsca nielegalnej eksploatacji kopalni
☐	inne ...

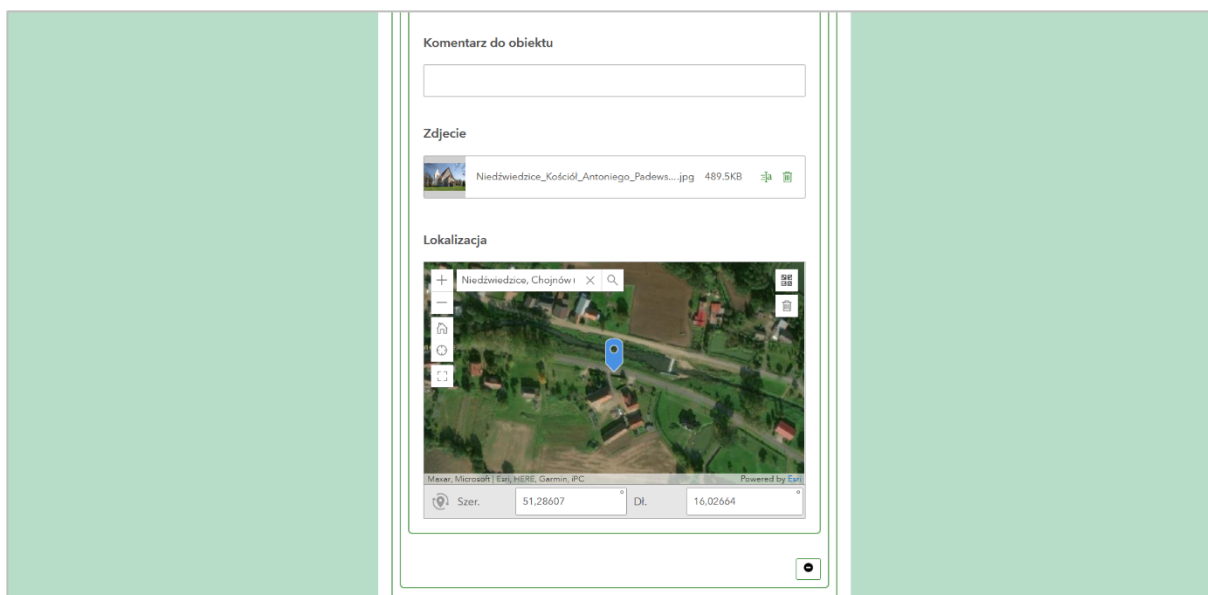
4. „Dziedzictwo kulturowe materialne

Obiekty	
Wartości zależne od kategorii	
☐	teren podmokły, na którym moczyło się len
☐	historyczny układ działek
☐	historyczne układy funkcjonalno-przestrzenne
☐	historyczne drogi
☐	święte źródelka
☐	lokalne punkty orientacji wizualnej
☐	zapomniane mogiły i cmentarze
☐	inne ...

5. „Dziedzictwo kulturowe niematerialne”

Obiekty	
Wartości zależne od kategorii	
☐	miejsca związane z lokalnymi legendami
☐	drogi krzyżowe
☐	miejsca magiczne
☐	miejsca pamięci
☐	miejsca lokalizacji dawnego młyna, wiatraku, itd.
☐	inne ...

Po wyborze obiektu, w polu „Komentarz do obiektu” uczestnicy ankiety mają możliwość dopisania swoich treści do wybranego wcześniej obiektu. Funkcjonalność „Zdjęcie” pozwala na zrobienie zdjęcia w momencie, kiedy uczestnicy ankiety wprowadzają dane w terenie na urządzeniach mobilnych lub pracując z ankietą na komputerze przenośnym lub stacjonarnym wyposażonym w kamerę. Opcja „Wybierz plik image” pozwala na wybranie zapisanego wcześniej zdjęcia w pamięci wewnętrznej komputera lub urządzenia mobilnego.

Obszar „Lokalizacja” pozwala na wprowadzenie lokalizacji geograficznej wprowadzonego wcześniej obiektu.

Narzędzie *Wyszukaj* pozwala na wyszukiwanie lokalizacji obiektów po wpisanie danych adresowych.

Narzędzie *Powiększ* służy do przybliżania widoku mapy.

Narzędzie *Pomniejsz* służy do oddalania widoku mapy.

Narzędzie *Domyślny widok mapy* przeskalowuje widok mapy do domyślnych ustawień w ankiecie.

Narzędzie *Znajdź moją lokalizację* służy do określania lokalizacji na urządzeniach wyposażonych w moduł GPS lub wykorzystujących funkcje lokalizacji. Pomocne przy wprowadzaniu lokalizacji obiektów w terenie.

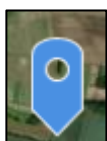
Narzędzie *Duża mapa* powiększa okno mapy do rozmiarów ekranu urządzenia.

Narzędzie *Galeria Map* pozwala na zmianę podkładu mapy. Domyślnie jest ustawiona ortofotomapa z etykietami. Po zwiększeniu skali mapy pojawia się serwis WMS z geoportalu z danymi ewidencyjnymi.

Narzędzie *Usuń* pozwala na usunięcie kursora lokalizacji z widoku mapy i wstawienie nowego w wybrane miejsce za pomocą kursora myszy lub palca /rysika na urządzeniu mobilnym.

Kursor *lokalizacji* określa położenie urządzenia GPS w terenie. Podczas pracy w terenie z ankietą może określać miejsce lokalizacji obiektu. Kursor można przesuwać w inne miejsce podczas pracy na urządzeniu mobilnym oraz klikając prawym przyciskiem myszy w inne miejsce wprowadzając dane na urządzeniu wyposażonym w myszkę lub touchpad.

Po wprowadzeniu zdjęcia do aplikacji:

Przycisk *Usuń* pozwala na usunięcie dodanego zdjęcia

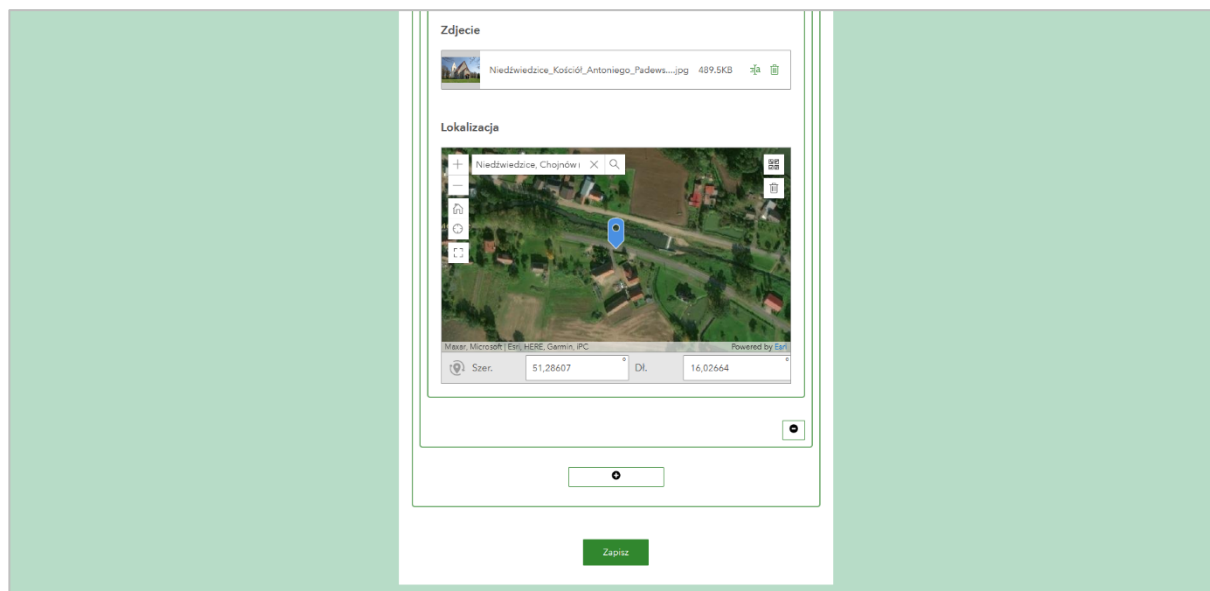
Przycisk *Zmień nazwę* pozwala na edycję / zmianę nazwy dodanego pliku

Po wprowadzeniu lokalizacji obiektu na mapie oraz dodaniu dokumentacji fotograficznej można sfinalizować prace z ankietą klikając w zielony przycisk *Zapisz*. Natomiast jeżeli uczestnicy ankiety chcieliby wprowadzić jednocześnie więcej punktów mogą skorzystać z tej możliwości i wybrać przycisk znajdujący się na dole ankiety pod oknem mapy:

Zabieg ten spowoduje ponowne otwarcie kolejnej sekcji z kategorią obiektu oraz obiektem, w której można wprowadzić kolejny obiekt. Powtórzenie powyżej opisanych kroków pozwoli na dodanie kolejnego obiektu w ankiecie. Dzięki temu można wprowadzać jednocześnie większą liczbę obiektów.

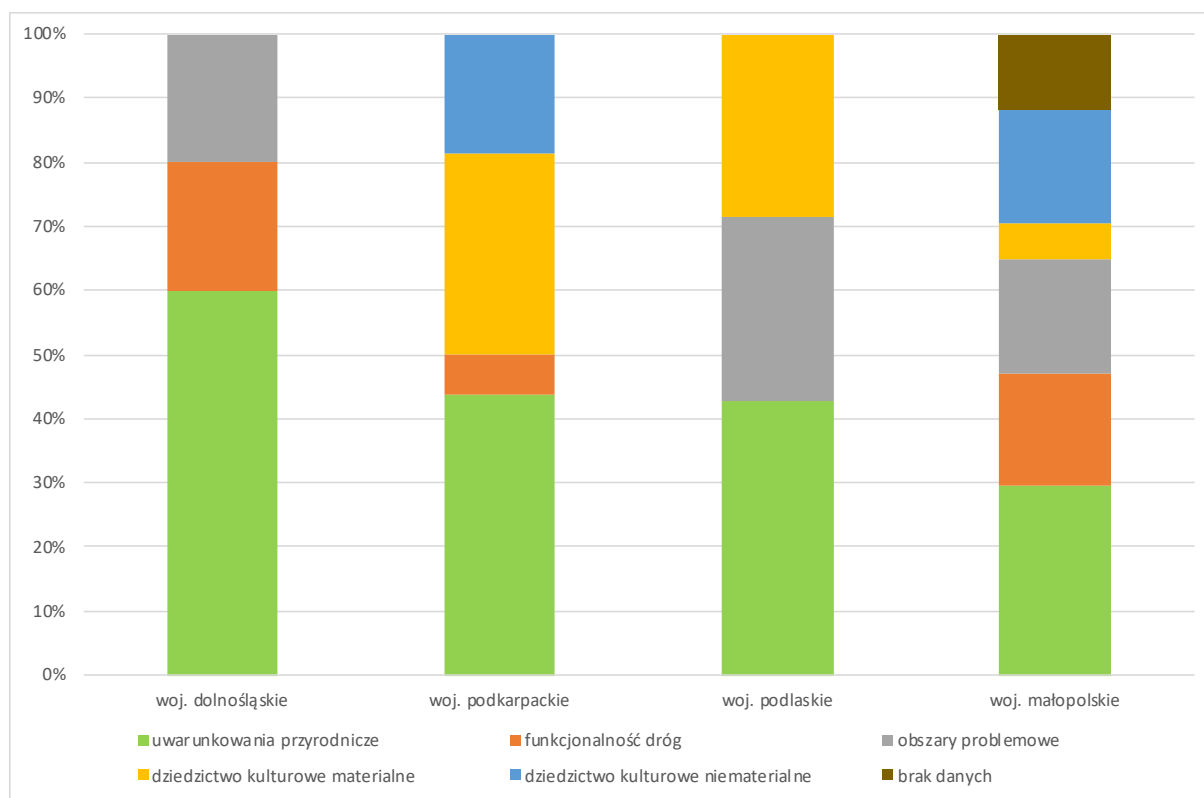
Po wprowadzeniu obiektów należy kliknąć w przycisk *Zapisz* i zakończyć pracę z ankietą. W zależności od liczby wprowadzonych obiektów, materiałów zdjęciowych oraz jakości połączenia internetowego, zapisanie ankiety i przesłanie danych na serwer może zająć od kilku do kilkudziesięciu sekund.

6.3 Testowanie aplikacji w terenie

Prezentacja i testowanie aplikacji w terenie odbyła się w ramach warsztatów i składała się z trzech etapów: wprowadzenia, testu praktycznego i informacji zwrotnej. Na etapie wprowadzenia, wyjaśniono cele testu, przedstawiono interfejs oraz funkcjonalność aplikacji. W drugim etapie, uczestnicy zostali poproszeni o wprowadzenie na mapę cyfrową szczegółowych informacji o obszarze mających istotne znaczenie dla przyszłych prac projektowych. Użytkownicy mogli korzystać z aplikacji w terenie tak długo, jak tego potrzebowali. Na koniec zebrano ustne opinie uczestników warsztatów na temat ewentualnych trudności w użytkowaniu, funkcjonalności i przydatności aplikacji dla prac projektowych. Pytania kierowane do uczestników warsztatów dotyczyły również potencjalnych przyszłych ulepszeń.

Łącznie uczestnicy warsztatów wprowadzili do aplikacji 45 obiektów z zakresu uwarunkowań przyrodniczych, funkcjonalności dróg, obszarów problemowych, dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz 5 obiektów niesklasyfikowanych. Pełen rozkład wprowadzonych informacji przedstawia wykres 6.1.

	Uwarunkowania przyrodnicze	Funkcjonalność dróg	Obszary problemowe	Dziedzictwo kulturowe materialne	Dziedzictwo kulturowe niematerialne	Brak danych	Łącznie
Woj. dolnośląskie	3	1	1	-	-	-	5
Woj. podkarpackie	7	1	-	5	3	-	16
Woj. podlaskie	3	-	2	2	-	-	7
Woj. małopolskie	5	3	3	1	3	2	17
Łącznie	18	5	6	8	6	2	45

Wykres 6.1. Wyniki testowania aplikacji LC-CApp (opracowanie własne)

Mieszkańcy obszarów testowych byli zainteresowani przekazywaniem informacji o przestrzeni zamieszkania za pomocą mobilnej aplikacji LC-CApp. Dyskusja z uczestnikami warsztatów wykazała, że aplikacja była postrzegana jako posiadająca duży potencjał, a informacje uzyskane za jej pośrednictwem były interesujące i istotne dla rozwoju wsi. Korzystając z aplikacji, uczestnicy mogli uzupełnić bazę danych o ważne elementy przestrzeni ich zamieszkania, które nie zostały jeszcze zinwentaryzowane. Każda z miejscowości, w której realizowano warsztaty, objęta była postępowaniem scaleniowym i charakteryzowała się

odmiennymi uwarunkowaniami lokalnymi oraz problemami, co pozwoliło pozyskać ciekawe informacje, które będą mogły być wykorzystane w pracach projektowych:

- W obszarze tematycznym „obszary problemowe” uczestnicy warsztatów wskazali na problem m.in. występowania „dzikich” wysypisk śmieci (w odniesieniu do wsi Niedźwiedzice i Przegonia), obszarów sukcesji leśnej (w odniesieniu do wsi Przegonia) oraz tamy stworzonej przez bobry, przez którą następuje piętrzenie wody i zalanie gruntów rolnych (w odniesieniu do wsi Szpakowo). Obecność „dzikich” wysypisk śmieci, sukcesji leśnej oraz terenów podmokłych jest istotna z punktu widzenia szacunku porównawczego gruntów, który jest istotnym elementem każdego procesu scalania gruntów. Obiekty te stanowią przeszkodę w ekonomicznie uzasadnionym użytkowaniu gruntów rolnych, gdyż obniżają ich wartość produkcyjną. Jednocześnie zidentyfikowane w ten sposób obiekty problemowe są ważne ze względu na pełnioną funkcję środowiskową na badanych obszarach. Obiekty te, które nie są zarejestrowane w istniejących bazach danych przestrzennych, mogły zostać zidentyfikowane jedynie za pomocą LC-CApp. Ich identyfikacja na tak wczesnym etapie procesu scalania gruntów pozwala planistom na lepsze określenie przyszłej funkcji tych obszarów przy sporządzaniu planu projektu scalenia gruntów oraz zaplanowanie prac rekultywacyjnych.
- Innym przykładem są zidentyfikowane przez uczestników warsztatów problemy z funkcjonalnością lokalnych dróg wiejskich, np. strome zjazdy we wsi Przegonia. Drugim przykładem w tym obszarze tematycznym są drogi o uszkodzonej nawierzchni czy brak dojazdu do działek rolnych. Generalnie dojazd do gruntów rolnych drogą gruntową z wysokim uskokiem, przy braku drogi o twardej nawierzchni, może powodować utrudnienia. Badania takie, zakładające aktywny udział społeczności lokalnej na etapie planowania procesu scalania gruntów, nie są zazwyczaj przeprowadzane. Tymczasem, jak pokazują niektóre ostatnie badania (Krupowicz i in., 2017; Krupowicz i Sobolewska-Mikulska, 2019), informacje o warunkach widoczności i przejezdności dróg transportu rolnego, w szczególności na obszarach o dużym zróżnicowaniu terenu, mogą być bardzo przydatne przy sporządzaniu planu scalenia gruntów pod kątem kształtowania sieci drogowej bezpiecznej i funkcjonalnej dla jej użytkowników.
- Kolejną grupą zidentyfikowanych obiektów były pojedyncze drzewa wieloletnich grusz (we wsi Przegonia i Szpakowo), prastary dąb (we wsi Niedźwiedzice) na polach uprawnych, oczka wodne, rzadkie gatunki roślin w rejonie wsi Przegonia, głazy, ostańce skalne (we wsi Przegonia, Szpakowo i Grodzisko Dolne), wysokie miedze (we wsi Grodzisko Dolne). Pozyskanie tych informacji pozwala projektantowi scalenia na aktualizację informacji o aktualnym zagospodarowaniu terenu podczas prac nad opracowaniami tematycznymi, które poprzedzają etap planowania.
- Zastosowanie LC-CApp pozwoliło również na identyfikację obiektów związanych z dziedzictwem kulturowym, które nie są ujęte w państwowym rejestrze zabytków.

Przykładami takich obiektów są, np.: we wsi Czubrowice - 14 stacji drogi krzyżowej, wykonanej z kamienia, oraz dwie figury w skale, we wsi Przegonia - okopy wojenne. Zidentyfikowanie lokalizacji takich obiektów przed etapem sporządzania planu scalenia gruntów pozwala na wcześniejsze zakwalifikowanie obiektu jako miejsca o funkcji kulturowej i dziedzictwa kulturowego, które przyczyni się do wielofunkcyjnego rozwoju obszaru.

Podczas testu aplikacji, zaobserwowano że użytkownicy potrzebowali dostępu do różnych danych przestrzennych dostępnych na portalach internetowych np. Geoortalu (m.in. do warstwy działek ewidencyjnych). Użytkownicy podkreślali również potrzebę posiadania możliwości logowania się do aplikacji, co ułatwiłoby weryfikację jakości pozyskiwanych danych. Potwierdza to konieczność dalszego udoskonalania aplikacji i dodawania nowych funkcji.

Aplikacja została pozytywnie przyjęta również wśród przedstawicieli wojewódzkich biur geodezji uczestniczących w warsztatach, którzy wyrazili zainteresowanie jej wykorzystaniem przy opracowywaniu kolejnych założeń do projektów scaleń gruntów, a także, w przypadku województwa dolnośląskiego - przy sporządzaniu planów urzędniowo-rolnych gmin.

7. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Celem projektu pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej „Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich” na lata 2014-2020, była poprawa wykorzystania potencjału społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich poprzez pozyskiwanie informacji od mieszkańców wsi na temat uwarunkowań przyrodniczo-kulturowych, przy wykorzystaniu innowacyjnych rozwiązań.

Rozwój i powszechne zastosowanie Internetu i nowych narzędzi cyfrowych wiąże się z szeroką gamą nowych możliwości, wyzwań i perspektyw w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. Jednym z takich rozwiązań jest crowdsourcing, które umożliwia skuteczne dotarcie do zainteresowanych grup społecznych, wykorzystanie ich wiedzy na temat obszaru, pozyskanie ich opinii i pomysłów, a następnie zaangażowanie ich w realizację prac projektowych. Pozwala ono włączyć społeczności w decydowanie o tym, jakiego typu aspekty przestrzeni powinny być brane pod uwagę przy realizacji prac związanych z przekształcaniem przestrzeni obszarów wiejskich, a także pozyskać szczegółowe informacje o obszarze badań, nie występujące w istniejących bazach danych przestrzennych.

Podczas realizacji operacji pt. „Aktywizacja społeczności lokalnej w projektach rozwoju obszarów wiejskich”, wykorzystano to stosunkowo nowe podejście do pozyskiwania wiedzy, rozpowszechniania informacji, wymiany myśli i poglądów między decydentami, ekspertami i mieszkańcami obszarów wiejskich. W ramach operacji przeprowadzono warsztaty z udziałem mieszkańców obszarów wiejskich, na obiektach na których przeprowadzane są scalenia gruntów.

Warsztaty pt.: „Wykorzystanie potencjału społeczności lokalnej w scaleniach gruntów”, zorganizowano dla grupy 40 osób, w tym:

- 10 os. z obiektu scaleniegowego położonego w województwie podlaskim,
- 10 os. z obiektu scaleniegowego położonego w województwie podkarpackim,
- 10 os. z obiektu scaleniegowego położonego w województwie małopolskim,
- 10 os. z obiektu scaleniegowego położonego w województwie dolnośląskim.

Podczas warsztatów, przeprowadzono badania społeczne – wykorzystujące technikę Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (ZWG) oraz zapoznano uczestników z obsługą mobilnej aplikacji LC-CApp (ang. *Land Consolidation Crowdsourcing Application*) opartej na idei crowdsourcingu.

Uczestnicy badań, w większości deklaruwali, że łączy ich emocjonalny, pozytywny stosunek z miejscem zamieszkania i chcieliby mieć wpływ na to jak ich wsie będą się zmieniać, jakie będą w przyszłości. W ich opinii, i tak mają obecnie wpływ na te zmiany, uważają, że wieś powinna się zmieniać – *jakby pod nadzorem mieszkańców* – którzy dążą do tego, aby wieś się nie wyludniała, żeby była atrakcyjna dla inwestorów, a tym samym aby ludzie mieli pracę.

Mieszkańcy, pytani o rozwój miejscowości, wskazywali bardziej na aspekty społeczno-gospodarcze, a nie na kwestie rozwoju przestrzennego miejscowości, na kwestie zmian fizjonomii wsi.

Uczestnicy ZWG zostali zapytani o znaczenie (dla nich samych) w planowaniu rozwoju ich wsi, następujących aspektów:

- lokalnych uwarunkowań przyrodniczych i ich wpływu na uprawę ziemi,
- funkcjonalności i jakości dróg transportu rolnego,
- występowania obszarów problemowych rolnictwa,
- występowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego materialnego
- występowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego niematerialnego.

Wymienione kategorie stanowią zakres tematyczny mobilnej aplikacji LC-CApp.

Zdaniem niektórych rolników, uczestniczących w ZWG, lokalne uwarunkowania przyrodnicze nie mają obecnie tak dużego wpływu na uprawę ziemi, jak dawniej. Uważają, że całe rolnictwo jest przyrodą. W przeszłości, gdy dominowały tradycyjne metody uprawy ziemi, rolnictwo z przyrodą współistniało, było od niej zależne, a przyroda miała swoje miejsce na obszarach rolnych. Były ukwiecone łąki i miedze, były zadrzewienia śródpolne, oczka wodne, miały się gdzie gnieździć dzikie zwierzęta i ptaki. Dziś, kiedy mamy do czynienia z nowoczesnym rolnictwem, to elementy przyrodnicze nie mają już takiego znaczenia. Wpływ przyrody na gospodarowanie ziemią w przeszłości był większy niż obecnie.

Zdaniem uczestników badań, wszystko co się zmieni w wyniku scaleń będzie mieć wpływ na przyrodę, generalnie pozytywny – mniej zanieczyszczeń pochodzących ze spalin, zadbane oczka wodne oraz rowy przydrożne i śródpolne, nowe nasadzenia drzew, uregulowana granica rolno-leśna, oczyszczone nieużytki z odpadów gospodarskich, ale będą też występować zjawiska negatywne – zostaną naruszone tradycyjne siedliska ptaków i drobnej dzikiej zwierzyny, część oczek wodnych może ulec likwidacji, to są nieuniknione skutki scaleń.

Sieć i jakość dróg ma duże znaczenie dla mieszkańców wsi. Jakość dróg dojazdowych ma wpływ na wartość rynkową działek. Zdaniem uczestników badania, proces scaleń będzie miał duży wpływ na polepszenie sieci i jakości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz pozytywnie wpłynie na produkcję rolniczą, a także na polepszanie warunków życia mieszkańców, co wynika z ustawowego celu realizacji tego procesu.

W opinii uczestników ZWG, jednym z ważniejszych problemów są spory kompetencyjne pomiędzy powiatami oraz gminami, dotyczące własności dróg. Ten kto jest właścicielem drogi może ją remontować. Powiaty, generalnie nie mają środków finansowych na drogi, których są właścicielami, a gminy tych dróg nie mogą finansować. Ostatecznie to mieszkańcy wsi na tym tracą.

W ocenie uczestników ZWG obszary o niekorzystnych warunkach glebowych, nasilonych procesach degradacji gleby, o rozdrobnionej strukturze gruntów mają znaczący wpływ na decyzje rolników o inwestowaniu w gospodarstwa rolne, czy też w inną działalność okołorolniczą. Widać to wyraźnie na terenach podmokłych i objętych oddziaływaniem

obszarów chronionych, na których można realizować programy rolno-środowiskowe, wspierane ze środków PROW. Występuje w tym zakresie niezadowolenie miejscowych rolników, którzy nie są w stanie rywalizować z dzierżawcami z dużych miast.

Dyskusja wokół tematów związanych z wykorzystaniem elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – materialnego, dla polepszania warunków życia mieszkańców, czy też rozwoju funkcji turystycznych wsi, nie wzbudzała tak dużego zainteresowania jak poprzednie tematy. Prawdopodobnie wynikało to z faktu, że w zdecydowanej większości uczestnikami ZWG byli rolnicy. Wypowiedzi sprowadzały się do wymieniaania zabytków lub ciekawych – zdaniem zabierającego głos – obiektów.

Uczestnicy ZWG, wypowiadali się raczej powściągliwie, na temat wykorzystania elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego – niematerialnego w rozwoju funkcji turystycznych wsi. Wypowiedzi sprowadzały się do wymieniaania różnego rodzaju przedsięwzięć związanych z tradycjami ludowymi lub działań o charakterze kulturalnym, realizowanych przez organizacje społeczne i placówki kultury. Niematerialne dziedzictwo kulturowe (widoki kojarzące się z miejscowością, nazwy, miejsca po dawnych budowlach – młynach, wiatrakach, miejsce, z którym związane są lokalne legendy, mające szczególny potencjał, moc), było wskazywane przez uczestników ZWG, ale nie bardzo byli oni zdecydowani co do sposobów jego wykorzystania w rozwoju funkcji turystycznej wsi.

Podsumowując, należy zauważyć, że dziedzictwo kulturowe – materialne i niematerialne nie znajduje się wśród najważniejszych aspektów jakimi interesują się uczestnicy procesów scaleniowych. W trakcie ZWG raczej niechętnie zabierali głos na ten temat. Te wypowiedzi, które zostały odnotowane sprowadzały się do takich kwestii, jak wpływ scaleń na poprawę estetyki wsi oraz wzrost atrakcyjności turystycznej miejscowości objętych procesem scaleniowym. Ogólnie można stwierdzić, że uczestnicy wywiadów uważają, bardziej intuicyjnie, że scalenia będą miały pozytywny wpływ na dziedzictwo kulturowe, poprzez wydzielenie terenu dla potrzeb upamiętnienia ważnych wydarzeń historycznych dla rozwoju wsi. Scalenia wpłyną również na wzrost atrakcyjność wsi jako miejsca zamieszkania, a także w zakresie rekreacyjno-turystycznym.

W trakcie procesu scaleniowego jego uczestnicy poszerzają już istniejącą lub nabywają nową wiedzę o swojej wsi.

Uczestnicy badań uznali, że najlepszymi sposobami upowszechniania wiedzy wśród mieszkańców obszarów objętych scaleniami są: indywidualny kontakt, zebranie wiejskie oraz warsztaty z ekspertami, a także drukowane materiały informacyjne. To są głównie te sposoby, w których istotną rolę odgrywają bezpośrednie relacje międzyludzkie. Należy zauważyć, że niskie oceny zostały wystawione sposobom wykorzystującym techniki cyfrowe oraz zamieszczanie informacji na tablicy ogłoszeń.

Wiedza mieszkańców może być również wartościowym źródłem informacji. Uczestnicy wywiadów, na tych obiektach, które były w dalszych fazach procesu scaleniowego, chcieliby podzielić się swoim doświadczeniem związanym ze scaleniami, z mieszkańcami innych wsi.

Sami mieszkańcy są zainteresowani przekazywaniem tych informacji, chcą by z ich wiedzy skorzystali inni.

Uczestnicy ZWG uznali, że najlepszymi sposobami przekazywania informacji przez mieszkańców do pracowników podmiotów realizujących scalenia i do władz lokalnych są: indywidualny kontakt oraz wizyta na obiekcie, a także zebranie wiejskie. To są te sposoby, w których istotną rolę odgrywają bezpośrednie relacje międzyludzkie. Należy zauważyć, że niskie oceny zostały wystawione sposobom wykorzystującym techniki cyfrowe. Sposoby przekazywania wiedzy, preferowane przez uczestników warsztatów są sposobami dotychczas wykorzystywanymi i dobrze znanymi uczestnikom.

Obawa mieszkańców obszarów wiejskich przed technologią cyfrową jest zrozumiała. Ale należy podkreślić, że proponowana aplikacja LC-CApp i jej wykorzystanie na etapie opracowywania planu scalenia gruntów wpisuje się w najnowsze trendy rozwojowe obserwowane w krajach, które mają długą tradycję rozwoju obszarów wiejskich. Obecnie rozwój obszarów wiejskich koncentruje się zarówno na innowacjach społecznych, jak i na usługach cyfrowych na obszarach wiejskich (np. koncepcja określana jako „smart village”). Społeczność lokalna powinna być w jak największym stopniu zaangażowana w proces rozwoju przestrzennego. Społeczność lokalna powinna uczestniczyć w tworzeniu koncepcji rozwoju obszaru, już na wczesnych etapach planowania, co proponują autorzy. Bez zaangażowania i woli współpracy ze strony społeczności lokalnej trudno będzie osiągnąć obecne cele stawiane scaleniom gruntów.

Przeprowadzony test aplikacji potwierdził, że dane pozyskane od społeczności lokalnej, pozwalają na lepsze i bardziej szczegółowe rozpoznanie obszaru scalenia, a tym samym na dokładniejsze uwzględnienie wartości użytkowych, przestrzennych, przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych w założeniach do projektu scalenia. Proponowane rozwiązanie, umożliwi skuteczne dotarcie do zainteresowanych grup społecznych, wykorzystanie ich wiedzy na temat obszaru, pozyskanie ich opinii i pomysłów, a następnie zaangażowanie ich w realizację prac projektowych. Zaproponowane rozwiązanie, stwarza możliwości uzupełnienia danych wykorzystywanych w pracach scaleniowych o warstwę percepcyjną, związaną z doświadczeniem, preferencjami, skojarzeniami i wspomnieniami społeczności lokalnej, dotyczącymi ich przestrzeni życia. W szczególności dotyczy to danych związanych z dziedzictwem kulturowym i krajobrazowym wsi (zob. Kupidura, 2013; Kupidura i in., 2014).

Aplikacja została pozytywnie przyjęta również wśród przedstawicieli wojewódzkich biur geodezji uczestniczących w warsztatach, którzy wyrazili zainteresowanie wykorzystaniem stworzonej poprzez aplikację bazy danych przestrzennych w przyszłych projektach scaleniowych, a także, przy sporządzaniu planów urządzeniowo-rolnych gmin.

8. BIBLIOGRAFIA

Publikacje:

1. Arnstein, S.R., 1969. A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
1. Brabham, D.C., 2008. Crowdsourcing as a model for problem solving: An introduction and cases. *Convergence* 14, 75–90.
2. Brown, G., Kytä, M., 2014. Key issues and research priorities for public participation GIS (PPGIS): A synthesis based on empirical research. *Applied Geography*, 46, 122–136. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.11.004>
3. ECNL, 2016. Civil participation in decision-making processes: An overview of standards and practices in Council of Europe Member States. European Center for Not-for-Profit Law (ECNL). European Committee on Democracy and Governance, Strasbourg. <https://rm.coe.int/civil-participation-in-decision-making-processes-an-overview-of-standa/1680701801> (dostęp 06.09.2021)
4. ENRD, 2018. Smart Villages: Revitalising rural services. EU Rural Review, 26, Publications Office of the European Union, Luxembourg. https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/enrd_publications/publi-enrd-rr-26-2018-en.pdf (dostęp 06.09.2021)
5. Estellés-Arolas, E., González-Ladrón-de-Guevara, F., 2012. Towards an integrated crowdsourcing definition. *Journal of Information Science*, 38(2), 189–200. <https://doi.org/10.1177/0165551512437638>
6. FAO, 2012. Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security – VGGT, Rome. <http://www.fao.org/docrep/016/i2801e/i2801e.pdf> (dostęp 06.09.2021)
7. FAO, 2013. Governing Land for Women and Men – A Technical Guide to Support the Achievement of Responsible Gender-Equitable Governance of Land Tenure. Governance of Tenure Technical Guide 1. Rome. <http://www.fao.org/3/a-i3114e.pdf> (dostęp 06.09.2021)
8. FAO, 2018. women’s legal rights to land in the law – A guide for reporting on SDG 5a2. Rome. <http://www.fao.org/3/I8785EN/i8785en.pdf> (dostęp 06.09.2021)
9. Guo B., Fang Y., Xiaobin J., Zhou Y., 2020. Monitoring the effects of land consolidation on the ecological environmental quality based on remote sensing: A case study of Chaohu Lake Basin, China. *Land Use Policy*, 95, 104569. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104569>
10. Hartvigsen, M. 2014. Land reform and land fragmentation in Central and Eastern Europe. *Land Use Policy*, 26, 330–341. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.08.016>

11. ITU, 2021. Statistics. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx> (dostęp 06.09.2021)
12. Janus, J., Markuszewska, I., 2017. Land consolidation – A great need to improve effectiveness. A case study from Poland. *Land Use Policy*, 65, 143–153. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.03.028>
13. Krupowicz, W., Sobolewska-Mikulska, K., Burinskienė, M., 2017. Modern Trends in Road Network Development in Rural Areas. *The Baltic Journal of Road and Bridge Engineering*, 12(1), 48–56. <https://doi.org/10.3846/bjrbe.2017.06>
14. Krupowicz, W., Sobolewska-Mikulska, K., 2019. Kształtowanie sieci dróg na obszarach wiejskich w Polsce w aspekcie zasad zrównoważonego rozwoju. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
15. Krupowicz, W., Czarnecka, A., Grus, M., 2020. Implementing crowdsourcing initiatives in land consolidation procedures in Poland. *Land Use Policy*, 99, 105015. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105015>
16. Kupidura, A., Łuczewski, M., Kupidura, P., 2011. Wartość krajobrazu. Rozwój przestrzeni obszarów wiejskich. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
17. Kupidura, A., 2013. Dziedzictwo krajobrazowe w gospodarowaniu przestrzenią, *Prace naukowe, Geodezja z. 53*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
18. Kupidura, A., Łuczewski, M., Home, R., Kupidura, P., 2014. Public perceptions of rural landscapes in land consolidation procedures in Poland. *Land Use Policy*, 39, 313–319. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.02.005>
19. Liseč, A., Primožič, T., Ferlan, M., Šumrada, R., Drobne, S., 2014. Land owners' perception of land consolidation and their satisfaction with the results – Slovenian experiences. *Land Use Policy*, 38, 550–563. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.01.003>
20. Liseč, A., Louwsma, M., Krupowicz, W. Participatory land consolidation, [in:] *Land Consolidation. FIG Commission 8 - Spatial planning and development.* (w przygotowaniu)
21. Materiały szkoleniowe ArcGIS Online, 2020. Essential Workflows, Esri, course version 1.0.
22. ONZ, 2015. Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development). <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/agenda-2030> (dostęp 06.09.2021)
23. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej. Projekt. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2020. <https://www.gov.pl/web/wprpo2020/konsultacje-spoeczne-planu-strategicznego-dla-wpr> (dostęp 06.09.2021).

23. PROW 2014-2020 - Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/-program-rozwoju-obszarow-wiejskich-2014-2020-prow-2014-2020> (dostęp 06.09.2021).
24. Public Participation in Europe, 2009. An international perspective. European Institute for Public Participation. https://www.partizipation.at/fileadmin/media_data/Downloads/Zukunftsdiskurse-Studien/pp_in_e_report_03_06.pdf (dostęp 06.09.2021).
25. Stańczuk-Gałwiaczek, M., Sobolewska-Mikulska, K., Ritzema, H., van Loon-Steensma, J.M., 2018. Integration of water management and land consolidation in rural areas to adapt to climate change: Experiences from Poland and the Netherlands. *Land Use Policy*, 77, 498–511. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.06.005>
26. Strategia Rozwoju Gminy Jaświły 2015-2020, Jaświły 2016. <http://jaswily.pl/gmina/pliki/strategia/strategia.pdf> (dostęp 06.09.2021).
27. Turnhout, E., van Bommel, S., Aarts, N., 2010. How participation creates citizens: participatory governance as performative practice. *Ecology and Society*, 15(4), 26. <https://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/art26/> (dostęp 06.09.2021).
28. Veršinskas, T., Vidar, M., Hartvigsen, M., Mitic Arsova, K., van Holst, F. and Gorgan, M., 2020. Legal guide on land consolidation: Based on regulatory practices in Europe. FAO Legal Guide, No. 3. Rome. <https://doi.org/10.4060/ca9520en>
29. Wilkowski, W., Pułeczka, A., 2002. Landscape aspects in land consolidation procedures in Poland. Conference proceedings: XXII FIG Congress, Washington D.C., USA. https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/fig_2002/Ts7-4/TS7_4_wilkowski_pulecka.pdf (dostęp 06.09.2021)
30. Wójcik-Leń J., Sobolewska-Mikulska K., Sajnog N., Leń P., 2018. The idea of rational management of problematic agricultural areas in the course of land consolidation. *Land Use Policy*, 78, 36–45. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.06.044>
31. Założenia do projektu scalenia gruntów. Obiekt ‘Szpakowo i inne’, gm. Jaświły, pow. moniecki, woj. podlaskie, WBG w Białymstoku, 2020.
32. Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Niedźwiedzice, gm. Chojnów, pow. legnicki, woj. dolnośląskie, DBGiTR we Wrocławiu, Wrocław 2019.
33. Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Czubrowice, gm. Jerzmanowice-Przegonia, pow. krakowski, woj. małopolskie, KBGiTR w Krakowie, Kraków 2018.
34. Założenia do projektu scalenia gruntów wsi Grodzisko Dolne, gm. Grodzisko Dolne, pow. leżajski, woj. podkarpackie, tom 1, PBGiTR, Rzeszów 2015.

Akty prawne:

1. Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (Dz. U. z 2018 r. poz. 908 ze zm.)

2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 1219 ze zm.)

9. SPIS RYSUNKÓW, TABEL I WYKRESÓW

Wykaz rysunków:

Rys. 4.1. Lokalizacja obszarów badań.....	15
Rys. 4.2. Galeria zdjęć z warsztatów	16-19
Rys. 4.3. Obiekt scalenia ‘Szpakowo i inne’	20
Rys. 4.4. Położenie wsi Grodzisko Dolne w gminie Grodzisko Dolne (opracowanie własne)	24
Rys. 4.5. Zbiornik retencyjno-rekreacyjny „Czyste”	28
Rys. 4.6. Krzyż Grunwaldu.....	29
Rys. 4.7. Cmentarz Żydowski.....	29
Rys. 4.8. Pomnik Turka	30
Rys. 4.9. Planowana lokalizacja zbiorników wodnych małej retencji.....	31-32
Rys. 4.10. Planowana lokalizacja urządzeń wytwarzających energię z odnawialnych źródeł energii	32
Rys. 4.11. Położenie wsi Czubrowice w gminie Jerzmanowice-Przegonia	33
Rys. 4.12. Położenie wsi Przegonia w gminie Jerzmanowice-Przegonia.....	34
Rys. 4.13. Obszar scalenia we wsi Przegonia.....	35
Rys. 4.14. Porównanie stanu zagospodarowania terenów rolnych wsi Przegonia (na lewo od drogi) ze wsią Sułoszowa (na prawo od drogi).....	38
Rys. 4.15. Planowane działania we wsi Czubrowice z zakresu poprawy walorów krajobrazowych: (1) projektowane szpalery drzew wzdłuż drogi, (2) proponowana granica rolno-leśna.....	40
Rys. 4.16. Planowane we wsi Przegonia: (1) zadrzewienia i zakrzewienia wzdłuż drogi, (2) lokalizacja terenów rekreacyjnych, (3) lokalizacja zbiornika retencyjnego	41
Rys. 4.17. Niedźwiedzice - szlak bocianich gwiazd. Informacja wizualna na terenie wsi.....	42
Rys. 4.18. Malownicze stawy w Niedźwiedzicach.....	43
Rys. 6.1. ArcGIS Online w ramach platformy ArcGIS	90
Rys. 6.2. Mechanizm tworzenia warstw w aplikacji ArcGIS Online	92
Rys. 6.3. Widok okna głównego aplikacji Dashboard.....	94

Wykaz tabel:

Tab. 3.1. Poziomy zaangażowania społecznego, spektrum uczestnictwa i zestaw narzędzi....	13
Tab. 4.1. Struktura użytkowania gruntów.....	26

Wykaz wykresów:

Wykres 5.1. Ocena sposobów przekazywania informacji przez uczestników scaleń.....	83
Wykres 5.2. Ocena sposobów upowszechniania wiedzy do zainteresowanych grup społecznych na obszarze scaleń.....	85
Wykres 6.1. Wyniki testowania aplikacji LC-CApp	108

